

Турсуной Содиқова

Ризолик излаб

Ҳадислар талқини

“Мовароуннаҳр”

Турсуной Содиқова

Ризолик излаб (ҳадислар талқини).

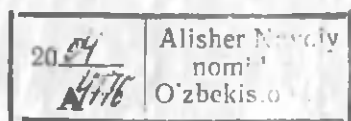
Т. «Мовароуннаҳр», 2004. — 160 бет.

Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари
бўйича қўмитанинг рухсати билан чоп этилди.

Ҳадис илми яшаш, комил инсон бўлиш йўлларини
кўрсатувчи нурдир. Агар ихлос билан мутолаа қилсангиз,
дардингизга дармон топасиз, хатоларингизни пайқаб қола-
сиз, кўнглингизда хайрли иштиёқлар туғилади.

Инсон қалбан покланмагунча жамиятга фойдаси бўлмас.
Ҳадислар эса инсон руҳиятини тозартирувчи халқчил,
сингишимли омилардан биридир.

Китобда қирқта ҳадисга суянган ҳолда, инсон дунёсининг
синоатлари, руҳият манзаралари, феълдаги афзалликлари
ва нуқсонлари ҳақида мулоҳаза юритилди.

W 30441
28

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Аввало, бизга беадад раҳли ва мурувватли Аллоҳнинг ризолигини излаб қўлимизга қалам олдик, Яратганнинг элчиси, дилларимизга ислом нуруни таратувчи бўлмиш пайгамбаримиз ﷺ руҳларини шод қилиш илинжсида ва шариф ҳадислардан маъни ташиб, китобхонлар дилини обод этиш ва ризоликларига етишиш умидида, баҳоли қудрат ушбу рисолаи битдик. Илоҳим кўннинг қаторида бизни ҳам ниятларимизга етказсин!

Ассалому алайкум, азизлар!

Ҳар бир инсон бир тажриба хонаси. Умринг ўтар экан, бу дунёнинг хуш-нохуш ранглари, турфа таъмларини қабул қила-қила жисму жонинг минг силкиниб, минг букилиб ва яна қайта-қайта расоланиб бораверар экан. “Аллоҳнинг ҳамма иши яхшиликка” эканлиги нақадар ҳақ! Ки кўргулигинг кўпайиб, ёшингга ёш қўшилган сари феълинг тиниб, ақлинг пишиб, зукко табибдай, тегрангдаги ҳодисотларни тиниқ уқадиган ва не таиҳис қўсанг, тўғри чиқадиган бўлиб қоларкан. Икки оғиз сўзинг билан кимдир йўлга тушиб турса, яқинларинг ва бола-чақаларингнинг муаммолари сен билан ечилиб турса, қандай мароқли! Аммо, “мана энди тажрибам бор, бу ёғига мазза қилиб яшайман-да”, деганингда қарасангки, бу дунёнинг чиқар эшиги кўриниб қолади. Қулоқ солсанг, юрагингнинг соати ҳам суст ураётгандай! “Ие, бу ёғи кун ботар-ку”, дейсан! “Мунча тез? Қўлимдан эндигина иш келганда-я!” деб ичинг зил кетади! Аммо инсончиликнинг вазифаси – кўнмоқ! Қисматдан қочиб бўлмас.

Разм солинса, аксарият ёши улуғлар насиҳатгўйликка мойил бўлиб қоладилар. Буни ҳаргиз уларнинг қусури деб бўлмас. Ўтиб бораётган одам савоб ва гуноҳлар ичида хомталаш бўлиб турган жондир! Бу ҳолат унинг

хатолари тобора кўзига кўриниб, савоб ишларни кўпайтирай деса, умрини, кучини етказа олмаётган надоматли давридир. Киши билими ошиб-тошиб кетгани учун бировга ақл ўргатмайди. Билимлилар қаторига қўшилгунча хатолар, адашишлар заҳматини ўзи обдон тоғгани учун ҳам, изидан келаётганларни огоҳлантиришга ошиқади, осонроқ йўлни кўрсатгиси келади. Бунини улар ўзларини поклаш учун, яъни Яратганнинг розилиги учун қиладилар. Бировнинг билмаганини куюниб билдираётган одам, яъни янги хатоларнинг олдини олаётган одам ўз гуноҳларидан мосуво бўлаётган кишидир. Бу тавба қилишнинг энг чиройли йўлидир!

Катталар бизга “ундоқ қилманглар, ёмон бўлади, бундоқ қилманглар, ёмон бўлади”, дея уқдиришарди. Аслида бу гапларнинг маъзида Қуръони карим ва Ҳадиси шариф мурожаатлари жамлигини мана энди уқдик.

Дилимиз, қўлимиз, тилимиздан кетаётган ҳар бир амалнинг жавоби қайтиши рост. Бошимизга тушган ҳар бир кунга фақат “мен”имиз сабаблиги рост. Шундоқ экан, ҳар қадамда ўзимизни ўзимизга пойлоқчи қўйишимиз шарт! Айниқса, аёл тоифасига бу хушёрлик гоят зарур! Оила об-ҳавосини аёл яратади. Аёлнинг атрофга келтирадиган фойдаси беҳад. Аммо зиёни ундан ҳам кўп! Бу хавотир камайиши учун қиз боланинг танглайини фақат илм билан кўтариш керак, илм билан тўйинтириб, илмдан либос кийинтириш керак деган хулосага келасан киши!

Ҳадиси шарифлар яшаш, комил инсон бўлиш йўлларини кўрсатувчи нурдир. Агар уларни ихлос билан мутолаа қилсангиз, дардингизга дармон топасиз, хатоларингизни пайқаб қоласиз, кўнглингизда хайрли иштиёқлар тугилади.

Мустақиллигимизнинг равнақи учун, кўзлаган режаларимизни сидқидилдан амалга ошириш учун, фуқароларнинг маънавиятини юксалтириш, яъни шахснинг ўзига бўлган талабини ошириш, унинг ички имкониятларини юзага чиқаришга кўмаклашиш гоят муҳимдир.

*Инсон қалбан покланмагунча жамиятга фойдаси бўлмас.
Ҳадислар эса инсон руҳиятини тозартирувчи халқчил,
сингишимли омиллардан биридир.*

*Биз қирқта ҳадисга суянган ҳолда, Аллоҳдан мадад
сўраб, инсон дунёсининг синоатлари, руҳият ман-
заралари, фазилат ва нуқсонлари ҳақида мулоҳаза юри-
тишга уриниб кўрдик. Илоҳим бизни Езининг ризо-
лигингизга етиштирсин!*

Муаллиф

Шайтон одамнинг қон йўлидан юради

Пайғамбаримиз ﷺ ҳали гўдаклик чоғлари далада ўйнаб юрган кунларининг бирида, осмондан фаришталар тушиб, унинг кўксини ёрадилар. Юрагини кўлларига олиб, сиқадилар. Қоп-қора қон силқиб тушади. «Ана энди сизда шайтоннинг ҳақи қолмади», – дейди улар ва юракни жойига қўйиб, болани асл ҳолатига келтирадилар...

Қиссадан ҳисса шуки, шайтон фақат пайғамбарларгагина таъсир қила олмаган. Унинг жами қасди Одам наслида! У иблисзода ёнингда фақат вақти-вақти билан, яъни пул-молинг кўпайганда ёки ночорликда ва ё яхши-ёмонга қўшилганингда пайдо бўлмайди, балки у умрининг охиригача томирингда, қонингда айланади. Юраги юрагининг ёнида уриб туради. Ҳар дақиқада кайфиятингга таъсир қилади. У сени ваҳималарда чарчатиб, ўзи роҳат қилади. Гумонлар билан кўнглингни йиғлатиб, ўзи қаҳқаҳа уради. Кўксингга ҳасад солиб, унинг ўтида бутун соғлигингни куйдириб, кул қилиб, ўзи қувватга тўлади!

Аллоҳ инсонга севмоқ-севилмоқ, жами гўзалликларни бунёд қилмоқ, ўз жонидан бола яратмоқ ва уни вояга етказмоқ имконларини берди. Бутун жисмига-ю умрига нур узатиб турадиган, «ТАФАККУР» деб аталган мўъжиза берди. Аммо бир шарт қўйди: «Мана сенга шунча мукофот, лекин умринг имтиҳон ичра кечади – шайтон ёнингда ҳамиша қутқу солиб туради. Тафаккуринг билан уни енгсанг, икки дунёнинг обод, гар шайтоннинг айтганини қилсанг, бу дунёда бахтсиз, у дунёда эса дўзахийдирсан!» деди.

Биродар, умр бизники, оғрийдиган жон бизники бўлса, бахтсизлик бизни куйдириб турса, Аллоҳнинг, элнинг олдида жавоб берадиган биз бўлсаг-у, нега вужудимизни шайтон батамом эгаллагунча гофил турамиз?

У аввал бизнинг кўнглимизни кўр қилади. Ҳеч қаеримиз оғримаётганидан, бошимизда бошпанамиз, ёнимизда яқинларимиз, умр йўлдошдай кўрғонимиз борлигидан мазза қилмай қўямиз. Минг бир рангда товланиб турган табиатдан, болаларимизнинг чулдираган овозидан завқ-

ланмай кўямиз. Шайтон гўзал ниятларимизни сиқиб чиқариб, ўрнига ношукрчилик тўлдиради! Кибр уругини экади, яъни, «эринг сенинг тенгинг эмас, шу камбагалликда ўтаверасанми, фалончининг яшадини кўр, келининг ўғлини эгаллаб олди, қайнонанг нега сенга танбех беради, бир боплаб қўй, фалончиларга ёқиб олсанг, мартабанг кўтарилади, кўшнинг нега сендан ўтказиб тўй қилиши керак?» каби бехосият ўйлар солади дилингга! Жуфтингдан айб топа бошлайсан, болаларингни силтаб, қайнонангга тумтайиб, келинга эгов бўлишга тушасан. Уларнинг ҳам ўз шайтонлари бор – ўзингга яраша жавоб қиладилар! Қарабсанки, уйинг кулфатхонага айланди. Шайтон ютди! Нариги дунёлик номаи аъмолингга «дилозор» деган тамга ҳам битилди. Бу дегани йўлинг дўзах томон бурилди!

Ёдимизда бўлсинки, биз мукаррам қилиб яратилган зотмиз. Аллоҳ бизни мусулмон яратган, яъни атрофга ва бандаларига яхшилик қилмоққа, икки чанқоқ кўз билан Аллоҳнинг неъматларини кўриб роҳатланмоққа ва шукроналар айтмоққа, булбул тил билан одамларнинг кулфи дилини очмоққа, қўлу оёқларимиз билан бу дунёнинг йўғини бор қилмоққа қодир қилиб яратган! Инсоннинг ҳар бир ҳужайрасида бир филнинг кучи бор. Ахир у сенга ва менга атаб берилган неъмат! Нега уни шайтонга бой берамиз? Бизга берилган имконларга муносиб эканлигимизни исбот қилайлик – кучимизни **ЯХШИЛИККА ВА ФАҚАТ ЯХШИЛИККА** астойдил сарф этайлик, биродар!

*Албатта дунё ширин ва кўркам –
Аллоҳ таоло ўша дунёга эга қилиб қўйиб,
қанақа амал қилишингизни қўзатади.
Мол-дунё ва хотинлар тўғрисида тақво
қилинг, яъни молу дунё ва хотинлардан
кўрқинг. Албатта, Бани исроилнинг аввалги
фитнаси хотинлардан чиққан, огоҳ бўлинглар!*

Яна бир ҳадисда «Хотинлар шайтоннинг тузоғидир», дейилади. Бу гап сизга оғриқли текканини кўриб турибман, ойим! Аммо унинг мағзини холислик билан чақиб кўрайлик.

Ҳақиқатда ҳам аёл атрофнинг эътиборида турадиган Аллоҳнинг гўзал неъматидир. У неъматми, демак унга эҳтиёжманд албатта бор! Унга интилиш бор, унга ёлвориш бор! Аслида суйган, меҳр қўйган одамига талпинадилар.

Тоифадор, сенга одамларнинг ишқи, ихлоси тушиб турган пайтда чиндан ҳам кўркам эдинг, бегуноҳ эдинг! Айнан шу - кимдир амрингга шай турган ва ўзинг учун ҳам энг ёқимли кечаётган онларингга орага шайтон аралашади!

Эркак ҳам шу асногача балки хатосиз эди. Сенга меҳри бойланди, Ойни сўрасанг-да олиб бергудай алфозга тушди. Чунки унинг ҳам шайтони ҳамлага ўтди! «Бундан зўр аёл дунёда бошқа йўқ, шошилиб қол, сен муҳаббатга йўлиқдинг, бу – муҳаббат! Зарури шу, қолганидан кеч!» дея қутқу сола бошлади.

«Тила тилагингни», деб қистайди эркак. «Ўзи рози бўлиб сўраяпти-ку, кўнглингга келганини айтиб қол», дея ундайди сенинг шайтонинг! «Бу гап ўзидан чиқди-ку», дейсан ўзинг ва кўнглингга келганини айта бошлайсан...

Ана шу жойда сен шайтоннинг тузоғига айландинг! У овини илинтириш учун сени ўртага қўйди! Гўл эркаккинани гуноҳга тутиб бердинг. Сен бори-йўғи тузоқсан, ўлжани

эса тузоқ эгаси олади. Қарабсанки, ҳеч нарсасиз қолдинг, яъни энди омадинг чопмайди, ҳар ишингда ишқал чиқаверади. Чунки сен бировнинг гуноҳкор бўлишига сабаб бўлдинг. Эркакнинг сени хурсанд қилиш учун кимларнингдир дилини оғритди, уларга эътиборини, бурч туйғусини унутди! Бу уятсизлик, ноинсофлик, қолаверса, енгилтакликдир! Шу ҳолатга тушган эркакни гўл дедик. Аммо унинг касрига қолиб турган сен ундан ҳам гўлроқдирсан! Чунки шайтонга қўл берганингиз учун Яратган иккингишни ҳам тенг жазолайди!

Агар эркак Ҳадиси шарифнинг «яхши кўрган кишингни ўртачароқ яхши кўр, бир куни келиб, балки у ёмон кўрганинг бўлиб қолар» деган каломини таниганда эди, ўзини шайтоннинг ўлжасига айлантирмаган бўларди.

Сен ҳам ўша муборак китобдаги «Бир нарсани яхши кўришинг сени кўру кар қилиб қўяди» деган жойини ўқиб уққанингда эди, «боримни ҳам, жонимни ҳам сенга тутдим» деб турган эркакка хушёрроқ қарардинг. «Наҳот мен унинг ҳамма яқинларидан юқори турсам, мени топгунча унга суянчиқ бўлганларга мутлақо безътибор бўлиб қолиши унинг нонкўрлиги эмасми? Уни кўру кар қилаётган мен эмасми?!» дейишинг керак эди.

«Хотинлардан тақво қилингиз, кўрқингиз», деган хитобда буюк огоҳлантириш бор. Ва бу мурожаат кўпроқ аёлларнинг зехнида жаранглаши лозим. Сабабки, феълида тўрт эмас, минг фасли бор аёлдан эҳтиёт бўлишга эркак киши кўпинча ожиздир. Бу ожизликка шафқат яна аёлдан сўралади.

Жуфтининг қай пардасини эзса, қандай оҳанг таралишини аёли чандон билади. Аёл бир сўз билан эрининг феълидаги исённи бостириши, бир сўз билан унинг кўксига ўлган илонни тирилтира олиши мумкин. Огоҳ бўл, эркак сув омборига қамалган бетизгин тўлқин, қай томонга бурсанг, ўша ёқни ювиб кетаверади. Шунинг учун ҳам, истасанг, тўрт тарафга қараб булбулдай чаҳ-чаҳлайвер, аммо жуфтинг ёнида тилингга қулф сол, фақат керак сўзнигина чиқар! Таниш-билишларинг, яқинларинг ҳақи-

даги мулоҳаза-таҳлилларингни сўзлайверма, у бировдан ўринсиз совиб ёки унга ўринсиз исиб қолиши мумкин. Жуфтингга таъсиринг ўтаётганини сезган заҳотинг ўйла: бу етаклашингнинг охири гуноҳга тақалмайдими? Ҳеч кимга озор етмайдими? Ниятинг Аллоҳ рози бўладиган яхшиликми? Агар шундай хушёрликда турсак, шайтон ҳеч қачон бизни тузоққа илинтира билмас!

*Аллоҳ таоло: «Одам боласи даҳрни
сўкгайдир, даҳр эрса, Мен эрурман,
тун ҳам, кундуз ҳам Менинг
илгимдадир!» дейди».*

Даҳр бу сиз билан биз яшаб турган замон ва макондир. У шу туриши, яъни пасту баланди билан пешонамизга битилган. Биз шу замонга муносибмиз. Тўғрироғи, бизнинг феълимизга қараб замон яхши ёки ёмон бўлажакдир.

Даҳрнинг, яъни замоннинг бир парчаси оиламиздир, у мендир, жуфтимдир, боламдир! Ва ҳаммамиз биргалашиб, худди тўр тўкиган каби ўз тақдиримизни тўкиб борамиз. Гоҳо кўргуликлар рўпара келса, «бу пешона-да!», деб оҳ урамиз! «Гуноҳим йўқ эса-да, шу кўйга ташлади», деб айбни Худога тўнкаймиз. Баъзан эса «Худо яхши кўрган бандасини қийнар экан», деб ўзимизни алқаб кўямиз, яъни кулфат ичра ҳам кибр билан турамиз! Аслида, Аллоҳ адолатда беназир! Тўғри, ҳар кимсага тақдирни унинг Ўзи юборади, фақат феълига қараб! Ҳеч банданинг қисмати бошқасиники билан алмашиб қолмайди! Ҳамма ўз экканини олади.

Аёл – вазир. Аёл – оилада эркакдан кейинги раҳбар. Адолатли қозиликни уйда аёл олиб бориши керак, энг маъқули шу. Шу боисдан ҳам, аввало, аёл илмли ва тарбияли бўлсин деб тилайлик. Қизларнинг дунёқарашини бойитишга қасд қилайлик. Бунинг зарурлиги яна шундаки, болага кўпроқ онанинг феъл-атвори ўтади, рўзгор аравасини эркак тортади-ю, аммо кўзга кўринмас жилов аёлнинг қўлида бўлади. Оилани муроду мақсадига етказадиган ҳам, жарга қулатадиган ҳам аёлдир!

Дейлик, ўғлингиз гап қайтарадиган бўлиб қолди. Сиз зўр бериб орқаваротдан унинг жўраларини айблайсиз. «Уларга кўшилгандан бери шундай бўлиб қолди», дейсиз, хато қиласиз! Келинг, шу биргина ҳолатни таҳлил қилиб кўрайлик. Болангизнинг бетга чопарлиги – уйингизда пиширилган ош! Биринчидан, ўғлингизга ўринли-ўринсиз танбеҳ бераверадиган отасини тия билганингизда, боланинг

асаби бугунгидай ишдан чиқмасди! Иккинчидан, ака-укаларни бирининг олдида иккинчисини мактаб ёки камситавермаганингизда, болада бундай нафрат уйгонмасди! Учинчидан, эр-хотин ўзаро ўринсиз можаролар ясаб, бир-бирини ҳурматсиз қиладиган хонадонда ҳам болалар ота-онанинг иззатини қилмай қўяди ва ҳоказо...

Бугунги ёшлар аввалгидай эмаслар, деб сиз даҳрни сўкманг. Аксинча, биз – катталар кўнгилдагидай эмасмиз. Ўз болангиз ўзингизга сапчияптими, унинг гувоҳлигида қилган хатоларингиз учун, Аллоҳ болангизнинг ўзидан жазо ясаб сизга юбораётир.

*Сабр Аллоҳдан,
шошилиш шайтондандир*

Шошилиш зўриқишга олиб келади. Қадамингни ўринсиз тезлаштирсанг, қоқилиб йиқилишинг мумкин. Қўл ҳаракатингга зўр берсанг, уни бунга уриштириб юборишинг, тилингни шошилтирсанг, нокерак гапни айтиб қўйишинг, ақлингга «газ» боссанг, хом хулосаларга келиб қолишинг мумкин. Айниқса, аёл шошқалоқ бўлса, оиласида мувозанат бўлмайди. Ҳамма аёл ҳам «сифат белгиси» билан туғилмаслиги, унинг устига орада шайтон борлигини ҳисобга олсак, шошилишнинг зиёни беҳаддир.

Оила аъзоларингга гумон билан қараб, уларнинг асабларини бедавога, неча кунларингни қарога айлантирасан. Болаларинг тақдирини шошилиб ҳал қилиб, бахтсизликлар ясаб, армонларда тўзиб борасан ва ҳоказо...

Фақат ўзининг оиласини куйдирса майли-я, баъзан бир енгил ўйлайдиганнинг касри бир жамоага, бир жамоанинг шошқалоқлиги минг жамоага зиён етказиши мумкин. Масалан, маънавиятни юксалтириш бўйича Ҳукуматимизнинг қатор қарорлари чиқди. Бунга дарҳол жавоб бергилари келди-да, бир шошқалоқ бошлаб берди-ю, туғруқхонадан то машина паркигача «Маънавият хоналари» ташкил этила бошлади. Ваҳоланки, маънавият марказлари томонидан бундай кўрсатма берилмаган эди. «Қандай маънавий ишлар олиб боряпсиз?» деган саволга юзларида фахр билан обдон ялтилатилган, машҳур кишилар суратлари ва плакатларга тўлдирилган хонани кўрсатадилар. Шу билан гўё маънавият яратиб бўлинди! Текширувчи боргандагина очиладиган бу хоналар одам кирмагани учун, доим бўёқ ҳиди билан димиқиб туради, гиламлари ҳам ҳамиша яп-янги. Ҳар бир мактабда пештоқига «Маънавият хонаси» деб ёзилган хона албатта бор! Айтинг-чи, маънавият бир хонага жамлаб қўйиладиган нарсами? Ахир мактабнинг ўзи яхлит бир маънавиятхона эмасми, мантиқ қани, биродар?

Маънавий тарбия – инсон дунёнинг бу эшигидан кириб, у эшигидан чиқиб кетгунича давом этадиган илм бериш

жараёни дегани! Маънавият инсондаги виждондир, ориятдир. Маънавият тарбияси шу ор, виждонни асраш, ўзини ва ўзгаларни асраш илмидир! Фазл йиғиб, ВАТАН ВА ХАЛҚ деб аталган онаи мукаррамага муносиб бўлиш илмидир! Бундай муқаддас юмуш шошқалоқликни кўтарадими?

Мустақиллик бизга дин, виждон эркинлигини берди, офтоб юрагимизнинг ўртасидан балқигандай бўлди. Аммо яна шайтон оралади – шошқалоқ художўйлар кўпайди, маҳаллаларда шитоблик билан масжидлар кўпая кетди. Қарабсизки, бу бир тўп ғоявий душманлар учун қулайлик пайдо бўлди. Заҳмини элу юрт тортиди.

Ётти-саккиз йил бурун ўтказилган бир давра суҳбатини эслайман: фаоллар билан бирга исломий илмга ихлос қўйган аёллар ҳам таклиф қилинган эди. Дил поклиги, бурч ва садоқат ҳақида гап кетарди. Мажлис аҳлининг асосий қисмини бўлаётган гапларга хайрихоҳ эканлиги шундоққина кўриниб турар, аммо бир ёшгина жувоннинг менга тикилган нигоҳи жуда асабий эди. Ҳа деганда менинг ҳам кўзим шу аёлга тушаверди. Сўзимни бўлиб, унинг фикрини сўрадим, худди шуни кутгандай у бирданига портлади. «Бундай гўзал суҳбатлардан фойда йўқ! Ёшларнинг тарбияси яхши бўлсин десак, тезлик билан мактабларда қизлар билан ўғил болаларни ажратиб ўқитишга ўтиш керак! Ҳамма кўнгилсизликнинг сабаби ўшанда!» деди иддао билан. Бу жувоннинг нияти яхши, аммо унинг фикрлашида бетоқатлик бор эди, агар у шу тутумда кетса, албатта қош қўяман деб кўз чиқараверади! Дарвоқе, китобхонларимиз орасида ҳам унинг фикрини маъқуллайдиганлар бордир, шунинг учун чоранинг тезини қидирадиган бу аёлга билдирган мулоҳазамни яна бир айтиб ўтай.

«Айтингчи, синглим, – дейман унга, сиз ҳам аралаш мактабда таҳсил кўргансиз, демак, ўзингизни айниган ҳисоблайсизми?» «Мен ундайлардан эмасман!» дея хитоб қилади у...

Бу аёлнинг ўзидан бошқага бадгумонлик билан туришининг ўзи мусулмончиликдан эмас, бу бир. Иккинчидан, яхши ният сари бундай ғазаб, аламзадалиқ билан киришмайди. Пайғамбаримиз айтадилар: мусулмоннинг кўзга ташланадиган биринчи белгиси ҲИЛМдир.

Қолаверса, бирга ўқиганки қиз-ўғил айниб кетаверса, атрофда соғ одам қолармиди!

Ахлоқнинг яхши-ёмонлиги асосан зотга, тарбияга боғлиқдир. Боланинг аввал дилини поклаш керак, яъни гўзал ахлоқ илмини фан сифатида кўплаб соатларда ўқитиш, сингдириш керак. Ҳаромдан ҳазар, ҳалолга интилиш хоҳиши кишининг юрагидан сизиб чиқмас экан, у ўлжасини пойлаган ўғри мушукдай иш тутаверади. Асил инсонларнинг боласини қай даврага солманг, атрофини тозартирса тозартирадики, айнимайди. Ёмонга минг чора кўринг, алоҳида мактабда, ҳатто устидан қулфлаб қўйиб ўқитинг, барибир, девордан ошиб бўлса-да, ҳаром томоғини тераверади. Қолаверса, бугунги ўсмир кизу йигитни (ҳали гуноҳдан қўрқиш илмини тугал олмаган ёшларни) ўзаро қанча узоқлаштирсангиз, шайтон уларнинг бир-бирига қизиқишини шунча орттираверади.

Оз бўлса-да, енгил табиат ёшларнинг учрашига сабаб уларнинг аралаш ўқитилиши эмас, маънавий тарбияни етарли ололмаётганидир. Илм сингдиришнинг турфа усуллари қидирмаяпмиз, қидирсак-да, шошилиб қўйиб, натижа ола билмаяпмиз. Бунинг учун, биз мураббийлар, яъни ота-оналар, муаллимлар, отинойилар, қўйинг-чи, ҳамма ёши улуғлар ёшлар қошида хижолатликмиз. Шошилмайлик, аммо изланишдан тинмайлик.

*Аёлларни фақат улуг одамлар
хурмат қилади. Уларни фақат
насткаш одамлар хорлайди.*

Қуёш аслида иккита! Бири кўкда, бири эса «АЁЛ» номи билан заминда яшайди. Аёл – малҳами дунё! У нур манбаи! Жумла оламини Қуёш, одамлар қалбини эса Аёл иситиб туради! Демакки, кўкдаги Қуёш шу туришида ҳали мукамал эмас, унинг тўқислиги аёл биландир! Онасиз, опасингилсиз, умр йўлдош ва маҳбубасиз, қизингизсиз, хола-аммаларсиз ва ёки қўшни момоларсиз қолишни бир тасаввур қилинг-а! Тепангизда ўнта Қуёш бўлса-да, баҳорингиз кишга айланиб, ёзларингиз изғирин бўлгай!

Эркакдан хурмат сўралиши аёлнинг баҳосини ошириш учун ёки унинг «заифа» аталгани учун эмас, балки эркакнинг ундан қарзлари беҳад кўплиги учундир.

Эркакка рўбарў бўлгандан бошлаб, аёл босган ҳар уч қадамнинг иккитаси азият. Аммо Аллоҳ уни шу қисматга кўндириб қўйган. Бу ҳолатни у оддий яшаш тарзи деб билади, миннат қилмайди, фиғон чекмайди. Аёл ҳеч қачон ўзининг хурмат қилинишини сўрамайди! Хурмат кўргудай бўлса, ҳайрат ва ҳаяжон билан, мукофот тарзида қаршилайди! Ўзини бу даражотга муносиб кўрмай, баъзан хижолат чекиб ҳам қўяди. Унинг шу туришининг ўзи буюклик-ку, биродар!

«Эркакнинг қарздорлиги» деган гап кимларгадир ёқмас балки, ана ўшаларга икки оғиз сўз айтай! Сиз аёлга бепи-санд қараб, гуноҳга ботмангиз. Энг кичик мисолни олайлик, ҳар гал аёлингиз қўлингизга сув қуйиб, эгилиб сочик тутган пайтлар бўйингиз бир газ ўсмайдими? Сизни юқорига ўтқизиб, ўзи пойгакка чўккалаганда ўзингизни подшоҳ сезмайсизми? Гуллаб турган бодом новдасидай бир аёлнинг эшигингиздан бош эгиб кириб, кўзингизга жовдираб, ҳаёт-мамотини сизга бағишлаб, қаттиқ оstonангизга бош қўйиб яшай бошлашининг ўзи сизни кўкларга кўтармайдими?! Ўзининг неларнидир қўмсаётган кўнглини ерларга қўмиб қўйиб, таомни сизга ёқадиганини пиширса!

Сиз хуш кўрадиган чой дамласа, сизнинг дидингизга мослаб дастурхон безаса, бу сиз учун осмоний мукофот эмасми? Аёл ҳузурини йўқотиб сизга хузур бераётир. Сизнинг бу хурсандлигингиздан Аллоҳ ҳам хурсанд. Аммо бандаларни рози қилиш сизнинг ҳам елкангиздаги юк! Ўзингиз ҳам аёлингизни меҳнатларига яраша хушнуд қилишни ҳар гал юрагингизга тугиб қўйинг, биродар!

Келтирган ҳадисимизнинг **“аёлларни фақат улуғ одамлар ҳурмат қилади”** жумласига эътибор қилинг. Аҳли аёлига иззат-икром кўрсатадиган эркаклар жуда кўп. Аммо яхши аёлларнинггина ҳурматланиши ҳали катта савоб эмас. «Косанинг тагида ним коса», деганларидай, бу ҳадисда нозик бир ишора, яъни «ёмон аёлингни ҳам ҳурмат қила бил» деган маъно ётадир!

Тили югурик, феъли тез ёки тутуми ёмон аёл энг хунук аёл. Аёл тоифасидан бўлганим учун мен уни шундай аташим, ёмон кўришим мумкиндир. Аммо, ҳурматли эркак, сиз бундай қила олмайсиз! Ичингизда ёмон кўриб турсангиз ҳам, унга ёмонлик кўрсатмагайсиз. Бу инсофдан бўлмас, Аллоҳ ҳам рози бўлмас! Сабаби, хира тортиб қолган кўзни ўйиб ташлолмайсиз, оқсаётган оёқни кесиб юборолмайсиз, чунки улар шу туришида ҳам сизга керак, бу биринчидан. Иккинчидан, уларни шундай хароб ҳолга ўзингиз келтиргансиз! Сизга мақбул бўлмаган аёлингиз ҳам керагингиз, сизга фидо бир жондир, қолаверса, у ҳам бекорга бадфеъл бўлиб қолмаган!

Аёл сизга ёқмаган алфозда ҳам қозонингизни қайнатиб, чироғингизни ёқиб юраверади, ўтингиздан кириб кулингиздан чиқаверади. Юклик ҳолатида ҳам ўшандай, тиними йўқ. Ичидаги боласи унинг ўпка-жигарига чирмовикдай ёпишиб, бағридаги бор мағзини шимиб турса ҳам, (бекорга «оғир оёқ» демайдилар) оёқлари шишиб, бели узилай деса ҳам, ётиб олмайди, рўзгорнинг, сизнинг хизматингизни қилаверади! Сизнингча, ҳурмат унга бўлмай, кимга бўлсин?!

«Кўзи ёриди» дейдилар ва бекорга бундай демайдилар. Фарзанд кўриш жараёнида аёл қоронғу гўрни кўриб қайтади, «ё ҳаёт, ё мамот» дея қутку солиб турган кўприкдан ўтади. Кўзи ёрир экан, аёл суяқларининг қирсиллаб сурилаётганини эшитиб, этларининг узилаётганини билиб

туради. Жони кўз косасидан чиқай деб турса-да, “дўх-тиржон, нима қилсангиз ҳам боламни тирик олинг”, дея фарёд уради! Ўзим нима бўламан дейиш йўқ! Айтинг-чи, биродар, ҳурмат фақат унга бўлмай, кимга бўлсин?

Бола онанинг ҳамма аъзосидану зиб-юлиб олиниб, шаклга кирган вужуддир! У туғилганда қўллари мушт ҳолатда бўлади, қарангки, бола тушишда ҳам она қорнининг охирги намларини чангаллаб тушади. Яна бир мўъжизани кўринг, агар болани туғилган заҳоти онасининг қорнига ётқизиб қўйилса, ҳали кўзлари очилмай туриб, сирпана-сирпана она кўкрагини ўзи топади ва эммоққа тутинади!

Айтишларича, сут оқ рангдаги қон экан, демакки, бола туғилган заҳоти онасининг қонини сўришга тушади! Фарзанднинг “ширин душман” эканлигининг дастлабки мисоли шу! Болани вояга етказиш деган жанггоҳ ҳар бир онадан ўзини қурбонликқа тортишни сўрайди. Қойил бўлингки, бу йўлда яхши аёл ҳам, ёмон аёл ҳам жонини бирдай тикади! Шунча жафо билан эришилаётган фарзанд эса, воҳ-воҳким, унинг номи билан эмас, “фалончизода” деб сизнинг номингиз билан аталади!

Ҳазрати эркак! Аёл сизнинг палагингизни кўпайтираман деб вайронага айланди! У сизнинг номингизни ўчирмаслик учун жонидан кечишга тайёр турди! Бу фидойи жон камчилиги мўл бўлган тақдирда ҳам, минг эмас, миллион ҳурматга лойиқ эмасми?!

Нуқсони бор аёлини аёллик ҳурматини жойига қўйган эркак йигитнинг яхшисидир! Аллоҳ розилиги учун ҳам асранг аёлни! Бу ХОКИСОР БУЮКЛИКка кўтармоқчи бўлган қўлларингизни ўзингиз суд қилинг! Унга бепарда сўзлар отмоқчи бўлган тилингизга оловлар босинг! Унинг тани сихатлигини ўйламаган кунларингизни қаро деб номланг! Аёлингизнинг тўлмай турган кўнгли ва оғриб турган жонини тинглай билинг, улуғлашганингиз шу, азизим!

*Эркаклар хотинларга итоат
қилганларида ҳалокатга
учрайдилар.*

Аёлнинг атрофингизда гирдикапалак бўлиши ҳали муҳаббат изҳори эмас, у фақат умр йўлдошлик юзидан сизнинг соғ ва хушнуд бўлишингиз учун қайғурмокда. Бу юмушларни у фарз деб билади. Эркакнинг ҳам рўзғордаги энг ориятли юмуши аёлини соғлом асрашдир. Деймизки, Ватан – муқаддас, уни бало-қазодан ҳимоялаш эркакнинг шаъни, қиёмат қарзи! Аёлингиз эса болаларингизни ўз устухонлари аро ундириб, ўстирадиган иккинчи ватандир! Аммо Ватаннинг хунук-чиройлиги, яхши-ёмони бўлмас. Агар сиз бор жойда у хароб бўлса, сизнинг тириклигингиз ёлғон! Болангизга бағрингиз ачишса, оталикни жойига қўяман десангиз, онасининг жонини ҳурмат қилинг!

Аммо... бу орингни-ю, гурурингни аёлингга қурбон қил дегани эмас! **“Эркак киши аёл устидан раҳбардир”** дейди яна бир ҳадис. Нима учун ақлу макри қирқ туяга юк бўладиган, яралишдан жонсарак аёл раҳбар сайланмаяпти? Эрга итоатга буюриляпти? Бу бежиз эмас. Аллоҳнинг ҳамма иши ҳисоб-китоблик. У рухият қонунларини заргарона ишлаб қўйган. Гар буздинг – ҳалокатга учрайсан.

Раҳбар – таъминловчи, раҳбар – ҳимоя қилувчи, раҳбар иш тақсимловчи ва айниқса, назорат қилувчи! Ва раҳбар – санъаткор: важоҳатли ё мулойим, очиқ ё босиқ қиёфага кира билиши керак. Аллоҳ аёлни ўз жуфтини ана шундай қиёфада кўришга эҳтиёжманд яратган, бу Яратганнинг хоҳиши. Эркак ўшандай бўлолмаса, Худонинг измидан чиққан бўлади ва жазоси тайиндир.

Ҳаётга бир разм солинг. Жуфти еру кўкка ишонмай, кўзига жовдираб турадиган, оғзидан чиққани ижро бўладиган аёл борки, эрига нисбатан лоқайд бўлади. Ҳатто кетма-кет кўрсатилаётган фидоликларни қувониб эмас, эринибгина қабул қилади. Кўряпсизми, эркак ўз меҳрига яраша меҳр ололмай турибди ва ололмайди ҳам! Чунки у атрофдаги бошқа қарзларини унутиш ҳисобига аёлига ортиқча берилди. Ундан ташқари ўзининг ҳазратлигини

унутди: унга жуфти беписанд бўлса-да, “хурмат” кўрсатаверди! Қолаверса, раҳбарона сир бой бермасликни унутди: аёлига юрагидаги борини тўкиб солаверди! Бундай кўйга тушган эр эса аёлнинг наздида бирдан ушоқланиб, бўйи ҳам пастлаб кетгандай туйила бошлайди! Унутмангки, эру аёл бир-бири учун ҳаргиз забт этилган чўққига айланиб қолмаслиги керак. Акс ҳолда зерикиш бошланади. Инсон рухиятини Яратган шундай ясаб қўйган. Эркак бош эгиб, изхори муҳаббатга тушдими, тамом, аёлда кибр уйғонади ва ўзи билмаган ҳолда жуфтидан совий боради ва бу Аллоҳдан. Ҳалокатнинг бирламчиси шу.

Рўзгор эр кишини сара-пучакка ажратадиган жантгоҳ. Йигитларжон, қулоғингизга қуйиб айтай, бозор ва уйнинг хўжалик ишлари фақат сизда бўлсин. Аёлингиз болга-теша, бозор ҳалта ушламасин. Оиланинг кўча билан битадиган ҳамма муаммолари сиз орқали ўтсин. Минг кўйга тушсангиз ҳам, шуларга яранг! Аёлингиз бу ишларга ишқибозлик билдирса ҳам, унинг маслаҳатини олинг, аммо майдонга ўзингиз тушинг. Эркакча тутум шу. Гар сиз буни уддаламасангиз, турган гапки, бу юк аёлга қолади. Оқибатда, биринчидан, унинг бошқа юмушларига бу ҳам қўшилиб, вужудида зўриқиш бошланади. Бу дегани – у тажанг тортади, соғлиги кетади ва носоғ болалар бера бошлайди. Иккинчидан, феълида эркакшодалик юзага келади, рўзгорингиздан иффат кўтарилади. Бу сиз учун яна бир ҳалокатдир!

Фармонбардорлик ҳукуқи ҳамиша ишни қотириб қўйган киши тарафдадир. Агар сиз тўрт мучангиз соғ бўлатуриб, аҳли аёлингизни иссиқ-совуқдан, иснод ва хатардан ҳимоя қилолмасангиз, қозонини қайнатолмасангиз, ўз-ўзидан оиладаги овозингиз пасайиб боради! Энди аёлнинг овози фармонга, сиз эса итоатга ўтасиз! Бу ҳам ҳалокат! Бу дегани аёлингиз изнингиздан чиқди, демак, синдингиз! Аёл рўзгор тортишда майдонда ёлғиз қолди, жуфти тирик туриб, ола хуржунни елкасига олди, ўксукланди, ғариб-лашди дегани! Энди унинг охи тутади сизни!

Борди-ю, топармон-тутармонлигингиз яхши дейлик, аммо аёлингиз сизга иш буюриб турса, шанғиллаб танбеҳ берса, ўз иззатингизни ҳимоя қилолмасангиз, унинг жағини ёпиш учун ҳам айтганини бажараверсангиз, бундай хонадон

хам хатарга тўла! Қизларингиз борган жойида эрларини хор қилади, келинингиз ўғлингизнинг елкасида юради! Аёлга ўринсиз итоаткорликнинг жавоби бу!

Эркакларнинг ҳар уч хатосининг иккитаси аёллари туфайлидир. Аёлингиз Аллоҳ рози бўладиган ишларгагина етакласа, маслахатларига кулоқ осинг. Мабодо у меҳрибонлик билан чой узатиб, ўзингизни ўзингизга мақтаб туриб, молу дунёга, шон-шухратга ҳирс қўйдирмаяптими? Оға-иниларингизга, қўни-қўшниларга гиж-гижламаяптими? Онангиздан аразлашга, отангиз ўлмай туриб мерос талашишга сизни сошлаб қўймаяптими? Агар шундай таъсирда бўлсангиз, ҳалокатга учраганингиз шу! Бу билан Худо берган буюк неъмат – ор-виждон, жигар-бағирдан жудо бўлдингиз! Энди сиз яшайверасиз, юрагингиз ураверади, фақат руҳсиз соатга айлангансиз, аёлингиз буровингизни нечага тўғрилаган бўлса, ўша вақтда беҳато жиринглашни биласиз, холос!

Эсингизда бўлса, аввалги ҳадисда “Аёлларни улуғ одамлар ҳурмат қиладилар” дейилган эди. Яна эслаб қолингки, аёлларни ҳурмат қилган одам ҳали улуғ эмас, ҳурмат қилиш меъёрини билган одам улуғдир.

Жами эркакларга улуғлик тилайман.

*Ёнма-ён қурилган бинолар бир-
бирларини ушлаб турганидек, мўминлар
бир-бирини қувватлаб туради.*

Мўминликнинг бир кўриниши ҳамиша бировга яхшилик илиниш, яхши ниятларга рағбат бериш, ҳеч бўлмаганда бировнинг ҳақиға самимий дуолар қилишдир. Аллоҳ бандаларини атои яхшиликка чорлайди. Азбаройи уларни суйганидан шундай қилади. Унинг чорловлари замирида бизга аталган мукофотлар ваъдаси бордир. Дейлик, сиз бировга мурувват кўрсатдингиз, шу заҳоти кўлу тилу дилингиз бунинг учун сизни олқишлайди. Чунки улар савоб ишлар учун яратилган эди, сиз юзларини ёруғ қилдингиз, Яратганнинг эса бунинг учун мукофоти тайин, бу бир! Иккинчидан, сиз хурсанд қилган одамнинг қувончи, розилиги Яратганни яна рози қилади, бу ҳам Аллоҳнинг янги тортиғи сизга келяпти дегани! Қолаверса, кимсани қувонтириб, аввало ўзингиз яйрайсиз. Қарабсизки, ўзингизда ва хурсанд қилган кишингизда бу кайфият туфайли янгидан янги яхши ниятлар туғилади ва эвазига иккингиз учун яна устма-уст савоблар ёзилади. Аллоҳ таоло айтади: **“Агар банда Менга бир қарич яқинлашса, Мен унга бир газ яқинлашаман. Агар банда Менга бир газ яқинлашса, Мен унга бир қулоч юраман. Агар у мен томонга юра бошласа, Мен унга томон югураман.”** Аллоҳнинг сахийлигини-ю бизнинг ғофиллигимизни қаранг, бировга қилган бир мурувватимизга жавобан ўн тухфа тайёрлаб турибди. Энди айтинг-чи, биродар, биз ҳар доим ҳам бир-биримизга мурувват билан яшайпмизми?

Бир-бирингизни суянг, дея чорлайди Қуръони карим! Беихтиёр ҳаёлим онамга учади. ... Мунчокдай икки синглим қазо қилди. Менгача эса уч акам ўтган. Кўзидаги жоласи тинмагувчи онам яхши-ю ёмонга пайдар-пай мурувватлар кўрсатар ва мен – ёлғизгинани дуо қилишларини сўрарди. 13 ёшга етганимда ўғил укали бўлдим. У эндигина атак-чечак босган кунларнинг бирида онам “болам, бугун яхши ният билан ҳовлима-ҳовли юрамиз”, деди ва вазифамни

тушунтирди. Ёпинчикқа ўраниб олган онам, ҳар бир ҳовлига кирар эканмиз, остонадаёқ чўккалаб олар ва мунгайганча қўлларини чўзиб жим ўтирарди. Мен эса қийқим мато сўраб кирганимизни ва укамга умр сўраб дуо қилишларини уқдирардим. Хонадон бекалари хайрихоҳлик билан елиб-югуриб қийқим-сийқим топиб чиқишар ва кўзларида ёш билан укам учун Худодан сўранардилар. Онам сим-сим йиғлаб юриб, бу қийқимлардан жанда тикди. Укам беш ёшга киргунча фақат шуни кийди. Ҳар сафар бу куроқ тўнни ювиб-тозалаб ўглининг елкасига илар экан, онам “болам жанда эмас, элнинг дуоларини кийиб юрибди, кўрғони шу дуолар бўлади, иншааллоҳ”, дерди қониқиш билан.

Жанда масаласи балки бидъатдир, аммо онам дуода хосият кўплигини билган ва шунинг учун ҳам дуолар гадоси бўлган экан...

Ҳар бир инсонда нур заҳираси бўлади. Яхшиликка отланган заҳоти бу нур уйғонади ва унинг юзига балқийди. Қарабсизки, атрофни даволовчи зарралар тарата бошлайди. Онам беморланса, ихраб, инграб, юрагингни шувиллатадиган даражада оғрир эди. Аммо қадрдонларидан бирортаси ҳол сўраб киргудай бўлса, дарҳол ўнгланиб қолар, зум ўтмай кирсангиз, хандон отиб ўтирган бўларди... Касалнинг катта-кичиги йўқ, ҳар қандай бемор икки йўл ўртасида туради. Ҳол сўраб келганнинг нурли юзи, икки оғиз меҳрли сўзи, Аллоҳ сабабчи қиламан деса, кишини ҳатто ўлимдан олиб қолиши мумкин.

Қасд билан, ҳасад билан бировнинг кўнглини вайрон қилган одам мўминликдан чиққан одамдир, энди у жазосини кутарсин! Аммо яхшининг ҳам, ёмоннинг ҳам эгаси Худо, Унинг розилиги учун сахийликни, мурувватни барчага, ҳатто сизни ёқтирмаган ва сизга ёқмаганларга ҳам раво кўриш мўминликдандир. “Нима учун ёмон кўрган кишимга яхшилик қиларканман” деб торлик қилманг, биродар! Ҳақнинг Ўзи муқаддас Куръоннинг ҳар саҳифасида “Мен авф этгувчиман” деб турибди-ю, “фалончини кечиролмайман” дейдиган бандаси унинг олдида ким бўлиб қолибди?! Қолаверса, сизнинг хуш кўришингизни билиб

турадиган одамга мурувват қилсангиз, яна бир севиниб қўяди, холос, аммо ҳаяжонланмайди. Сизни ёмон кўрадиганга қилинг яхшилиқни, ана ўшанда кўрасиз, у буни байрамдай қабул қилади, севинчларида мушаклар портлайди! Бори йўғи сиз унинг кўнглини кўтардингиз, холос, аммо энг катта фойдани ўзингиз кўрасиз: боши берк кўчага кириб қолган талай ишларингиз энди ечимини топажакдир! Бу бахт-ку ахир!

Бирор яхши ишни бошлаб қўйиб, чўчиб турганларга рағбат берсангиз, кучига куч қўшилади. Иморат солаётганга “ҳорма-бор бўл” қилиб хабар олсангиз, тилло бергандай бўласиз! Бировдаги фазилатларни сезганингизни ўзига сездирсангиз, сафдошларингизнинг яхши ишларини табриклай билсангиз ва улар ҳақида атрофга ҳикоялар айтиб юрсангиз, унинг эмас, ўзингизнинг баҳоингиз ортади! Бир-бирини суяб яшаш бахти, қушдай учиб, яйраб яшаш лаззати мана шу!

Биродар, дарвозаларни тақиллатинг, эшик очганга “Бор-мисан, қуёшим”, денг! Телефон жирингласа, гўшакка юрагингизни тутинг ва бағир бериб сўрашинг! Ёнингиздан ўтиб бораётганларни пичирлаб дуо қилинг, улар сизнинг атрофдаги устунларингиз, улар борки, сиз тикка юрибсиз. Мен ҳам қўлларимни кафтингизга қўйиб турибман, юрагимнинг томирларингизга томишини эшитяпсизми, азизим!

*Одамларнинг йўлидан тиканни
(ҳалақит берувчи нарсани) олиб ташлаган
кишининг ўтган ва кейинги гуноҳларини
Аллоҳ мағфират қилсин.*

Одамларнинг ўзидан кўра Аллоҳ уларни кўпроқ авайлайди. У доим бизнинг кўнглимизга солиб туради ва ўзимиз билмаган ҳолда кўплаб савоб ишларни адо этиб юрамиз: бировни ранжитмаслик учун гапни танлаб айтамиз; кимсанинг кўзига «ботмаслик» учун у ёқ, бу ёғимизга қараб кўчага чиқамиз; одамларнинг кайфиятини кўтариш учун, дарвозамизнинг тагини ораста қилиб қўямиз.

Инсонларнинг корига яраш борасида икки тоифанинг – ҳунармандлар ва савдогарларнинг ҳам ўрни катта. Ҳунарманди билан савдогарининг имони бор юрт барқарор бўлади деган гап бор. Қўлдан кетгунча эмас, одамларни рози қилиш учун ихлос билан буюм ясаган ҳунарманднинг ҳабиби ҳам, табиби ҳам Аллоҳдир. Барака-ю бахт шунинг уйида! Савдогарлар эса манзилларга мол эмас, маърифат ва маданият ташийдилар. Назари тўқ кишигина бу касбга қўл урса яхши. Ҳақиқий савдогарлар аввало дидли – халқининг маънавий юксалишини, саломатлигини ўйлаб мол танлайдиган, қасами инсоф ва доимо эҳсонли бўлганлар. Тарихимиздан маълумки, юрт учун кўплаб фойдаси текканлар шу тоифа вакиллари дидир.

Андижонда бутун умрини одамлар учун гўзаллик яратишга сарфлаб бир улуг инсон – Солижон ака Меҳмонов яшаб ўтди. У Хонободда йигирма йил ижрокўмга раис бўлди ва халқни ялпи кўтариб, тошлоқ, тўқайзор бўлган бир жойни боғ шаҳарга айлантириб кетди. Унинг шундай ўгитлари бор эди: "Жамият тараққиёти бир жиҳатдан шахснинг кайфиятига боғлиқ, ўша нуқтани маҳкам ушлаш керак. Бир куни газетада ўқиб қолдим, Америкада таназзулга кетаётган корхонада тажриба ўқазибдилар. Яъни заводнинг бир бўлимини яхшилаб таъмирлаган эканлар, иш

унумдорлиги қирқ фоизга кўпайибди. Аммо таажжубланарлиси шуки, ҳали хароблигича турган иккинчи бўлимда унумдорлик йигирма фоиз ортибди. Улардан: “Нега шу кунгача орқада келиб, энди бундай натижага эришдинглар”, дея сўрасалар, яқинда бизнинг бўлим ҳам таъмирланар экан-да”, дер эмишлар. Шу менга сабоқ бўлди. Бу пайтлар мен тери ошлаш заводида ишчи эдим, вақт ўтиб, шу корхонага директор этиб сайладилар. Шу кунгача завод режасини ҳеч бажара олмас, кишиларнинг пўстагини қоқадиган мажлислар ора кунда бўлаверар эди. Мен бошқача йўл тутдим. Биринчи ишни завод ҳовлисидаги уюм-уюм ахлатларни тозалатишдан бошладим. Таҳоратхоналарни, қўл ювадиган жойларни тартибга келтирдим. Емакхоналарни ростладим. Ишчилар юрадиган йўлчаларни асфалтлатиб, четларини оклаб, кета-кетгунча гул ўтқиздим. Саҳнга дарахтлар экдириб, кўкаламзорни кўпайтирдим. Иш ҳақида, режа ҳақида оғиз очмадим. Мўъжиза юз берди: одамларнинг чехралари ёриша бошлади. Ҳеч қанақа сиқувсиз, бақир-чақирсиз ишларимиз ривожлана кетди”- деб ҳикоя қилганди, Аллоҳ у кишини мағфират қилган бўлсин...

Қаламкаш кўрганини тиникроқ ёзади. Сизга бир мисолни ўз оиламдан келтирай: ўша пайтлар кўп қаватли уйда яшардик. Умр йўлдошим тузуккина идорада раҳбар бўлиб ишларди. Аммо феъли ажабтовур эди: вақт топди дегунча гулқайчи, белкурак кўтариб чиқиб кетар, гоҳ қўшни эккан узумни хомток қилаётган бўлар, гуллар тагини юмшатар, гоҳ суғориб юрган бўларди. “Сеники-меники” демай, уйнинг у бошидан бу бошигача гулзорларни қайчилаб, кўкатларини юлиб, сартарошга боргандай қилиб қўяр, гоҳ қўлбола супурги ясаб, ён атрофни тозалай кетарди. Бир кун қарасам, чинорнинг қил учида қуриган шохларни арралапти. Шу тарзда кун-кунора уйимиз теграсидаги ҳамма дарахтларни қиртишлаб чиқди. Арраланган шохларнинг йиригини алоҳида, майдасини алоҳида ажратиб, дасталаб боғлаб, эҳтиёжманд одамларнинг олиб кетишига ўнғай қилиб, ёмғир тушмайдиган жойга тахлаб қўйди. Бу ишларни “ҳай-ҳай”лаганингизга ҳам қарамай, берилиб, байрамона кайфиятда бажарар, уйга

афти-ангорига чанг ўрнаб, юзлари, билаклари тилинган-шилинган ҳолатда кирарди... Ясаниб-ялтирашни билмайдиган, кўринишлари одмигина, камгап, тортинчоқ бу одам шундай пайтларда кўзимга ғоят улкан кўриниб кетар, қордай оҳорли кийинволиб, виқор билан ўтиб-кетиб турган қўшни эркакларга солиштирарканман, “менинг жуфтим буларнинг ичида энг чиройлиси”, деб гурурланиб кўяр эдим...

Айрим дарвозалар олдидан ариқлар йиғлаб оқиб ўтади, чунки эгаси эшигининг тагига тўрт туп райҳон эка билмай, остонасини ажирикзорга айлантириб яшайди. Эркаги бор, аммо деворларининг шўри қайнаб, саҳнини чим босиб ётган ховлилар йўқ дейсизми? Эркаги бор, аммо деразасининг синган кўзи бир йилдан бери солинмай ётган, бир йилдан бери ўтмас бўлиб кетган қайчи-пичоғини чархлатиб келишга рағбати йўқ хонадонлар бизда топилмайди дейсизми?

Эҳ, биродар, илоҳим, бу дунёда бор эканлигимизни ҳис этиб турайлик! Яраб турган пайтда оёқларни гурсиллатиб босмоқ, қўлларни чаппар уриб ишлатиб қолмоқ керак. Худо берган, ғайрат деган имкондан гўзал меҳнатлар ясаб, атрофга роҳатлар улашиб, сен туфайли яйраганларни кўриб, ўзингнинг ҳам кўнгилларингни гулга тўлдириб яшамоқ керак!

*Мўмин одам газанда чаққан бир инга
қулини иккинчи марта олиб бормаиди.*

Бир қадрдон аёл уф тортиб: “Эҳ, синглим, шу амакингиз билан асло бир ҳовлида яшагим келмай қолди”, деди ва жуфтининг ёмон феълларини санай кетди. У деб озиб-тўзиб кетгани, боши огрийдиган бўлиб қолгани, нима қилишга гаранглиги ҳақида кўзлари ёшга тўлиб ҳасрат қиларди... Бу аёлнинг ўзи покиза, пазанда, кўримли инсон. Чок ишида унга етадигани кам, бармоқлари теккан нарсани дутордай чала оладиган аёл!

“Менга қаранг, ойим, — дейман ҳазиллашиб, — сизнинг бийронлигингиз кайда қолди? Дейлик, нима бўлди-ю, ҳовлингизда роса халакит берадиган жойга бир тўнка қўйилиб қолди. Бир урилдингиз, икки урилдингиз, жонингиз огригач, хушёр тортиб, ундан айланиб ўтасизми ё ҳар гал “бу ерда нима қилиб турибсан?” деб тепиб, оёгингизни пачоқ қилаверасизми! Гапи каттик тегадиган одамнингизни ҳам гўё тўнка деб фараз қилинг-да, иложи борица айланиб ўтинг, айланай! Нега жағининг тагига борволаверасиз? Кўриниши ёқмаяптими, нега тикилиб оласиз, атрофингизда минг гўзаллик сочилиб ётибди, ўшаларга қараб роҳатланинг!

Ҳамма нарса каби, инсон ҳам эскиради. Ким эвида, ким хунук қайтади. Бировнинг тили, бировнинг афти, бировнинг соғлиғи чарчайди. Киши шу тарзда умрининг кунботарига қараб юради. У кунботарга қараб кетаётганини билгани учун ҳам, гоҳида бетоқат ҳаракатлар содир этади. Иродаси бўш, сабри суст, шукронаси йўқ кишиларда бу ҳолат атрофга малолли тарзда намоён бўлади. Аммо, ойим, малол келса ҳам, шу жуфт сизники. У Аллоҳдан сизга аталган мулк! Агар у синган ойна, ё ўтмас пичоқ бўлганида иргитиб юборсангиз майли эди. Лекин эр-хотиннинг томирлари бири-бирига ажириқдай чувалашган бўлади, уларни фақат ўлим ажратади! Сизга тинчлик керакми, керак! Шундоқ экан, яқин кишингизнинг қачон таранг тортишини биласиз-ку ахир, торини ўша пайтда черта кўрманг! Ўзи ёниб турганда

керосин қуйиб юборманг! Қолаверса, мингта ташвиш, минг режангиз гуҷғон ўйнаб турганда, бир одамга тикилволиб, хатосини санаб, басма-басига уни бошлаб қўйишнинг режасини тузавериш сизнинг ёшингиз учун бачканалик эмасми, айланай?!”

Инсон қусурли бўлади, аммо мутлақо ёмон бўлмайди. Инсончилик шундай: хатосини юзига солганинг сари, уни қавланган илон каби ҳамлага ўтаверади. Бу дегани яна сизнинг дилингизни оғритиб, гуноҳи кўпая боради. Аксинча, унда чўкиб ётган фазилатларни юзага чиқарсангиз, ўзингиз нафланасиз! Ҳам савобга қоласиз! Бунинг учун унга сал эътибор бериб, арзимаган яхши ишини ҳам лутфан рағбатлантириб борсангиз бўлди. Бу билан сиз у кишингизни суюб қолмайсиз ёки унга исиб қолмайсиз, захрини кетказиб оласиз холос, ҳатто уни тихирлик қилиб кўнмаётган рўзғорнинг қайсидир маслаҳатига кўндириб оласиз.

Ойдан ойликни, кундан кунликни сўраш керак. Ҳеч қачон қарга булбул бўла билмагани каби бир-биримиздан имконимизда йўқ нарсаларни талаб қилиш мантиқсизликдир: қайнонанинг меҳнатларингизга беписанд қараса, қуюнманг. Тайёрлаган овқатингизни индамай охиригача еяптими, саранжом қилган уйингизда индамай ястаниб дам оляптими, сиздан хурсандлиги шу! Раҳмат айтиб, кўнгил олишни унга онаси ўргатмаган, бўлмаса айтар эди! Қолаверса, бу меҳнатларни ўзингиз учун ҳам қиялмасиз. Бола-чақангиз баҳраманд бўляпти. Бадқовоқ одамга жавобан сиз ҳам косани дастурхонга дўқиллатиб қўядиган бўлсангиз, жавоби яна ҳам хунук келади. Меҳнатингиз ҳам бекор кетади, азиятингиз ҳам кўпаяди.

Қайнонанинг суяги қотиб бўлгани сабабли шу тўхтамни айтаямиз. Аммо навниҳол келин учун бу усулни қўллаб бўлмайди. Келин иқлим яратувчидир, уни бошидан, яъни суяги қотмай туриб, рисолага солиш керак. Панд бераётган келинга қайта-қайта, сабр билан, вазминлик билан, оғизни бепошна қилмасдан тўғри йўлни кўрсатавериш керак. Аммо беморга бир дорини керагидан ортиқ берсанг, тошма тошиб кетгани каби, ёшларни йўлга солишда ҳам ҳадеб бир хил усулни қўллайвермаслик, бир хил танбеҳни айтавермаслик керак. Келинингиз ё болангиз сизга гап қайтараяптими,

демак, танбеҳингиз ўринли айтилмади ёки уни қайта-қайта такрорладингиз, эшитгувчининг асабини қайрадингиз, сизни чақиб олишининг сабаби шу.

Агар қайинсингил, қайинбўйинларингиз, жамоадошингиз ёки қўшнингиз сизнинг ёрдамингизга эҳтиёжманд бўлиб кўринса ёки сўранса, мурувватингизни сочаверинг. Аммо сиз савоб учун кўрсатаётган меҳрибончиликларни у суистеъмол қилса, яъни сиздан кўпроқ фойдаланиб қолишга тушса ёки беписанд, фармон бериш оҳангида гапира бошласа ва ёки сизга миннатдорчилик билдиришни лозим кўрмаса, дарҳол унга тасаддуқ бўлаверишни тўхтатинг. Қадрингизга етмайдиганнинг ёнидаги кишиларга чандон хотамтойлик кўрсатаверинг, аммо унга яхшиликни бас қилинг. Сизни ранжитганини сезсин ва хижолат бўлсин. Бу ҳам бир тарбия. Қолаверса, сиз ҳам Аллоҳнинг неъматисиз, ўзингизни исроф қилсангиз, увологи қоласиз.

Савоб учун яхшилик қилиш яхши, қачонки у тараф сени яхши ният билан қабул этса! Аммо нозик сўзни уқмайдиганга сардафтарингизни очманг. Бахилнинг олдида ютуқларингизни гапирманг. Кўзга бир хунук кўринган нарсага бошқа қараманг, гийбат бўлаверадиган жойдан қулоқларингизни олиб қочинг! Кўз, қулоқ, тил, юрак каби Аллоҳ берган бебаҳо неъматларни чиллала чакалоқни аяган каби покдомон жойларда олиб юринг, йўкса, у исроф бўлади, заҳарланади! Бу мўминликнинг фарзларидир, азизим!

*Исломда бировга зарар бериш
ҳам, зарарланиш ҳам йўқ*

Жаноби Расулуллоҳга ﷺ саҳобаларидан бири келиб айтибди, ки бир мўмин бор экан: йил- ўн икки ой рўза тутаркан, кечалари эса тинмай ибодат қилар экан. Расулуллоҳ ﷺ ўша одамни суҳбатга чақирибдилар ва дебдилар: “Сен шундай амаллар қилар экансан, аммо айтиб қўяй, рўза тутғил, лекин вақтида овқатланғил. Ибодат қилғил, лекин вақтида ухлагил, чунки сенда ўзингнинг, кўзингнинг, аҳли аёлингнинг ҳақи бордир!” Бундан аён бўладики, ўзинг, кўзинг ва аҳли аёлинг Аллоҳнинг сендаги омонати, уларни асраб берсанг, зарарланмасанг, Яратганга бўлган садоқатинг шу экан. Жонимни фидо қилиб бўлса-да, Аллоҳга эътиқодимни кўрсатаман деб бўлмас! Гап сенинг битта жонинг ҳақида эмас, шу бир жонингга уланган талай жонлар хусусидадир. Шунинг учун ҳам, ўзингга бераҳм бўлсанг, сенга Аллоҳнинг жазоси бордир: ё беморлик беради, ё яроқсизлик, ё энг ёмон кўнгилсизлик рўй беради! Бунинг оқибатида қанча одам талофат кўриши — сенга суяниб, турган болаларинг сенсиз довдираб қолиши, жуфтинг ночору сарсон бўлиши, ота-онангни рози қилолмай, қиёмат қарзинг елкангда кетиши мумкин ахир!

Инсон - мукаррам! “Ўзингда ўзингнинг ҳақинг бор” дегани, атрофга балоғардон бўлишга яраш учун, ўзингдаги ўзингни асрай бил, демакдир! Исломда бировга зарар бериш ҳам, зарарланиш ҳам йўқ дейилишининг бир маъноси шу.

Бизнинг дин энг инсонпарвар диндир. Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: “Мен Расулуллоҳга ﷺ: “Онам мени соғиниб келибдилар, мурувват кўрсатайми, нима дейсиз?” дедим. (Онам ҳануз исломга кирмаган эдилар.) Жаноб Расулуллоҳ: “Ҳа, онангга мурувват қил!” деб жавоб қилдилар.” Гарчи у аёл мушрик бўлса-да, унга зиён раво кўрилмаётир. Чунки у онаи муҳтарама! Исломда “Ота-онага оқлик (итоатсизлик, ҳурматсизлик) қилиш оғир гуноҳдир”, дейилади. “Сиз менинг хоҳишларимга қарши чиқяпсиз, сиздай онадан кечдим”, деган фарзанд мўмин

саналмагай! Номуносиб отасидан юз ўгириб кетган ва ё унга қўл кўтарган ўғил ҳам номусулмондир.

Урва розийаллоху анху Ойша онамиздан нақл қиладилар: “Бир киши Расулulloхнинг хузурларига кирмоқ учун рухсат сўради. Жаноби Расулulloх уни кўргач: “Бу одам – қабиланинг ёмон биродари, бу одам – қабиланинг ёмон фарзанди!” – дедилар. Сўнг, бояги киши келиб ўтиргач, Жаноб Расулulloх унга очиқ чехра билан юзландилар. У чиқиб кетгач, Ойша онамиз: “Ё Расулulloх, уни кўришингиз билан кўпол гапларни айтдингиз, кейин эса очиқ чехра билан юзландингиз?!” дедилар. Жаноб Расулulloх: “Ё Ойша, қачон менинг бадхулқ бўлганимни кўргансан?! Қиёмат куни Аллох наздида энг ёмон банда одамлар ёмонлигидан ҳазар қилиб қочадиган кишидир”, дедилар. Кўриб турибсизки, ёмон санаган кишимизга ҳам очиқ чехра билан муносабатда бўлиш уқдирилмоқда.

Бир илми толиб аёлни биламан, Қуръондан қироат қилганда даврани сел қилгудай салоҳияти бор, аммо ён қўшниси билан салом-алиги йўқ, кўрганда иддао билан терс бурилиб кетади. Бу ойимни динга самимий хизмат қиляпти деб айтиб бўлмагай! Уни Аллох кечирсин ...

“Осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз, бирлаштирингиз, бездирмангиз”, дейилади Қуръони каримда. Инсон боласига буюк муҳаббат изҳор қилувчи мурожаатлар бу! Ибодатда, муросада, яшаш тарзида, бировни севишда-ю бировдан ненидир талаб қилишда, бола тарбиясида, илм ўрганишда... ҳамма, ҳамма нарсада асло мураккаблашиб кетмайлик, чунки у жонни қийнайди! Жон эса Аллоҳники, қийнашга ҳаққимиз йўқ! Қуръон сўzlари биз учун муқаддасдир. Юракка ёзиб сақламоқ, амалда ихлос билан қўлламоқ керак.

... Бир маъракада ўтирибмиз. Дастурхонга гўзал таомлар тортилган, мезбонлар минг букилиб мулозаматда туришибди. Меҳмонлар сара либосларини кийиб, ўзларини сара мақомда тутиб ўтирибдилар. Улар бир-бирларига табасумлар улашиб, ҳол-аҳвол сўрашишар эди. Мана шунақа давраларда ич-ичингдан тан берасан-да, шарқ аёлларидай гўзали дунёда йўқ деган тўхтамга келасан киши! Шу пайт отинойи мартабасидаги бир жувон қош чимириб маъруза бошлади. Мени дастлаб таажжублантирган нарса ҳилолдай

маъсум бу ёшгина ойимнинг овозини амри фармон пардасига қўйиб гапириши эди. Намоз хусусида сўз очар экан, ўтирганларнинг ҳар бирини сўроқ қилгандай гапира кетди ва ҳар бир сўзи мўйчинакдай баданни сескантирар эди. Кейин юриш-туриш, кийиниш мавзусига ўтди. Мундоқ қарасам, даврадан ҳусн кўтарилган, ҳамма бир гуноҳ устида қўлга тушгандай забун ҳолатга тушибди. Миямда эса бир савол муаллақ туриб қолган: нега бу аёл бу қадар газакли?! Нега рангидан қон қочгунча асабийлашяпти? Агар у илм бераётган бўлса, уни инкор этмай тинглаётганлари учун, нега бу давра аъзоларига меҳр билан қарамай, кўзларидан газаб сочаётир? Бу отинча ойим қайдан олди бу андозани? “Мусулмончиликнинг биринчи белгиси - хилм”, деб турибди-ку ҳадис! “Бездирмангиз!” деб уқдирыпти-ку Қуръони карим! Дин йўлини кийинлаштиришнинг ўзгинаси-ку бу!

Илмдор синглим, қўлингизда Аллоҳнинг каломидай хазина турибди, гавҳарларини кафтингизга қўйиб, кўзларни қамаштирмайсизми? Қуръон сирли бир сандиқ, асрорларини бирма-бир очиб, қулфи дилини очмайсизми буларнинг? Илм – нур, бу нурни эшитгувчининг қобирғалари орасига жойлаб қўймайсизми, вужудидаги музлари эриб, губорлардан мусаффо бўлмайдими! Чўчитиб намоз ўқитилиб, уялтириб кийим расоланган жойда мусулмончилик йўқ! Ошиқ маъшуқани севган каби муқаддас эътиқод ишқини юракларнинг ўртасига тушириш керак! Эриган юрак вужудни ўзи гапиртириб, ўзгартириб олаверади!

Ислонда озор бериш йўқ. Биз, муаллимлар, баданни оғритмай инсонларнинг дили билан тафаккурига етиб олсак, бўлди. Шундай бўлиб олайликки, ҳар бир ҳаракатимиздан Аллоҳ рози бўлсин: нигоҳларимиз одамларнинг юрагига чўғ туширсин, сўзларимиз оғриб турган жойига малҳам бўлсин, ёшу қарининг рўбарўсида тавозе билан турайлик, юзимизда фақат меҳрибонлик балқисин. Энг муҳими ниятимиз мусаффо бўлсин! Аввал бизнинг ички ва ташқи амалларимизни севиб қолсинлар, ана ўшандагина бизга эргашадилар.

“Кўшниларингизга муруват қилингиз,”
дедилар Расулulloҳ

“Кўшнилари кўп, қайси бирини кўпроқ
йўқлай”, деб сўрадилар у кишидан.

“Эшиги эшигингга энг яқинини”, –
деб жавоб бердилар.

Нега «эшиги эшигингга энг яқинига», дея таъкидланмоқда? Чунки ҳаётимиз давомида энг кўп малолимиз ён кўшниларга тушиб келади! Улар ҳатто биз деб чекадиган азиятларини қисмат деб биладилар, чидаб яшашга ўзларини кўндирадилар: энг кичик мисол бўлмиш – ёғ доғимизнинг ҳидларига-ю итимизнинг акиллашларига, боламизнинг тўполони, бот-бот бўлиб турадиган эр-хотинчиликнинг бепарда можароларига сукут билан дош берадилар. Бизнинг шовқинимиз соат нечада тугаса, кўшни шўрлик ўшандагина ухлай олади!

Ён кўшни ёмонларнинг ёмони бўлса ҳам, сизга қоровул! Эшигингизни бежо тақиллатганга дарҳол кўриниш беради, уйингиздан тутун чиқса, биринчи бўлиб пақир олиб югуради! Боламизга иситма кирса ҳам, келинимизни дард тутиб қолса ҳам, кўшнига чопамиз! Дазмол куйиб қолса, ишга боролмайсиз, гугуртингиз ногаҳон тугаб қолса, қозонингиз қайнамайди, тузингиз тугаб қолса, овқатингиз ейилмайди, калитингиз бўлмаса, ёмғирда ивиб тураверасиз! Ва яна, яна... санайвериш мумкин. Бундай ҳолатларнинг барида кўшни-халоскор, «Тез ёрдам» нинг ўзи! Бола-чақангдан айбингни ҳаргиз яшира олмаганинг каби, сенинг не эканлигингни обдон билгувчи ва билганини ичига ютиб юргувчи ҳам ён кўшнингдир! Буларни ҳеч қачон ўйлаб кўрмаймиз, феълимиз тутиб қолса, хатоларини териб, қора дафтарга ёзиб юрамиз, аммо уларнинг ёнимизда эканлигининг баҳосини ҳеч тарозуга солмаймиз! Агар ўлчаб кўрганимизда эди, қариндош-уруғимиздан ҳам кўра улардан кўпроқ қарздор эканлигимиз маълум бўларди, эҳтимол.

Яна бир ҳадисда аёлларга мурожаат этилар экан, «кўшнига тухфалар қилингиз, агар бергани ҳеч

нарсангиз бўлмаса, бир-бирингизга ҳеч бўлмаса қўй туёғини бўлса-да илинингиз”, дейилади. Бунда ҳам ҳикмат, бор. Эҳсон қилсангиз, биринчи дуогўйингиз, тўй қилсангиз уйигача бўшатиб бергувчи, бошингизга иш тушганда ёнингизда юпатгувчингиз у. Болангиз туғилгани ҳақидаги хабарни ҳам биринчи бўлиб қўшнига айтасиз. Шу кундан иборат фарзандингиз унинг қароқларига жойлашади: болангизнинг ҳар бир кунини, ҳар бир қадамини кўриб боради. Яхши хулқини дуо қилади, хато устида ушласа, қулоғини чўзиб қўяди. Энг муҳими, гўдагингиз қўшнининг ибратли ишларини ёзин-қишин кузатиб боради, сиздан ўрганмаганини ундан ўрганади. Мана ўзингизни олинг, болагингизни эсладингиз дегунча, ҳўв ўша қўшни амаки ва момоларнинг турфа тутумларини лаззатланиб ёдга оласиз. Сиз ҳануз хотирлаяпсизми, демак, қайси биригадир ўхшашни ҳавас қилиб, эҳтимолки, уларга тақлид қилиб яшаб келяпсиз! Бу озмунча қарздорликми!

Яхши қўшничиликни халқимиз муқаддас деб билган. Ҳовли ичидан албатта қўшниларга даричалар очилган. Бу даричаларга ҳеч қачон занжир солинмаган, демак, кун-туннинг хоҳлаган пайтида бир-бирлариникига киришга ҳадлари сиққан. Дарича очишнинг имкони йўқ ҳолатларда туйнук қолдирилган. Дарича-ю туйнукнинг ягона мақсади ўзаро йўқловлар узатиб туриш ва бир-бирларининг ҳолидан бевосита хабардор бўлиб туришдир. “Қўшнининг қўшнидан еттидан бир ҳақи бор”, нақлини халқимиз ёдлаб юради. Нон ёпилса, ҳали саватга тушмай, қўшни ҳақи узатилади. Тансиқ таом тайёрланса, олди насиба қўшнига. Онам раҳматлининг тўйдан қайтган туғунининг ярми ҳам қўшниларга аталар эди. Андижонда тўйнинг эртасига “юз очди” маросими ўтказилади. Қудаларнинг олди-бердиси ичида куёв ва келиннинг қўшни момоларига атаб ҳам кийимликлар қўйилади, бу ҳам бежиз эмас.

Куни кеча бир қадрдонимиз ҳикоя қиляпти: “Саксонга қирган холамини жойига қўйдик. У бефарзанд ўтди, биргина қизни асраб улғайтирган эди. Аммо азаси ҳайит намозидай гавжум бўлди. Қабристонга кетганлар қайтгунча қўшнила-

ридан чиққан қозон-қозон овқатга ҳовли тўлиб кетди, маҳалласи оқибатли экан, эркагу аёли тикка туриб хизмат қилди, киш чилласига қарамай, офтобнинг чарақлаб турганини айтмайсизми!” Аён бўлиб турибдики, бу ойимнинг ўзи ён-верини кундай иситиб яшайдиган аёл бўлган, кимгаки не насиб этибди, бу ўзидандир!

Онамнинг бизникига келса, ёки касалхонага ётиб қолсами, икки кундан кейиноқ айтадиган биринчи гапи “Вой, қўшниларим кўзимдан ўтди-я”, хитоби бўларди. “Мунча энди?!” деган иддаомизга: “Ундай дема, дунёга келиб топган вафодорларим – қўшниларим! Қизинг бир хуш мўйловники бўлиб кетаркан, ўғлинг бир қоши пиликнинг жўжаларини боқаман деб меҳнатда овораи сарсон! Эртами, кечми бир нарса бўлса, болаларингга хабаринг етиб, бой қариндошларинг катта тугунини кўтариб келгунча, оғзингга сув томизадиган, бошингни уқалаб, жағингни танғиб турадиганлар шулар - да, болам!” дер эди онажоним. Бу гапларни ҳар эслаганда юрагим бир қалқийди. Бу тош уйларга қамалиб олиб, тобора торайиб бораётган бу тош юракларга биқиниб олиб, “қўшни” аталган, Аллоҳ берган гўзал неъматларни безътибор қолдираётганимиз учун, уларнинг кўнглини олишга, дийдорларини кўзимизга суртишга кайфият топмаётганимиз учун ўзимни ўзим суд қиламан. Ва Андижонда қўшни бўлган, Насибахон опа исмли дилбар аёлни эслайман. Унинг қазо қилганини яқинда эшитиб, юракларим ситилди! Мунис кайфиятдошим, беминнат паноҳим эди у. Биттагина ишини айтай: бир куни “Турсуной опангни ишдан ҳориб қайтаётганини деразадан кўрувдим. Кетидан икки-уч меҳмон кириб кетди-ёв! Уйида нимаси бору нимаси йўқ. Мана буларни тездан олиб чиқиб бер!” деб қизини чиқарибди. Меҳмон кириб келяпти, кетидан қўшни қиз, катта патнисда ликопчаларда ноз-неъматлар, нон, хаттоки чиройли чойнакда янги дамланган чойи ҳам бор! Онанг яхшилик қилса ҳам, шунчалик қилади-да! Қарзларим бўйнимда маржондай осиглиқ қолди, Аллоҳ раҳматига олган бўлсин!..

“Қиёмат куни қўшнидан” деган гап ҳам бор. Аллоҳнинг олдида ҳам, бандасининг олдида ҳам сизнинг яхши-ю ёмонингизга гувоҳликка ўтадиганлар ҳам шулар. Қўшни рози бўладиган савобли ишларни кўпроқ қилмоқ жоиз. Ҳатто яхши ҳисобланмаган ҳамсояга ҳам мурувватларимиз кўп бўлса қани? Чунки ҳиммат, саҳийлик — нур, музни ҳам эритади, олижаноблик уруғини экади. Қарабсизки, сиз бировнинг афзаллашувига сабабчи бўлиб қоласиз!

*Солиҳ фарзанднинг ота-онаси учун қилган
дуоси қабул бўлади ҳамда уни вояга етказган
ота-онанинг амал дафтари ёпилмайди*

Ҳамма жароҳат кундан кунга кичрайиб, битиб боради. Аммо бир яра борки, йил сайин катталашиб, қонагандан-қонаб бораверади, оғриғи ортаверади! Бу етимлик доғидир. Ёш етим қолганларнинг аҳволоти бирмунча енгил бўлгич. Чунки хотираларида юк камроқ. Аммо ёшинг катта бўлганида айрилиш оғир етимликдир.

Инсончиликда бутун умринг кишилар билан мулоқотда ўтади. Бир бошинг билан минглаб одамлар карвонини ёнингдан ўтказасан. Лекин уларнинг ичида жонини гаровга қўйиб, сенга астойдил харидор бўлгани фақат онангдир, фақат отангдир! Харидор доимо молнинг яхшисини қидиради. Аммо бировлар хуш кўрмаган исмингни ҳам қўшиқдай суйиб айтувчи, яхши-ёмон туришингни кўзига тўтиё билувчи фақатгина онангдир, отангдир! Харидор олган молини яйраб ишлатади, обдон фойдаланади, бир куни эскиргач, бир четга суради. Аммо сени бир парча гўшт, ожиз ҳолатда қабул қилиб, жонини-ю борини сарфлаб, яроқлиларнинг яроқлисига айлантирадиган, сифату мағз бериб, яшнатиб кўядиган, ўзига эса хорғин ва сўлғин лошини қолдирадиган ганиматларинг — фақат онаизоринг, фақат отажонингдир!

Бандаси тинмай симириб нафас олиб, ҳавонинг шукронасини айтмагани каби, офтоб қаёқдан чиқса, ўша ёққа юзланиб, нур эмиб яшаб, куёшни қарздорлик билан эслаб қўймагани каби, ота-онани ҳам ҳамиша ёнимда шундай тураверади дебми ва бу неъмат ҳаво каби ҳеч тугамайди, куёш каби мутлақ ботиб кетмайди деган туйғудами, бепарво юрасан киши. Бегоналарнинг кўнглини олиб, асосий вақтларингни бошқа нарсаларга сочиб, ота-она билан эса ҳамиша шошилиб гаплашиб, шошилиб хайрлашиб йилларни ўтказасан. Куни келиб, дод-вой билан уларни тупроққа топшириб келганингда ҳам ҳали оғриғинг унча бўлмайди. Қачонки, болаларинг тиззангдан тушиб, ўзи

ясаниб, ўзи бежанадиган бўлиб, бир касби корнинг, бир рўзгорнинг изидан тушганда, бирдан тўрт тарафингдан елвизак ураётганини, ўрта йўлда кўрғонсиз қолганингни англаб қоласан. Ўзи билан ўзи овора болаларингдан эътибор кута бошлайсан. Сен уларга термуласан, уларнинг кўзи эса бошқа ёқда! Юрак тўла гапларингни бир айтиб ёзилай десанг, эвоҳ, улар ҳам худди ўзингдай доим қайгадир шошилиб туради! Қарабсанки, сендан ҳамма оладиганини олиб турибди, аммо сенинг дилинг сўраган нарса бу дунёда қолмай қолади! Ана ўшанда юрагингнинг нақ ўртаси омбир билан буралгандай бўлади, “ўх, онам-а!” дейсан, “вой, отажоним-а!” дея фарёд чекасан! Ҳақиқий етимлик мана шундан бошланди деявер. Энди сенинг доимий машғулоти — ўз ўзинг билан суҳбат! “Бу ҳолатимни онам кўрса, нима дер эди, отам бўлса, нима қилар эди?” дея бағринг уқаланишга тушади. Сен зор бўлиб қидираётган ва бу ёруғ оламнинг барча муаттар бўйларидан тотлироқ бўлган нарса, онангнинг, отангнинг кўксига бош қўйгандаги хид экан. Мингта чаманни айлан, унингдай қувват бергувчи, унингдай овутувчи исни энди ҳаргиз тополмассан! Уларга айтган-қўйганларинг кино лентасидай кунда ёдингдан ўтаверади. Мурувватингдан кўра жабринг кўпроқ бўлганини борган сари тан олиб борасан, навбат келиб, жонингни ота-оналикнинг азиятлари ҳар бора тилганда, “оҳ, онам анови ишимга қандай чидаган экан, отам фалон гапимни қандай кўтарган экан?” дея ўз бошингга ўзинг уриб қоласан. Унинг устига, ёшлигингда фаҳминг етмай, ақлинг кирганда эса моддиятинг танглик қилиб, уларнинг кўнглини ололмаган бўлишинг мумкин. “Ота-онам тирик бўлса, ундоқ қилар эдим, бундоқ қилар эдим” деган аччиқ армон юрагингнинг ўртасига ёпишиб олган! Мана шу ўринда сенга ҳадиси шариф ёрдамга келмоқда.

Унда айтилишича, киши вафот этгач, унинг амал дафтари, яъни у дунёлик номаи аъмолига жамланадиган савоб ва гуноҳларни ҳисобга олиш тўхтайтиди. Аммо орқасида дуо қилиб турадиган солиҳ фарзанд қолдирган ота-онанинг амал дафтари ёпилмас экан. Бу дегани, то тириксан, Аллоҳга ёлвориб, ота-онангнинг у дунёлигини обод бўлишига ёрдамлашишинг мумкин. Биз солиҳлик билан дуо қилганимиз сари, дафтарларидаги савоб амаллар сони

кўпаяверар экан. Билсанг, бу — уммон-уммон гуноҳлари-мизни ювишга имкон берадиган буюк чора! Аммо ҳам-манинг ҳам дуоси қондириладими? Бу ерда “солиҳ” деган сўз келтирилмокда, унинг маъниси не?

Ота-онанг ниманики кўз қорачиғидай асраган бўлса, кимгаки ихлос қўйган бўлса, нимани орзулаган бўлса, (албатта, яхши нарсалар кўзда тутилмокда) ўшанга садоқат кўрсатиш солиҳликдир. Ҳар ҳайитда мол сўйиб қурбонлик қилсанг-у, аммо аканг ё синглинг билан аразлашиб юрган бўлсанг ё ака-укангдан мерос талашиб, қозима-қози юкун-санг, ёки ота-онангнинг оға-иниларидан қолганларни йўқ-лашни унутсанг, дуоларинг ўтмагай, аксинча руҳлар қон йиғлагай! Ҳаттоки ота-оналаримиз тириклигида хатога йўл қўйиб, ўз оға-иниларига бепарволик кўрсатган бўлса, (бу-нинг азобини у ёқда тортиб туришибди, Аллоҳ уларни кечирсин!) биз ихлос билан уларнинг бу гуноҳларини енгиллатишимиз, яъни қавму қариндош билан меҳр-оқи-батда яшашимиз, уларнинг розичиликлари савобини ўтган-ларимизга бағишлашимиз керак экан.

Ҳалоллик ҳам солиҳликдир. Бировнинг ҳақидан кўрк-масанг, феълингда ҳаром амаллар бўлса, дуонинг ўтмагай!

Ёлғон ишлатган кишида-да солиҳлик йўқ, демак, унинг ҳам дуоси бесамар бўлгай!

Аллоҳнинг яна бир мўъжизасини тамошо қилингки, ота-оналар ўзлари бу дунёдан ўтган бўлса-да, фарзандларини шу тарзда тарбиялашда давом этадилар. Бу дунёдаги савобларимиз кўпайишига сабабчилик қиладилар. Ота-она отлиқ гўзал неъматдан баҳраманд қилганига Яратганга шукрлар бўлсин! Ва ўзимизни-ю болаларимизни фарзанди солиҳ бўлиш мартабасига эриштирсин, омин!

*Илмни ўрганиб уни ҳеч кимга
айтмаётган одам бойликни тўплаб,
уни ҳеч сарф қилмаётган бахилга ухшайди.*

*Муслмон киши уз биродарига
ҳидоятининг зиёда бўлишига ёки
ёмонликдан қайтишига сабаб бўлувчи
ҳикматли сўздан кўра афзалроқ нарсани
ҳадя этолмайди.*

*Кимки билган илмидан суралса-ю,
билганини айтмаса, Аллоҳ таоло унга
(қийёматда) оловдан жилов солади.*

Бир мухлис аёл куйиб-пишиб, бир давра суҳбати тафсилотини сўзларди. Эмиш, бир муаллима аёл бошқаларга қарши ўлароқ: “Мен Турсуной Содиковани яхши кўрмайман, нега у ақл ўргатаверади?!” дебди. “Нега бўлмаса одамлар уни эшитишади?” дея эътироз билдирибди қолганлар ва шу тарзда анча тортишув давом этибди-да, мухлислар голиб келгандай бўлишибди... Бу гап мени ўйлантирди. Мени ёқтирмаган аёлдан хафа бўлмадим, аммо нега кейинги ўн йилда шеър қолиб, насрга бағир бериб қолганим, нега қаламим яшаш фалсафаси-ю, инсон руҳияти тилсимларини титкилаш дардига учраб қолгани ҳақида ўйга толдим.

Қаламкаш ёки воиз нега ёзади ва нутқ ирод этади? Ва ёзгиси келганда, ёйинки сўзлагиси келганда ёзмаса, сўзламаса нима бўлади? Шу саволларни ўзимга бериб кўрдим ва калаванинг учини топгандай бўлдим.

Ҳар қандай одам ёши улғайгач, тажрибалар йиғиндисига айланади, бу пасту баланд ҳаётнинг доволаридан ўтишни минг жон оғриғи билан бошидан кечирган киши, ким бўлишидан қатъий назар, кичик бир мактаб. Ўзингнинг ўтиб бораётганингни сезганинг сари атрофга мурувватпеша ва дилгир бўлиб қоларкансан. Менинг фалон хатойим ёмон бўлди, бошқалар ҳам шуни қилмасайди деган безовталиқ юрагингдан кетмай қоларкан. Қаламкашда эса дилидагини узоқ-узоқларга етказиб айтиш имкони бор ва бу ундаги Аллоҳнинг неъмат ва омонати! Юрагига Аллоҳ солиб турадики, қаламкаш сўз айтмоққа жазм қилади. Айтмаса, юқорида келтирилган ҳадислардан кўриб турибсизки, мусулмончиликка қарши борган бўлади. Қолаверса, кўнглингга келган нарсани айтиб олмагунингча Худо сени дилингга бошқа нарса сиғмайдиган қилиб қўяди. Халққа айтасану юкдан қутиласан, бошқа ишларингга кейингина йўл очилади. Қалам аҳли ҳеч қачон “ақлим жуда ошиб-тошиб кетди, бошқаларни ҳам бир ўқитиб қўяй” деб қўлига қалам олмайди. Эътибор берсангиз, ҳамманинг сири ўзи билан кетади, фақат қалам аҳлининггина асрори оламга дастурхон бўлади, у йиғлаб ёзади, армонларини, афсусларини айтиб, Аллоҳга таваллолар қилиб ёзади! Шу кўйга тушгачгина у китобхонни уйғота олади.

Кўп жойларда “сиз кўнглимиздагини, тилимизнинг учидагини топиб айтасиз” деган лутфларни эшитаман. Аммо бу гапдан “сен айтган нарсаларни ўзимиз ҳам аллақачон билар эдик” деган маънони ҳам тушуниш мумкин. Шу кейинги маънони ушлаб олиб, узоқ мулоҳаза қилиб кўрдим. Ёзаётганларим тўғрими ё йўқ? Сўнг бир ёруғ тўхтамга келдим: дилимга қадалган нарсаларни ёзаверишим керак. Китобхон айтганларимнинг кўпини билиши мумкин, аммо инсоннинг бир заиф жиҳати бор, ки у ўзидаги куч ва салоҳиятни ўлчаб билмайди. Кўп ақлли хулоса, таҳлиллари бўлса ҳам, бир иш бошлашда иккиланаверади. Четдан унга кимдир ҳамоҳанг фикр айтиб қолса, “ана, ўйлаганим тўғри экан”, дейди-да дадиллашади. Тўхтаб турган фикр фаолиятга айланади. Бу – менинг бир туртким билан бир арава

жойидан жилди деган гап! Инсон доим ўзига ҳамфикр, ҳамдари шерик излайди. Ҳамфикрлилик бир-бирини ўқитиш эмас, бир-бирини маъқуллашдир.

“Бозорга ўхшайди бу дунё” деган экан шоир. Инсонлар турфа, уларнинг қўлидан келадиган ишларнинг ранг-баранглигини айтмайсизми! Сози бор, носози бор, мағзи кўпи бор, ози бор – ҳамма қўлидан келганини ўртага қўяди. Харид эркин, кимга нима керак бўлса, танлаб олаверади. Ўзида бор насага эса тўхтамай ўтиб кетаверади. Эътибор берасизми, бозордаги нарсанинг ҳаммасига албатта харидор топилади. Қалам аҳлининг маҳсулоти ҳам шундай, ҳар гал эгасини ўзи топиб олади.

Бизни хуш кўрмаган аёл ҳам ёнимиздан эътиборсиз ўтиб кетавериши мумкин эди. Лекин у тўхтаб, китобимизни олибди, ўқибди, чиқиб кетмай ваъзимизни ҳам эшитибди. Шунини ишонч билан айтайки, бу оғимнинг инкорида эътироф бор! Ҳа, ҳа, у бизни эътироф этаётир! У айнан китобимизни ўқигач, сўзимизни тинглагач, бизни ёмон кўрди. Демак, унинг дарди бор жойини пайпаслаб топибмиз. Кўзига кўрсатибмиз, “фалон хатоларинг учун шундай бўлибсан” деб ишонтирибмиз. Яшасин сўз! Чунки унинг юраги уялиб кетди, жони оғриб кетди! Терс қараши шундан, қолаверса, у ичида ўзининг қай ишинидир “ўшани нотўғри қилганман-ов” деб гапланиб юрарди, аммо шайтони “нега энди сендай одам хато қилар экан, ўз эътингни ўзинг ема, сен ҳақсан” дея овунтириб келарди. Ҳақ ташхисни эса энди эшитди. Имоним комилки, бизни ёмон кўргандан бошлаб, бу аёлнинг ўзида ўзидан кўнгли тўлмаслик кучайган, иншааллоҳ, энди у пинҳона бўлсада тавбага ўтади!

Ақлу зако, қўл, тил, дил инсонга Аллоҳдан фақат яхшилиқ қилиш учун берилган. Уни ичимизга димлаб ўтиб кетмайлик. Яхши сўзни, яхши ниятни булбулдай чаҳ-чаҳлаб куйлайвераёлик, биров эшитмаса, биров эштади, бугун эшитмаса, эртага эштади. Кўнғироқдай жаранглаб, яхши-

ликка чорлаб, ёмонликдан огоҳлантириб яшайверайлик. Кимдир бу ишни қилмаётган ёки меҳнатидан эринаётган бўлса, бу юмушни бажариб турганларга тилида бўлмаса ҳам, дилида “баракалла, улар фойдали гапни айтяпти” деб турса, биродарлик қилган бўлади ва савобга тенг шерик бўлаверади. Барчамизга бир-биримизни уйғотиб яшаш насиб бўлсин, омин.

Аллоҳ яратган мўъжизаларнинг энг нодири аёл! Унинг феъли сир-синоатга тўла. Мингта фасли, мингта ранги бор. У чексиз саҳифали афсона китоб, вараклаган саринг қизиғи чиқаверади!

Тунов куни бир ёши улуг одам ҳикоя қияпти: “Имом хатибимиз ҳар гал жума намозининг сўнггида дуо ўқиётиб, “Аллоҳим ҳеч кимни катта бўлганда етим қилмасин” дейишни канда қилмайди. Охири бир кун гап солдим: “Тақсир, деярли ҳаммамизнинг ёшимиз фалон жойга борган, аллақачон етимликдамиз-ку?” дедим. “Эй биродар, энг оғир етимлик аёлингдан кейин қолишдир” дея жавоб қилди у киши”.

Кибр билан мўйлов бураб турган эркакни, эшикдан кира солиб, гулдурос овоз билан амри фармон бериб, ўзини ҳазратдай тутаётган эркакни, “сенинг қўлингдан нима келар эди”, дея аёлини оёқ учида кўраётган бандани ич-ичимдан кулиб кузатаман. Бир ойгина аёлсиз қолсин-а бу зот, ҳоли нима кечар экан! Эҳ йигитларжон-а, барибир ғафлат ўраб туради сизни — Аллоҳ аёл деган зотни жонингизга, кайфиятингизга, ўнгу сўлингизга қўрғон қилиб қўйгани учун, шукронани қадамингизда айтиб юрингиз!

Юқоридаги ҳадисга қаранг, жуфтингиз сизга етти ёт бегона бўлса ҳам, мавқеи туғишган синглингиз даражасида кўрилмокда. Хўш, сингил ким? Сингил табиатан эркак жигарга, айниқса, акага ўта боғланган бўлади. Ҳар “ака”, деганда бағрида тоғлар ўсади. Шу биргина сўз унинг жами камини тўлдириб тургандай туйилади. Бой аками, камбағал аками, барибир унга интилаверади. Бу ака акаликни қотириб жойига қўймаса ҳам, бундан сингил ўксиб юрса ҳам, бир-бир йиғлаб олади-да, жигарини яна қидириб келаверади. Унга акасини ёмонлаб кўрсангиз, гугуртсиз ёниб кетади! Худо кўрсатмасин, эркак бирор фалокатга йўлиқса ҳам, энг кўп ёш тўккувчи унинг синглиси бўлгич. Ҳамма юз ўгириб кетган чоғда ҳам, “акам асли

ёмон эмас, уни кимдир йўлдан урган», дея оқловчи ҳам угинадир!

Дадамнинг учта синглиси бор эди, уларни тез-тез йўқлардилар, аммо жигарларини катта тортиқлар билан севинтириш имконлари йўқ эди. Аммо аммаларимнинг соғинч билан кириб келишларини кўрсангиз, ҳар гал дадамнинг юзларига юзларини босиб, йиглаб кўришардилар. Хосиятхон аммам акасига ҳеч совғасиз келмас, ҳеч бўлмаса «шу тўрттагина сомсани ё мантини сизга атаб қилдим, дарров еволақолинг», деб оғзига тутар, келгандан кетгунча дадамнинг ҳали оёғи, ҳали елкаларини уқалайверар, боз-боз онамнинг дадамга тайёрлаган таомидан хато ҳам топиб кўярди (бу ҳам жигарлик жонкуярлиги-да!). Бундай пайтда дадамнинг яйрашларини кўрсангиз! Сорахон исмли аммам эса бизни кўрди дегунча, юраклари хапқириб, «вой, акамнинг табарруклари» деб бағрига босаверар, болаларидан беркитиб қўйганларини бизнинг қўлимизга қистираверар эди. Биттагина тоғам бор эди, у кишининг оғир беморлиги саратонга тўғри келди. Тоғам пашшахона (пашша, чивиндан сақлагувчи дока тўсик) ичида ётар, онам эса ёнига кирволиб, тинмай елпир, акасининг гоҳ оёқлари, гоҳ қўлларига юзларини босиб, ўз кўзидан оққан сувга ўзи ивиб, туни тонгга уланиб кетса ҳам, жилмай ўтирар, ўрнидан турса, жигари узилиб қоладигандай, ёнига михдай қоқилиб олганди. Мактаб кўриб, насихат эшитиб, бундай меҳрибон бўлиб қолмайди киши, бу илоҳий муҳаббатдир, бу илоҳий кадр!

Ҳадисда эса, биродар, умр йўлдошингизни ана ўша, «сингил» отли, шундай муборак зотга тенг қўйилмоқда. Ўйлайсиз, наҳотки жуфтинг синглингнинг ўрнини боса билса? Амин бўлиб айтаманки, кези келганда, аёлингиз сизга синглингиздан ҳам фидойирокдир!

Сиз ҳамиша аёлим мени ёқтириб туради деб ўйлайсизми? Ҳаммада бор шайтон сизда ҳам бор – ҳеч кўнгил қолдирадиган ишингиз йўқми? Жуда бор-да, ўргилай! Гоҳида юзингизга қарагиси келмайдиган пайтлари бўлади, аммо «нима бўлса ҳам, умр йўлдошим-да», дейди ва хизматингизни қилаверади. Кеча уни қон қақшатган бўлсангиз ҳам, бугун бир беморликка учрасангиз, йиглаб юриб, хатто сизни ортмоқлаб юриб бўлса-да, шифоингизни

излашга тушади. Ожизланиб қолди-ку ёки оёқсиз, ёки қўлсиз қолди-ку, буни бошимга ураманми демайди! Эркаги ишида камомат қилса, она мерос буюмини сотиб бўлса-да, қарзни узадиган шу аёл! Феълингиз торайиб, қариндошлару ҳатто болаларингизга ёқмай қолганингизда ҳам, “Аллоҳ розилиги учун, ўтиб кетган қайнонам ва қайнотам учун деб”, оқ ювиб, оқ тарайдиган ҳам шу аёл! Жуфти саёқ юриб, то бурни қонаб, пешонаси тошга тегиб, ҳеч кимга керак бўлмай қолганида ер чизиб қайтиб келса, унга бармоғини теккизишга жирканиб турса-да, “агар мен кечирмасам, но-буд бўлади-ку!” деб, яна унга иссиқ чой дамлаб, олдида дастурхон ёзаверадиган ҳам шу мард аёл! Бундай беминнат суянч ва беминнат дўстандани айрилиш эркак учун албатта гариб етимлик бўлади-да!

Сиз бу тўхтамга фақат чол бўлгандагина келманг, биродар! Аёлнинг ҳам орқасида турадигани, унинг учун қасос оладигани — Аллоҳим бор! Бу дунёдаги ҳамма муносабатларимиз учун у дунёда ҳисоб топширамиз. Аёл иқлимидан келиб чиқиб айтаманки, аёлингиз бу дунёда сиз учун куйиб яшади, энди у охирадаги азиятингизни кўриб ҳам абгор бўлмасин. Гуноҳингизни оғирлаштирманг ва унинг ўттизида, қирқида, эллигида, қўйинг-чи, умрининг ҳамма бекатларида мурувватингизни дариг тутманг, токи гуноҳларингизни ювиб турсин.

*Уловингни аввал боғла, кейин
Аллоҳга топиш (яъни таваккал қил).*

Бир разм солинг, биродар. Майсага зилдай заминни ёриб чиқиш қувватини, бешиктебратарга хавфдан қутулиш учун турли рангга кира олишни, кенгуруга боласини асраш учун чўнтакни ато этиб қўйибди. Аллоҳнинг бундай мўъжизаларини атрофдаги ҳамма мавжудотда беҳисоб кўриш мумкин, фақат ихлос билан кузатсак бўлди. Инсонга ҳам ўз муҳофазаси учун оёқ-қўл, сезиш, кўриш ва тафаккур қилиш каби бисёр имконлар берилган. Қавмимиз орасидан чиққан ва биздан бир қадар илгарилаб кетган ҳамда ҳаётлари ибратли кечган кишилар, аввало, Аллоҳнинг паноҳидаги, қолаверса, Худо берган ўша химояланиш заҳираларини ишга сола олган кишилардир.

Дейлик, “йигитчилик-да”, дейсиз, ароқни ичаверасиз, “ҳали ароқдан ҳеч ким ўлмаган”, дейсиз. “Йигирма йилдан бери ичаман, мана оёғимда туриб, пул топиб юрибман-ку, Ўзига таваккал, У мени асрайди”, дейсиз. Аввалига ошқозонингиз табиий захира қувватини сарфлайди, ҳеч нарса бўлмагандай юраверасиз. Чунки Яратганнинг даргоҳи кенг - У сизга дарҳол зиён етказмайди, ҳали замон тавбага келишингизни кутади! Аммо ҳаддингиздан оша борганингиз сари У ҳам ҳисоб-китобга ўтади: сизни ўлдирмайди, аммо жисмингиздаги заҳа аъзонинг бошқа аъзоларингиз ҳисобига яшашига изн беради. Бунинг эвазига юрагингиз, буйрагингиз, жигарингиз, миянгиз изидан чиқади. Қараб-сизки, оёгингиз юраверади, тилингиз гапираверади, аммо ичдан нурашга тушасиз, болалар носоглом туғила бошлайди. Асло “бекор айтибсиз, ана, болаларим соппа-соғ” деманг! Кўриниши яхлит бўлгани билан ичи тор, тезда аразлайди, тезда жаҳли чиқади, салга оғриб қолади! Бундай бола бутун ҳисобланмайди.

“Болаларимни сенга таваккал қилдим, уларни асра” дейишдан аввал, қўлдан келганча уларнинг химоясига ўзингиз уриниб кўришингиз ва аввало ўзингиз фарзандларга касофати урадиган ишлардан тийилишингиз зарур экан.

Аксари ҳолатларда ота-оналарнинг касрига болалар қоладилар, ўшанисидан асрасин! Ўз ҳаракатларимизни доим таҳлил қилиб боришимиз, ўтказиб юборган хатоларимиз учун чин дилдан, илтижо билан тавба қилишимиз шарт экан! Тавба нима ўзи? Аввалги хатоларни мутлақо такрорламаслик ва савоб ишларга тутунмак, сўнггина Аллоҳга дуо билан юкинмакдир. Иншааллоҳ, шундагина Ўзига таваккал қилган нарсангиз асралгай.

Ҳаёт тақозоси шу, турли юмушлар билан ўғил-қизларни кўчага чиқарамиз. Аммо гофил қолмайлик. Шайтоннинг ҳар ерда ҳозир эканлиги ва инсониятга доимо тажовузда туришини болаларга ҳамиша эслатиб турайлик. Фарзандлар ота-онаси нима қилса, шуни такрорловчи тўтилардир. Ўзингиз ўзингизга маълумсиз, жуфтингиз феълини ҳам яхши биласиз, заиф жиҳатларингиз болангизга ўтгани аниқ! Шу нарса сизни доим безовта қилсин, уйғоқ ва зийрак туринг! Таъсир қиладиган жойи келди дегунча, самимийлик билан, йўл қўйган хатоларингиз ва унинг эвазига тортган азиятларингиздан сўзлаб ёки ён-верингиздан мисоллар келтириб, гап едириб бораверинг. Гуноҳини бўйнига олиб ва тавба қилиб турган кишининг Аллоҳ ҳамиша юзини иссиқ кўрсатади. Гарчи энсаси қотиб эшитса ҳам, айтганларингизни хотира халтасига солиб қўяди ва бир куни албатта керак қилади.

“Мен ҳеч қачон адашмаганман, болам ҳам адашмайди” дея гафлатда қолманг! Элда “итим ҳурмайди деманг, эрим урмайди деманг” деган гап бор, фарзандингизга бир томчи анови уруғингиз, бир томчи мана бу аймоғингизнинг қони ўтиб қолган бўлиши ва шайтонга осонгина эргашиб кетиши мумкин. Рухий муолажани имконингиз етганча, узлуксиз олиб бораверинг.

Аммо эҳтиёткорлик қиламан деб, ҳаммага қингир қараманг. Гумон - гуноҳларнинг ичида оғири! Ҳар сафар гапни “ҳар эҳтимолга қарши”, “балодан ҳазар” деб бошланг.

Аллоҳга таваккал қилинг, аммо ҳар бор режа тузганингизда, “ҳар эҳтимолга қарши” деб, бир-икки нусхада унинг эҳтиёт чораларини ҳам кўриб қўйганингиз дуруст.

Ойим, кўчага чиқиб кетаётган жуфтингизни “Аллоҳ, Сенга таваккал, Ўзинг асраб бер”, дейишдан аввал, унинг ташқарида кўнгли суст кетмаслиги чораларини кўриб

боринг, яъни, юрагини доимо уйга тортиб турадиган тил ширинлиги, саранжомлик ва кўринишингиздаги орасталикни ҳамиша жойига қўйиб қўйинг. Сиз бу ишингиз билан Аллоҳнинг бандасига ҳурмат билдирыпсиз, бунинг эвазига Яратган ҳам мулкингизни ўз ҳимоясига олади.

Қувалик шоирамизнинг оналари қазо қилди. Кечикиб бўлса-да, кўнгил сўрагани бордик. Бир маҳалладошлари ҳамроҳлигида ҳовлиларини топдик. Дарвоза ташқаридан (эшитяпсизми, ичкаридан эмас, ташқаридан!) занжирланган, аммо қулф солинмаган. Эгаларини у қўшни бу қўшнидан суриштирдик, ишга кетишгани маълум бўлди. Ҳамсоялари етагида ҳовлига кирдик. Мевалари шигил пишган, анвойи гуллар очилган, гуркираган бир ҳовли! Қарангки, уйлар ҳам қулфланмаган. Ичкаридан ловуллаган кўрпачалар олиб чиқилиб, сўрига тўшалди. Марҳуманинг хотираларига дуои фотиҳа қилгач, эшик занжирини яна аввалгидай илиб, йўлга равона бўлдик...

Мени маст этган нарса ташқаридан илинган занжир эди! Демак, бу ерларда ўғри йўқ! “Яшасин қулфланмаган эшик, яшасин ҳалол одамлар!” дея ҳайкиргим келди! Бу қулфи йўқ дарвоза гўё инсонларга муҳаббат изҳор этиб турарди... Хулоса шуки, уй эгалари ҳамқишлоқларига юз фойиз ишонганлар, мулкларини Аллоҳ сақлашига инонганлар, фақат бегона молми, итми кириб қолмасин дебми шундай қилганлар, яъни аввал занжирни илиб, кейингина Аллоҳга топширганлар.

Биродар, бизга мукофот этиб берилган ҳамма неъматларни ихлос билан эҳтиётламасак, Яратганга хиёнат қилган бўламиз, ҳеч бўлмаса ўша занжир илиб қўйганчалик тадбир тузмоқ ҳам мусулмончиликдандир.

*Улим келмасидан аввал
ўлимга тайёргарлик кўр.*

Уч ойгинада ўтиб кетадиган баҳорга, кишга ва ёки уч кунгинада тинчийдиган тўйга, уни ҳам қўйинг, ўн кунликкина сафарга ҳам ойлаб, йиллаб тайёрланамиз! Ўлим бу – бизни чин дунёга олиб кетадиган элчи холос. Гап банданинг бу дунёдаги охирги, яъни, ўраб-чирмаб, воҳасрато билан кузатиладиган куни ҳақида эмас, Аллоҳ ҳузурига қандай дастурхон билан бориши хусусидадир.

Бандаси гўр, бандаси ғофил! Шайтон бундан чандон фойдаланади. Инсонларни тинмай хатога, гуноҳга етаклайди. Минг армонлар бўлсинки, савоб ишларимиздан кўра гуноҳларимиз кўпроқдир! Бунинг ўзимиз улуғлашгандан кейингина туябошлаймиз. Чунки бу даврда қайтар дунёнинг қайтимлари кела бошлаган фаслга кирамиз. Кимга нима қилган бўлсак, зарби-ю қамрови ўн барабар қўпайиб, ўзимизга урила бошлайди. Аллоҳ ҳисоб-китобининг тиниқлигига тан берамиз, Унинг қудрати қошида юрагимизга зилзила тушади! Бир пайтлар сен мунгайиб, ер чизиб юрган вақтингда пичоғи чўққини кесган айрим “баланд”ларнинг бугунга келиб, қумдай тўзиб бораётгани сабабларини уқиб қоласан. Гоҳи эса ўзингданги мушкулларинг кутилмаганда осонлашиб, қаддинг расоланиб бораётганидан ҳайратга тушасан, ўйлай-ўйлай илдинини топиб оласан, ана шундагина Аллоҳга таваллолар, шукроналар айтиб, йиғлай-йиғлай тавбага юзланасан! Бунинг отини ибодат дейдилар!

Аммо биз қиблага бош қўйиб хатоларимизни тан олишга ва кечирим сўрашга жуда кечикиб келмадикми, ярми кетиб бўлган умр билан тавбага улгуриб бўлармикан? Тоғдай уюлиб ётган гуноҳларни батамом ювишнинг иложи бормикан? Ҳамма гап шунда.

Бу дунёнинг ўзида қайтим олаётганимиз, яъни, болаларингдан дилинг оғриётгани ёки ёмон жуфтга учраб қолганинг, ёйинки ишингдан омад кетиши, фалокат ва бошқалар учун шукрона айтмоқ керак! Чунки бу азиятлар дўзах азоблари қошида ҳеч гап эмас! Қолаверса, орқангда Аллоҳ

турибди, баъзан сени синамоққа ҳам гам бергувсидир, жазо берса-да, кетидан Ўзи сийлаб, Ўзи овунтириб олгувчидир!

Мантиқан ўйлаганда, дунёга келгач, эс танигандан бошлаб, киши ўлимга тайёrlаниши керак экан. Ахлоқий тарбияга боланинг суяги қотмасдан туриб тутуниш шу тайёргарликнинг бошидир. Бунинг учун ота-онанинг ўзи ота-она бўлмасдан аввал гуноҳ-савобни ажрата билиши, Аллоҳдан қўрқиб туриши лозим. Воҳким, аслида бундай эмас-да, икки қадамимизнинг биттаси гуноҳли-да! Боламизга пул топиш йўлларини ютоқиб ўргатамиз, аммо қулоғига дўзахийликдан асровчи танбехларни қўрғошиндай қуйиб қўйганман деб кимимиз айта оламиз!?

Кўп қаватли уйда яшаймиз. Бир қўшнимиз химмат қилиб, гулзор четига яшил бута тупларини экдирди. (Бу унинг бу дунёлигу у дунёлиги учун гўзал дастурхон бўлгай, иншааллоҳ!) Бугун тонгда қарасак, кўчатларнинг ярмини кимдир қўпориб кетибди. Нақадар ғофиллик! У инсон шугина нарса учун, ўз пешонасига “ўғри” деган тамга босдирди, қазойи қадарга унинг дастурхони шу! Ўғирланган нарсани ўз ҳовлисига экиб олган бўлса, шоир юрагим билиб турибдики, эртами-кеч (унга энг кичик жазо шу!) албатта унга ё ўзи, ё боласи қоқилиб лат ейди. Ё бу ўғирланган нарса кўкармай хуноб қилади. Кўкарса ҳам, уни ўғирлаган кишини қаргаб, ҳар ўтган-кетганида елкасига юк ташлайверади! Унинг топган бу дунёлик роҳати шу!

Бир таниш опа-сингиллар Аллоҳнинг андишасини, қолаверса, марҳум ота-онанинг ва атрофдаги тирикларнинг ҳурматини қилмадилар: ота ҳовлини талашдилар. Бу кўнгилсизликдан ҳамма воқиф бўлди. Бу жигарлар шу туришларида асло ўлимни ўйламадилар! Қайтар дунёни қарангки, кўп ўтмай, ўзларининг болалари уй таллашиб турибди! Хўш, бу дунёда-ку кўрадиганини кўрадилар, уларнинг у дунёлиги қандай бўлади энди? Асрлар давомида тик этган товуш чиқармай аҳил яшаб ўтилган, кўҳна, болалари учун зиёратгоҳ бўлишга арзийдиган бу ҳовлини жанжалхона-ю, қозихонага айлантирганлари учун, қиёматда бобокалонлари, ота-оналари юзига қандай қарайдилар? Ортида бир-бирига бундай номехрибон, носолиҳ фарзанд қолдирган ота-онанинг аҳволи у ёқда не кечади?

Биродар, ҳамиша ўлим деган якун борлигини эслаб юрганимиз маъқул. Ўлим ҳақ! Бу дунё бир бандага юз йилга берилади холос. Абадият инсон кўз юмгандан кейин бошланажак. Аллоҳни ёдлаб, унга юзма-юз бўлишга астойдил тайёрланганимизда эди, ўзимизни ўзимиз қаттиқ бу ровда тутган бўлардик, тиллар юракларни уриб йиқитмасди, ўтганлар гийбат қилинмасди, сафдошлар бир-бирини оёғидан илмасди, ҳаромдан ҳазар қилинардиган, ёлғон гапирилмасди, қарздорликдан қўрқиларди ва ҳоказо...

Охиратга тайёрланишнинг тури кўп. Кулоқ тутсангиз, маълум бир ёшга етганда, инсон ота уйи, ота қишлоғи ва шаҳрини излаб қолади. Қолган-қутган қариндошларини дараклашга тушади. Ёни бақувватроғи она маконига кўприк қурдиради, мактаб ёки чойхона солади. Ота-онасининг умри ўтган кўчаларга ҳеч бўлмаса ўн туп чинор экиб кетади. Энг камида баҳолиқудрат эҳсонлар қилади. Бу ҳаммаси унинг ўлимга тайёрланишидир. Бу қарздорликни умрининг бошидан ҳис қилган ва ҳаракатга тушган кишилар у дунёлиги бойвачча одамлардир! Нима учун қарздорлик деяпмиз? Биз доим бировлар қуриб кетган тайёр йўлдан юрамиз, бегона кўприкларнинг бели эзилиб кетгунча авлоду аждодимизни етаклаб ўтаверамиз, бировлар эккан боғлардан тановвул қиламиз, бировлар ёзиб кетган тайёр китобларни ўқиб олим бўламиз! Булар ҳаммаси қарз-ку, биродар! Пилла қуртдай ўз қобигимизга ўралиб умрни тугатиб юборамиз. Бировлар учун холисаниллоҳ нима иш қилдинг деб сўраладиган якун ҳам бор-ку ахир! Ота-онангнинг орқасида қолиб, улар узолмаган қайси қарзларини узиб қўйдинг деган сўроқларга жавоб керак ҳали! Биз тирикларнинг Аллоҳ берган яна бир имконимиз бор, ки ота-онамизни астойдил яхши кўрган бўлсак, уларнинг охиратлари обод бўлишини истасак, савоб ишларга бағир бериб тутунмоғимиз, “мана бу отам, онам учун, мана бу ўзимнинг еган-ичганларим учун”, дея бу ёруғ дунёнинг қарзларидан халос бўлишга киришмоғимиз керак.

*Одамлар билан муроса
қилиш ҳам садақа.*

«Садақа балони қайтарур», деган нақлни болалигимиздан бери биламиз. Садақа кўргон бўларкан, садақа халоскор экан. Лекин нима садақа бўла олади? У фақат ночорга ёки девонага бериладиган ҳадями? Яна шундай ҳадис бор: «Одамларга нисбатан ёмонлигингни тўхтат, шу ўзингга садақа ҳисобланади». Ўтибор қилдингизми, бежавотир яшаш учун, шу шартни бажариш шарт, яъни, одамларга тинмай мурувват қилиш керак экан! Гар бу қўлингиздан келмаса, ҳеч бўлмаса биров сиздан зарар кўрмасин, яъни, бировнинг айбини қидирманг, дилини оғритманг, кишининг обрўси, Аллоҳ берган имконларига ҳасад қилманг. «Ҳақ назар қилган кишини бандаси хор айламас» деган экан машойихлар, бировларни обрўсизлантиришга асло уринманг, алқисса, ўзингиздан обрў кетади, демакки, унга тилаган ёмонлигингиз ўзингиз томон юриб қолади! Бу Аллоҳ сиздан юз ўгирди деган гап.

Нуқсондан қутулолмаган инсончиликнинг иши кўпинча «оларда кирар жоним, берарда чиқар жоним»дир! Одамлардан ўтибор кутаверамиз, аммо ўзимиздан ҳам ўтибор кутаётганларини ҳадеганда унутиб қўямиз. Одамнинг марди кўнгилпарвар бўлади, биродар, биров сизни бетаъма, холис хурсанд қилса, дарҳол ундан қарз бўлганингизни дилингизга тугиб қўйинг! Сизга шу ниятнинг ўзигаёқ савоб ёзилажакдир. Агар ўзингиз бировга ҳиммат қилгудай бўлсангиз, яъни садақа қилсангиз, билингки, сизга келган балоларни Аллоҳ қайтариб турибди! У бир-бирига меҳрибон бўлганларга меҳрибондир, иншааллоҳ!

Ҳадиси шарифда муросани садақа деб баҳоланмоқда. Хўш, муроса нима ўзи?

Инсонларга интилиб, уларга қалбан эҳтиёж сезиб яшайдиган одам яхши одамдир. Ва у ҳамиша ҳаммага мос тил қидиради, яъни муроса иштиёқида туради. Муроса муомалада рўпарангдаги одамга ўзингни кўниктириш, уни аяш ва тилдан ўт чиқармасликдир. Дейлик, ҳамроҳинг та-

жанг, тезда хафа бўладиган одам (балки қисматида кўрғилиги кўп бўлиб, сиркаси сув кўтармайдиган бўлиб қолган, балки ёмон тарбиячида улғайган ё ақлдан қисилган бандадир!). Хуллас, қандай бўлса-да, бу одамни эритиш керак. Унга унинг яхши ишларидан хабардор эканлигингиз ҳақида лутф қилиб кўринг, қўлингиздан келса, бир-икки ишларида кўмакдош бўлинг. Алоҳида эътибор билан ҳол сўрашиб қўйсангиз ҳам, онаси тирилиб келгандай яйрайди. Сизни кўрса, юзидан булут тарқайдиган бўлиб қолади, қарабсизки, орадан бетон девор олинди, бунинг оти – муроса!

Беморлик ночорликдир, инжиқ бўлиш даражасига келган бемор, руҳан тушкунликка тушган кишидир. Ҳамма гўзаллик, хандон отиб кулишлар, гурсиллаб юришлар ва кўтаринки кайфиятлардан ўзини бенасиб сезган кишининг кўнглига қил сиғмай қолади. Унинг зардалари ва инжиқликларининг сабаби шу. Агар беморнинг кўнгли тусаётган иш осон бўлса, дарҳол ижро қилсангиз қанча яхши, имконингиз танглик қилса, маълум фурсатдан кейин адо этишингизни самимий ваъда қилинг, шугина билан ҳам у андак соғаяди. Бемор билан муроса – бу ичингиз адои тамом бўлса ҳам, кулиб туриш ва унга кўтаринки рух берадиган сўз топа олишдир. Бугунги унга меҳрибонлигингиз, эртага бошқа ёқдан ортиги билан ўзингизга қайтади. Касал ётганни малол олган ё дилини огритган киши кун келиб, боши ёстиққа етганда хор бўлмоғи тайиндир!.

Худо сизга тили тезни рўбарў қилади. Тили тезлик - қайсидир азобдан туғилган ҳосила, заҳар одам – кимнингдир касофатидан мажруҳланган жон. Бу касалликдир, бундай одамга раҳм даркор. Тили тез киши бировларни чақиб ўзи маза қилади деб ўйламанг. У заҳарни аввал жонида етилтириб, сўнгра сизга сочади, демак, сиз билан баравар ўзи ҳам заҳарланади! Унинг бу тортган азобига сиз сабаб бўлдингиз, яъни унинг ўқ отадиган нуқтасига атоийи тегиндингиз, бунинг эвазига Яратган Эгам унинг сўзи билан сизни ҳам ярадор қилди. Бундайларга кундай очиқ юз билан муомала қилинг-да, ёнида узоқ тўхталмасдан айланиб ўтаверинг! Муроса – шу.

Зоти нуқсонли шундай одамлар бор, ўзлари тинмай “бахиллик ёмон”, деб туради, аммо сафдошининг андак юту-

гидан лаби кўкараверади. Дунёда кўплаб ёмонликни эвлаб яшириш мумкин дир, аммо бахиллик эгасининг юрагидан кўпчиб чиқиб, юзига урaveraди! Бахил ҳар доим ҳам очик хужумга ўтмайди, аммо сизни тан олсалар ёки мақтасалар нигоҳлари совуқ ялтиллаб кетади, табассум қилмоқчи бўлади, аммо юзи ғалати қийшаяди-ю кулолмайди! Шунча яхши кўрган кишилари, машгулоти бу ёқда қолиб, рақиб санаган кишисининг изидан тушиб олади, суриштириб ютуқларини билиб олаверади, яна касал бўлаверади! Бунинг атроф кўриб туради, бунинг кўриш жуда ёқимсиз! Мен умрим давомидаги рўзгор азоби ёки бола катта қилиш захмати ёйинки меҳнатнинг машаққатларини қийинчилик демайман, аммо бахилга жабр бўлмасин деб, битган ишларим, ютуқларимни яшираверишдан, ўзимни паст олаверишдан, чиройли режаларимни пинҳона тутишдан, мени нишонга олиб турган ул бахилнинг майда ишларини мақтай-веришдан чарчаб кетдим, суякларимгача толиб кетди! Шу азиятларимнинг оти эса – муроса! Бўлмаса, жон сақлаб бўлмайди! Бахил билан Аллоҳнинг ўзи ҳисоб-китоб қилади, аммо у ҳам банда, уни куйдиришни кучайтириб, емирилиб боришини тамоша қилиш ҳам мусулмончиликдан эмас!

Кексалар – эгардан тушган, сафари қариб бораётган, лочинлари қўлларидан учиб кетиб бўлган маюс кишилар! Юраклари санчилган найзага тўла, хонишлари армон, ибодатдан бошқа имконлари қолмаган озурда жондирлар. Уларнинг бола-чақалари ва қариндошларидан бошқа харидори ва ҳадди сиғадигани йўқ! Бизнинг улар ўта олган довонлардан ўта билишимиз ҳали гумон! Кўражак кунларимизнинг юклари дастидан улар етган бекатларгача бора оламизми ё йўқ, Аллоҳ билади! Яхши-ю ёмон кексанинг шу туриши – илм! Бу дунёдаёқ уларнинг қайси иши нима билан сийланганини кўрайлик-да, таҳлил қилайлик. Ва раҳм қилайлик. Уларни авайлайлик ва сўнггина ният қилайлик, ки бизга улардагидан гўзалроқ кексалик берсин! Кексалик тўлиб турган пиёладир, салга тўкилаверади, улар билан муомалада тилни ютиб, сабрни тишлаб турмоқ керак. Сизнинг бу туришингиз қон ютиб туришдир, лекин оти – гўзал муроса!

Ёшлар билан муроса, энг оғир иш! Чунки ёшликнинг бутун жисми савол - илму тамизинг жойида бўлсагина улар

билан мунозарага туш. Уларнинг кўзи тўла ҳайрат - бу дунёнинг пасту баланди, яхши-ёмонини моҳирона тушунтира бил. Энг ёмони, ёшликнинг вужудида шайтон вас-васаси авж пардада бўлади - унинг қайсарлиги-ю ман-манликларига сабр ва босиқлик билан тур. Ёшликнинг кўзига ўзи зўр, сен эскириб қолгандай кўринаверасан, хом бўлса-да, ўз фикрини маъкуллайверади! Уларни етаклашнинг, ноқис йўлдан қайтаришнинг битта йўли бор - уларга ёқиб олиш! Бунинг учун ёшларга “бугунча мен сенга устоз бўлиб турибман, эртага эса мендан ўтиб кетишинг тайиндир”, дея ёндошилади. Уларга буйруқ эмас, маслаҳат овози билан мурожаат қилинади, яхши ишлари Рағбатлантириб борилади. Ёшликдаги ўзимизнинг хатоларимизни эслаб, ташимизда бўлмаса-да, ичимизда уларни кечириб туриш керак. Шуларнинг бари – муроса! Аммо бир ҳолатда бу муроса бузилади, қачонки биз, катталар, уларнинг кўз ўнгида гуноҳлар содир этсак! Шундан Аллоҳ ўзи асрасин!

“Муроса-ю мадора”, дейди халқ. Бу билан у “муроса бу мадордир” демоқчи бўлади-ёв! Сен бировга сабр билан муроса қилсанг, яъни, уни аясанг, Яратган сенинг кучингга куч, қудратингга қудрат бераверади.

*Аллоҳ таоло гўзалдир,
гўзалликни яхши кўради.*

Гўзаллик – қарасанг, кўзни яшнатувчи, тингласанг, дилни яйратувчи, вужудингга ва ақлингга ором бергувчи мўъжиза. Гўзалликка эҳтиёжмандлик илохий туйғудир. У инсон билан дунёга бирга келадиган туғма иштиёқ. Йўқса, чақалоқ ҳали чилласи чиқмай туриб, ҳатто онасини танимай туриб, тутмаган бўйнини калтиратиб, қийшайтириб, гулларга ёки гулнинг рангин суратларига тикила бошлармиди? Бир эсланг-а, қизалоқ янги кўғирчоғи, янги кўйлагини “чиройли” деб мактанади. У шугина ёшида гўзаллик билан яйрамоқда! Боланинг кўзи энг тоза, рангларни тиниқ ажратади. Чунки унинг фикратларига ҳали микроб тушмаган, “мен-мен”ловчи нафси ҳали пайдо бўлмаган, моддийоннинг оловли тиллари ҳали уни ўз домига тортмаган.

Одам боласи улғаяр экан, гўзаллик тушунчасини ҳам ўзининг хоҳиш-истаклари қолипига солишга уринади. Ваҳоланки, сен гўзаллик деб билган нарсангдан аввало Аллоҳ рози бўлсин. Унинг розилиги эса бандаларининг розилигидир. Сенинг ишларингга қараб кишиларнинг чех-раси очилса, гўзаллигинг шу! Эътибор берсангиз, ҳадис борки ҳаммасининг замирида “барча ҳаракатингга инсонлар учун яхшилик, қулайлик яратишга, унга тирак ва далда бўлишга интил” деган даъват ётади. “Гўзаллик” тушунчасига шу нуқтаи назардан ёндошмоқ керак.

Бир қишлоққа тўйга бордик. Катта йўлда роҳатланиб кетяпмиз, икки тараф ҳам ораста. Аммо тўйхона жойлашган маҳаллага кирар эканмиз, ихлосим сушт кетди. Аҳоли яшамаса ҳам майли эди, кўчанинг иккала тарафи ҳам зич маҳалла. Бир томондан ариқ ўтиб турибди, ҳовлиларнинг ичидан қуюқ дарахтлар кўринмоқда, аммо остоналарининг таги қakraб ётибди. Уйларнинг орқаси ахлатхона, кераксиз темир-терсақлар занг босиб, уюлиб турарди. Унинг устига атрофни сарғайган тикон босган, бу эса манзарани янада хомуш кўрсатарди. “Ўтган кунлар” романида уста Олимга қўшни бўлган Ҳомиднинг ҳовлиси худди шундай тасвирланган. Ҳар гал ўқисангиз, ҳовлисига қараб ҳам Ҳомид-

ни ёмон кўргандан ёмон кўриб бораверасиз! Ўша куни яна шундай кайфиятга тушдим. Биз йўқлаётган тўй уч эҳсонни жамлаган эди, яъни, бешик тўйи, суннат тўйи ҳам келин тушди бирга эди. Оиланинг ман-ман деган беш ўғли бор. Ўзига тинч оила... Тўйхонага келиб тўхтадик. Шундоққина дарвозанинг ёнида икки аравача гўнг уюлган, дарвоза тагидаги тупроқ билқиллайди. Қуда-андалари бўлса керак, келганларни кутиб эшик тагида ўтиришибди, оёқ кийимларига қараб бўлмайди! Тўйхонанинг рўпарасидаги қўшни ҳам кўча юзига ғарам-ғарам ахлат чиқариб қўйибди. Қўшнилари ҳам бўлганича бўлган экан дейман ичимда! Оёғимиз остидан шилдираб ариқ ўтиб турибди, аммо миямизни офтоб ўймоқда. Умри деҳқончилик билан ўтган бу биродарлар эшикларининг тагига иккита одамга соя бўладиган дарахт кўкартиришни эпламабдилар! Ҳовлининг ичи эса обод, дастурхонлар тўкин, тўй эгалари атрофимизда парвона бўляпти, лекин ҳеч ёзилолмадим. Ташқаридаги манзарани кўриб, хунукликка тўйиб кирган эдик. Кўзу юрак Аллоҳнинг неъматини, инсон – азиз! «Менинг тутумларим атрофга қандай кўриняпти?» деб безовта бўлиши керак бандаси. У ёқимсиз манзаралар ўша куни кўзларимизни оғритиб ўтди, юрагимизни бетоқат қилди, ковушларимиз супурилмаган кўчаларига ботиб йиғлади!

Сафарда кўп бўламан. Мактаб ва муассасаларни кузатаман. Гоҳида одамлар учун хизматни қўл учида, бе-хафсалалик билан бажарилганини кўриб, юрагим куяди! Эшик ва ромлар, деворларнинг дераза рахигача бўлган қисми тўқ яшил ёки тўқ ҳаво рангга бўялган. Хонага кирган захотинг бўғила бошлайсан, кайфиятинг тундлашади. Шунча ёғоч-тошга озмунча пул кетганми, ахир булар ҳаммаси Яратганнинг неъматини, нега уларни ярақлатиб, чарақлатиб кўрсатмаймиз? Озгина ихлос, озгина ҳафсала билан очроқ рангга бўялса бўлмасмиди! Бу ерда ўқийдиган ёки бу ердан ҳар куни ўтадиган болаларнинг диди нима бўлади энди? Агар шу ишларга бош бўлган одамнинг уйида ҳам шундай дидсизлик бўлса, шўрликнинг кўнгил кўзи очилмай қолган экан деймиз қўямиз. Аммо ўз уйини астойдил, кўзга ботмайдиган, саришта қилиб тутган бўлса-ю, хизмат жойини хароб қилса, у маънан хунук одам! Чунки у зиммасига олган вазифасига хиёнат қилди — одамларнинг

диди ва кайфиятига зиён етказди. Ҳақнинг ҳақиқати шуки, куни келиб ўзи бундан зиёдроқ зиён кўргай!

Ҳақиқий гўзаллик кишининг қалбида бўлади. У – нур, эгасини ўстиради, гўзал инсонлардан ҳаётбахшлик уфуриб туради. Бундай одам кир жойда ўтиролмайди, кир кўйлақда юролмайди, қозон-товоғи ювилмай қолса, ухлолмайди. Чунки “нур” аталмиш гўзаллик унга яқинлашган гафлат ва хунукликни куйдириб туради. Тунов куни телсвизорда Москванинг машҳур бир журналисти чиройли гап айтди: “Мен байроқни йиглаб кўзига суртган одамни фидойи ҳисобламайман, йўлда тушиб ётган қоғозни чиқиндихонага ташлаб ўтган киши ундан гўзалроқ ва ватанпарварроқдир”, - деди. Кишининг амали чиройли бўлсин.

Гўзалликка интилиш кайфиятга, ёшга, бой-камбағалликка боғлиқ эмас ва у жой танламайди. Бир дурадгор устанинг ниҳоятда завқланиб гапирган гапи эсимга келаверади. Ёзнинг иссиғида бировнинг томини ёпаётган экан. Ён-вери янги қуриляётган чала уйлар, фақат бир оилагина кўчиб келган экан. “Иш бошлашим билан ўша хонадон деразасига қўйилган магнитофондан мумтоз қўшиқлар янграй бошлайди, бу саъи ҳаракат мен учун эканлигини биламан ва чарчоқ билмай кунни ўтказаман. Тўққиз-ўн ёш чамасидаги болача деразанинг раҳига совуқ чой солинган косаларни тизиб, устини ёпиб кетади. Қани энди коса ичида бир дона шама кўринса! Ўзини кўрсатмаётганидан билдимки, бу – аёл киши. Ва шундан бери ҳар бир хонадонга ўша аёл каби фаросати гўзал бека бергин деб, дуо қиламан,” деди.

Кўшниларга арафа оши тарқатишдай гўзал удумимиз бор. Ҳар бир косага ўз бекасининг дастхати қўйилган бўлади, ичингизда баҳосини бераверасиз! Айримларининг завқ-шавқидан ибрат оласиз. Болалигимни эслайман: арафа бўлса, “Тожи опокимнинг бўғирсоғини ейман”, деб кутиб ўтирардим... Насиба опагинам-чи, (Аллоҳ раҳматига олсин!) ҳовлисига бинафша эккан эди, тонг саҳарда бойлам-бойлам териб кўшниларга чиқарар, уйига киргудай бўлсангиз, ноз-неъматларнинг орасига бир даста бинафшани гуркиратиб қўйиб қўярди. Олдингизга солган дастурхони ҳам, тугун ўраб келган дастурхонлари ҳам қордай оппоқ бўларди.

Насиба опанинг ортиб кетган чиройи йўқ эди, аммо тутуми дилбар эди, бармоқларидан нур тараларди...

Ўзини жуда ораста олиб юрадиган бир олима аёл бор. У болаларига “сизларга бир муҳим гапим бор-да, бир куни айтаман-да”, деяверар эмиш, аммо айта қолмасмиш. Фарзандларининг қистови билан айтибди. “Болаларим, қазойим етиб, бир кун кетар бўлсам, одамлар келмасидан аввал қошимга албатта ўсма қўйиб қўйинглар, токи уларнинг кўзига ботмайин”, дермиш у...

Ёшлигида ғоят гўзал ўтган дугонамнинг ҳорғин юзига қарайман, юрагим уни бундай кўришни асло хоҳламайди. “Ҳеч бўлмаса қошингга ўсма қўйиб олгин”, дейман мен. “Ёшим олтмишга етганда кўчага бежаниб чиқсам, қандоғ бўларкин?”, дейди у. Ва нотўғри дейди у! Аллоҳнинг ўзи гўзал, азизам, шунинг учун гўзалликни яхши кўради, анови аёл бу дунёдан кетарда ҳам ороланиб кетишни ният қилмоқда, сен ахир соғлом яшаб турибсан, болаларингнинг, набираларингнинг азиз кўзлари сенга термулиб турибди, уларнинг юрагини увиштира, қувонтир ахир, чамандай яшнаб юргин!

Шундай, биродар, гўзалликка ихлосмандлик мусулмончиликнинг жон томирларидан биридир.

Жоним ҳалак бўлаверади, ки атрофдаги жами одам – неъмат, уларнинг кўзига ботмаслик керак! Кишининг кийимига қараб дастлабки баҳосини берасиз. Унга нисбатан исиш ёки совушингиз шу нуқтадан бошланади. Ранглар, шакллар гапиради, улардан яна нималардир сизга узатилиб туради. Бўлмаса, қай бир одамга қараб кўнглингиз яйраб, қай бирини кўрганда кайфиятингиз бузилармиди! «Истарангни иссиқ кўрсатсин» деган дуоларимиз бор. Истара – ёқимтой кўринишингиз, истара – ақл чироғингизнинг юзингизга тушиб турган ёлқини! Ўшандан бенасиб қўймасин!

Аёлнинг энг қизғин харидори – фарзанд! Болага гўзал кўриниш билан юзланмоқ керак. Хунук онани ҳам бола қалби билан севаверади, аммо у ҳар дақиқада ўз онасини

дунёда энг чиройли бўлиб қолишини юраклари оқиб тилайди! Шу тилаклар ҳақи аёл кўримли юриши керак!

Аслида аёлнинг хунуги йўқ, ёмон феълликлари бор холос. Ойнакни суймаган, ўзига оро бермаган, Худо унга берган неъматларни юзага чиқара олмаган аёл гуноҳкор ва бахтсиздир. Шунинг учун гуноҳкорки, атрофдагиларнинг кўзини зериктирди, уларнинг дидини чиройлимас нарсага кўниктирди, бу – сени кўриб турганларнинг завқ-шавқи камаяди, яшашга муҳаббати сусаяди дегани! Бир куни бунинг жавобини бериш ҳам бор!

Бундай аёл шунинг учун бахтсизки, у ойнакка қараганда ўзидан яйрамайди, ёнидагиларнинг ундан кўнгли тўлмаётганини сезиб туради, суякларигача оғриқ туяди! Худо сенга уй, ризқли қозон, жуфт, фарзанд берган бўлса-ю, яшнаб кетмасанг, тўғрироғи, яшнай олмасанг!? Шундай тўкинлик ичида-я? Буни бахт ичра бахтсизлик дейдилар!

Ойимлар! Шунинг билингим, сиз мукаррам зотсиз! Бахорлар рангни, гуллар ифorni, булбуллар сайрашни, наволар оҳангни сиздан олмишлар. Аёл агар жуфтини, боласини, ўзини ихлос билан ҳурмат қилса, Аллоҳга шукронаси бўлса, у берган жисму жонни қандай асраётганини Яратганга кўрсатиб, унинг ризолигини сўрашни астойдил хоҳласа, бир зумда шигил гуллаб турган ўрик ва ё бодом ниҳолига айлана олади! Ахир хинолар барқ уриб этагингиздан тортқилаб ўсса, ўсмалар «мен бундаман» деб, товонларингизни ўпиб чорлаб турса, болангизнинг кўзлари оёқларингиз остидан жаннатлар қидирса, жумла жаҳон сизга ўзини илиниб, сизга юкиниб турса, бир силкиниб товусларга айланиб қолмайсизми?!

Уйда ҳам қўлларига хино қўйиб, қошларига ўсма тортиб юрганларни севаман. Анвойи гулларни экишни суядиган, сочлари ораста, эски қўйлаги ҳам янгидай турадиган, ёз келса чаккасидан райҳон аримайдиган ҳаёт-бахш аёлларга ихлосларим бордир! Рўмолининг рангини қўйлагига, қўйлагининг рангини пойабзалига монанд тушириб, ёши-ю қаддига муносиб бичимда кийиниб, оила аъзоларини ҳам шу йўсинда олиб юрадиган аёлнинг уйи йил ўн икки ой баҳордир! Ўзига қараган аёлнинг уйи ҳам саришта бўлмай. Саришта аёл тайёрлаган емак-ичмак лўқмаи ҳалолдир. Баракот мана шу уйдадир, саодатмандлик шу уйга кирур!

Амаллар ниятга боғлиқдир.

Дарвоқе, аёл нафақат уйда, кўчада ҳам ораста ва кўримли юрмоғи керак. Қуръони каримнинг ҳар бир сўзи муқаддасдир ва яхшиликка чорловчидир, кўзлаган нияти эзгу ва умуминсонийдир. Аммо бу муборак сўзларнинг баъзан тор талқинларига дуч келамиз. «Аёл фақат эрига ёқиш учун ясаниши керак» деган писандалар аёлларда орият уйғотадир. Уларнинг елкасида жуфтларидан ташқари ҳам инсоний қарзу фарзлари бисёр. Аёл рўзғор деган тоғни бир умр тортиб бориши учун Аллоҳ қўшган елкадоши, гамгузори, ҳамма йўқотганларининг ўрнини тўлдирадиган шу кишисининг тилини топиши, кўнглига йўл излаши керак, аммо унга асосан комил инсон бўлишга интилмоғи буюрилади. Шуни айтмасам бўлмаски, фозил эркакларимиз аёл бурчи ҳақида гапираётганларида Аллоҳнинг суюмли бандалари қаторида бўлган аёл зотига аввал қарз эҳтиромларини билдириб, «эркак ҳам аёлининг ҳурмат-иззатларига муносиб бўлиши кераклиги, аёлига ёқиб яшаш эркакнинг ҳам вазифаси эканлигини» яхшилаб уқдирганларидан сўнггина аёлларнинг вазифаларини санашга ўтсалар, яхши бўларди.

«Аёл кўчага ясаниб чиқмасин» деган даъватлар гоҳо газакли жаранглайди, ургуларида эркакча худбинлик, қизғониш сезилади, ҳатто аёллар уйда ўтира қолса деган хоҳишлари бордай! Агар бу гапни беписандлик билан ё гумон билан айтаётган бўлса, ҳар қалай, мана шу эркакда майдалик намоёндыр... Эркакқадир, аёлқадир гумон билан қараш ислом динида қаттиқ қораланади. Замон ва макон талабига кўра бугун аёллар ижтимоий ҳаётнинг ҳамма тармоқларида фаолият кўрсатиб турипти. Қанийди, тўрт тарафимиз бут бўлиб, эрлар топармон-тутармон бўлиб, биз фақат бола тарбияси билан шуғуллансак! Аммо бугун меҳнат жабҳаларидаги аёлларни уйга қайтарсак, жамият ҳаётининг жон томирлари узилади, мувозанат бузилади. Турмуш тарзимиз қайта шакллангунча, эркаклар билан ёнма-ён ишлаш пешонада бор гап!

Бир пайт менга шундай савол тушганди: “Масалан, эркак кўчада кетяпти, ёнидан чиройли аёл ўтиб қолди,

қарабсизки, мана шу аёл эркакнинг хушини ўғирлаб, ҳалолу пок одамнинг фикрининг булғонишига сабаб бўлди. Демокчиманки, аёллар очик, ясаниб юрмасинлар!", дея луқма ташлади. Ушанда берган жавобимни шу ўринда келтиргим келди. Аввало, мусулмон одам келаётган йўловчининг аёл эканлигини билгач, дарҳол ўзини четга олади ва бегона аёлга ҳаргиз синчков назар солмайди! Учраган кўримли аёлга хуши учиб, сушт кетадиган эркак Аллоҳ талабларини бот-бот унутадиган, нафси ружуда бўлган бандадир. Унинг оғзида илми бўла туриб, хиссиётини тавба билан ҳам қайтара олмаса, унинг асли чатоқ, зоти чатоқ! Бундай одам на фақат юзи очикқа, паранжилик аёлга ҳам хуши кетаверади. Ҳатто девор орқасидан ёқимлироқ овоз эшитилса, мўралагиси, қўйиб берсангиз, ошиб тушгиси келиб туради. Биродар, Аллоҳ бандасига буюк неъмат — тафаккур берган, у ҳамиша шайтон васвасаларидан асрагувчи яроғдир, ҳар кимни ўшанга суянтирсин! Кўчага чиққанки зот айниб кетаверса, атрофдаги шунча савоб, қутлуг ишларни ким яратибди! Ким билан гаплашсангиз, кимнидир дуо қилади, дуо олаётганлар Худо ярлақанган одамлардир. Шулар бизни тўрт тарафдан ўраб туради. Демак, яхшилар кўп, яхшилик ҳамиша мавжуд. Фақат покиза рангларни кўра билиш керак. Покизаликни эса фақат ўзи поклар танийди.

Камина ҳам умр бўйи юзи очиклар қаторида яшаб келдим ва умр бўйи мўъжаз ақлим етганча инсоний гўзалликлар хусусида қалам юритдим. Аммо ҳеч қачон кўчадаги эркакларнинг барини ёмонга йўймадим. Жим оқадиган дарё ҳам эмасман, катта-ю кичик эркак сафдошга баҳорий, очик кайфият билан муомала қилдим. Аммо бирор марта шу тоифанинг бирор вакили, ҳатто феъли енгилроқ ҳисоблангани ҳам менга бежо, малолли сўз қотмаган. Самимийлик, ниятнинг тўғрилиги нопокликни йўлатмаслигини умр бўйи кўриб келдим. Уқиш, иш жараёнида орттирган эрқагу аёл — бебаҳо дўстларим билан ҳаётим бутундир. «Амаллар ниятга боғлиқдир»! Бу сўзларда буюк хосият бор. Гап очик юришда ҳам, ясаниб юришда ҳам эмас, уйда ўтириш, кўчада ишлашда ҳам эмас. Ҳамма гап эрқагу аёлнинг зоти ва нияти қандайлигида!

Мусо алайҳиссалом сўрадилар:
"Эй Роббим, одамзод сенга қандай шукр қилади?"
"Аллоҳ деди: "Неъматни мендан деб билса,
ўша унинг қилган шукридир"

Адл қоматимиз, соғлом ҳаракатларимиз, истарали кўринишимиз билан кўчаларни тўлдириб, атрофдагиларнинг ҳавасини келтириб ўтиб борамиз. Кўнглимизга ғурур тўлади: "Нафсиламрини айтганда, анча-мунча одамдан кўринишим текис менинг!" деб кўямиз ва атрофга тепадан пастга қарагандай назар соламиз! Мана шу туриш Ҳақни унутишнинг бир кўринишидир!

Хўш, сиз бу тўкис суратингизни ўзингиз чизиб олдингизми? Бу қоматларни ўзингиз бино этдингизми? Бу мукофот сизнинг чекингизга Аллоҳнинг муруввати билан тушиб турибди-ку! Ва бу сазоворлик эвазига сиз нима қайтардингиз? Ҳеч бўлмаса астойдил раҳмат айтдингизми? Талай нотўғри жиҳатларингиз борлигини ўзингиз билиб турасиз, бу тухфаларга муносибманми ё йўқ дея, ўз мағзингизни бир баҳолаб кўрдингизми? Агар ўзингизни тафтиш эта билганингизда эди, Яратганга йиғлаб юриб, тинмай шукроналар айтган бўлардингиз, менга берган ҳадяларингга мени муносиб айлагин деб илтижо қилардингиз. Сиз каби чирой-чимматлари бўлмаса-да, не-не гўзал ишлар ирод этаётган кишиларнинг олдида хижолат чекардингиз, феълу атворингизни ростлашга тушардингиз. Шукронали кишининг киёфаси шундай бўлур, биродар!

Сизнинг ихтирочи миянгизни, номингизни машҳур қилган қаламингизни, мансабдорлик курсингизни ёки хофиз асиллигингизни берган Аллоҳдир. Ўзингизга айтилган ҳамма офаринларни Унга йўлламоғингиз, бу истеъдод Яратганнинг сизга имтиҳон учун берилган омонати эканлигини ҳар дақиқада ҳис этмоғингиз ва Ўзи истаган вақтда сизни бу неъматдан махрум этиши мумкинлигига иқрор бўлиб турмоғингиз даркор! Ана ўшанда кибрдан нари юрасиз, ҳаромдан ҳазар қиласиз. Аллоҳ берган истеъдод, қўлу оёқ, кўзу тил, дилни беҳудага исроф қилишдан тийиласиз!

Хикоя қилишларича, машҳур Эйнштейн Худони тан олмас экан. Хасталанган олимнинг аҳволи оғирлашиб, жон таслим қиладиган вақти етибди. Аммо ҳадеганда жони узила қолмасмиш. Унинг қийналишидан атрофидагилар ҳам қайғуга тушибдилар. Ва ниҳоят бир дўсти унга: "Бу вазият Аллоҳдан. Уни тан ол, нимага эришган бўлсам, Сен туфайлидир, мендаги ҳамма имконларни берувчи Ўзинг, жон аччиғидан ҳам Ўзинг халос қил деб сўра", дебди. Бемор иқрор бўлиб, шу сўзларни айтиб бўлишига жони танидан узилган экан...

Ҳамма нарсани Аллоҳдан деб билувчи одам атрофга меҳр ва ихлос билан қарайди. "Яратганнинг неъматини" дея ҳеч нарсани исроф ва пайхон қилмайди. "Аллоҳнинг бандасини" дея, кишига озор бермайди, уни камситмайди. Бировнинг молини ўғирламайди, чунки ўша бировга бу молни бергувчи ҳам Яратганнинг Ўзидир. У билан Ўзи ҳисоблашади!

Дейлик яна, сен бир солиҳ кишини ўзингга рақиб сайлаб, дилини ноҳақ сўзлар билан устма-уст яраладинг. У бечора дил оғриғи билан овора бўлиб, сени қарғгани ҳам йўқ. Аммо ёқа ушлайдиган даражада тез муддатда Аллоҳ хонумонингни мотамсарога айлантиради. Сен агар ҳасад ва қасд билан бировни бурчакка сурсанг, Худо сени қайтиб туролмайдиган қилиб ер билан битта қилади! Ўзи яратган неъматларига Аллоҳнинг Ўзи ҳимоячидир!

Ҳамма нарсани Яратгандан деб билган ва унга доимий шукронада бўлган одам йўқотган нарсаларига ҳам пушмон қилмайди. Наинки, Аллоҳнинг ҳамма иши яхшилиққадир. Яъни, бир нохушлиқдан кейин, албатта қўшалок қувончга муяссар этади. Ёки сени катта бир қайғудан асраш учун, кичикроқ ташвишга рўбарў қилади. Демак, бошингга тушган ёмон кунни ҳам Ҳақнинг марҳамати деб билиш ва шукр қилиш адолатдандир.

Ривоят қилишларича, бир одам ўғилларидан бирини олиб саёҳатга чиқибди. Қисматни қарангки, саёҳат пайтида ўғлини от тепиб ўлдирибди. Ўзининг эса оёғидаги қорасон касаллиги кучайиб, уни кестириб ташлашга мажбур бўлибди. Сафардан қайтиб, уйига кирар экан, аҳли аёлини тинчлантириб дебди: "Қўрқманглар ва мамнун бўлинглар: Аллоҳ менга тўрт фарзанд берган эди, биттасини олиб,

учтасини қолдирди, шунисига шукр. Иккита оёқ берган эди, бирини қолдирди, бунга ҳам шукр. Бир марта дард тортдим, аммо танам узоқ вақт саломат юрадиган бўлди. Кўрдингизми, Аллоҳ мендан озгина нарсани олиб, кўпини қолдирди”, дебди минг ризолик билан. Ҳол сўраб келган, ўша давр илм аҳлидан бўлган бир киши унга янада аълороқ фикрни айтибди: “Эй Абу Абдуллоҳ, сиз хурсанд бўлинг. Чунки аъзоларингиздан ва болаларингиздан бири сиздан олдинроқ жаннатга кирди. Аллоҳ хоҳласа, бутун қисмга эргашгусидир. Аллоҳ таоло бизга сизнинг илмингизни қолдирди, биз шунга муҳтожмиз. Ҳисоб-китоб қилувчи Яратганнинг ўзидир”.

Яна бир ҳадисдаги чиройли ҳикоят эсимга тушди: жангда асир олинганларнинг ичида бир ёш жувон атрофга безовта қарар, ҳадеганда ҳали у гўдакни, ҳали бу гўдакни бағрига олиб эмизар эди. Бунга разм солиб турган Расулulloҳ ﷺ ёнидагиларга дедилар: “Анови аёл ўз боласини ўтга ташлай оладими?” Биз: “Йўқ, асло ташлай олмас”, дедик. Шунда у киши: “Аллоҳ таоло ўз бандаларига боласига меҳрибончилик қилаётган манави аёлдан ҳам меҳрибонроқдир!” дедилар. Шундай, биродар, Яратганнинг борлигига кунда минг бора шукр келтирайлик. Шукронаси бор одам бахтли одам, чунки Худо унга таҳлил қувватини берган ва у ўзининг ҳар қандай аҳволотидан ором, юпанч топа олади.

*Жамоатдан ажралманглар, чунки шайтон
елгиз киши билан биргадир ва икки кишидан
узоқроқдир. Кимки жаннат неъматларини
хоҳласа, жамоат билан бирга бўлсин.*

Яхшиликни сиз одамларга талпинган, одамларсиз туролмайдиган кишидан кутаверинг. Аллоҳ суйган бандасини одампараст қилиб кўяди... Ота-онамни йўқлаб борардим, кўпинча дарвоза ҳам, уйларнинг эшиги ҳам ланг очиқ, онамни эса албатта ён қўшниникидан топиб чиқардим, хандон уриб чакчақлашаётган бўларди. Бировларни йўқлаб, бировларга лутф қилиб, бировларнинг ҳолатини чиқариб толмас эди онам, онажоним!.. Бир шеъримда айтибман:

*Онам битта калом айтса, ки юз жонда ба ҳор эрди,
Онам лутфи жаранг берса, дутору тор хор эрди,
Қўшилса у, ҳамма бедор, ўтиб тун, тонг отор эрди,
Онамдай суҳбати дилкаш зотимда йўқми, бор энди?
Боламнинг феълида Аллоҳ онамни уйғотиб бергин...*

Эллигинчи йиллар. Тошкент. Бир уй, бир айвонимиз бор холос, рўзгоримиз ғоят камтарин. Аммо қўшни аёллар кечалари нукул бизникига тўпланардилар. Уларга кўнгил яйратар дастурхон ҳам ёзилмасди. Ташқарида лопиллатиб қор ёғар, сандал (танча)нинг устига ўнинчи лампали керосин чироқни қўйиб олишар, тунги 11-12 гача қолиб кетишарди, онам чопон қавир, бир кекса хола чолларнинг ироқи дўпписини тепчир, Кимё опа ва Фароғат опоқилар эса уларга суҳбатдош бўлиб ўтирардилар... Мана шу ўтиришларида улар бир жамоат эди. Қандай ўйлайсиз, бу жамоадошлик уларга нима берарди? Онам “одамнинг тафтини одам олади”, деган нақлни кўп айтарди. Одамлар билан суҳбатга эса вақт кетади. Аслида вақт онам учун жуда керак эди, чунки тирикчилик шуни тақозо қиларди. Аммо қирғоққа чиқиб қолган балиқ сувга қандай талпинса, онам одамларга шундай интиларди. Ўша кез қатор

сингилларим қазо қилган, дадамнинг ишлари орқага кетган, бир ёғи мусофирчилик. Лекин бу йиғинларда онам ҳеч кўз ёши қилмас, аксинча, ичак узди аскиялар айтар, ғаройиб ҳикоятлар билан атрофидагиларни мамнун қилиб ўтирарди. Хўш, бу ўтиришлар унга нима берарди? Жамоат – тарозу, дарду ғамингни бошқаларга солиштириб беради, бирини кўриб фикр қиласан, бирини кўриб шукр! Эҳтимол, бу аёлларнинг ичида онамдан ҳам абгорлари бўлгандир. “Йиғлама, биродар, менинг бағрим ҳам мана бундоқ ярадор”, деган бўлса, онажоним шайтонга даф бериб, “бу аёл шунча ғами билан тикка яшаб юрибди-ку”, дея ўзини синиб қолиш, ётиб қолишлардан асраб юргандир балки!

Катта ҳаёт йўлига тушганингдан сўнг, энг дилбар дўстинг хотира бўлиб қолади. Аммо эслайдиган нарсаларингнинг ғоят ярқироғи, оловланиб турадигани талабаликнинг пахта ҳашари – жамоат билан туну тонгда бирга бўлиш пайтларидир! Кўпчиликнинг назари остида юриш, улар билан муомалага сўз танлаш, ўз тизгинингни маҳкам ушлаб туриш катта тарбия мактабидир! Кўпчилик бамисоли қайчи, ортиқча шохларингни қийиб туради. Айтган ортиқча сўзингни дарҳол ўзингга қайтариб, игнадай санчиб, тилингни тийиб қўяди! Кўпчилик ҳамиша қўлини бигиз қилиб сени кузатади ва шу тарзда хатолардан омон сақлайди. Илмингни китоб ва устозинг ўстиради, феълингнинг онаси эса ҳамиша жамоатдир!

Нима учун тўй кўпчилик билан ўтказилади? Жамоатнинг дуосини олиш, дастурхон солиб, сенга дуоғўй ва тарбиячи бўлганларнинг кўнглини олиш учундир! Сезяп-сизми, ғоят хурсанд пайтида ҳам киши одамлар орасида бўлишни хоҳлайди. Чунки бу илоҳий истакдир, “Бирга бўлингиз!” деган ҳукм Аллоҳдандир!

Ёруғ дунёни тарк этар пайтинг ҳам жамоат қуршовида бўласан. Бу гавжумликнинг қатор ҳикматлари бордир. Биринчидан, жаноза пайти марҳумнинг яхши фазилатларига қанча кўп одам гувоҳлик берса, унинг учун шунча шарофатли бўлур, иншаоллоҳ! Иккинчидан, яқин кишисидан айрилиб, устун қулаб турган одамга ғамғусор бўлиш, ўзига келиб олгунча суянч бўлиб туриш ҳам мусулмончиликдандир. Қолаверса, ҳар бора ўлим маросимига борганда интиҳонинг борлиги, бу дунёда ҳамма меҳмон эканлиги, то

тирик экансан, ҳар бир дақиқанг ғаниматлигига ишонч ҳосил қилиб, тавбага келиб қайтасан. Бу ҳам илм! Унга эга бўлишда эса жамоатга қўшилишинг сабаб бўлмоқда.

Гоҳо эрталаб жуда ланж турасан, ҳатто ўзингни бемор сезасан. Ишга боргач эса бир соат ўтар-ўтмас тирилиб кетасан, бинойидай ишлаб, тетиклашиб қайтасан. Билгинки, атрофингдаги кулиб юрган одамлар, уларнинг саломат ва хайрихоҳ туришлари, сендан самимий аҳвол сўрашлари вужудингга қувват узатди, сен нурландинг ва дадиллашдинг. Жамоат тинмай турли тоқлар тарқатувчи ва жисмингда ҳисобсиз уйғонишлар ҳосил қилувчи жонли лабораториядир. Шунинг учун ҳам яхшиларга ёндошмоқ, уларнинг шарофатли нурларидан баҳраманд бўлмоқ, халқона айтганда, ёмонларнинг каттаси бўлгандан кўра, яхшиларнинг кичиги бўлиб юриш чандон яхшидир!

Шайтон ёлғизни енгади. Гуноҳлар ёлғизликда содир этилади, тушкунликка ва саросимага ёлғиз қолганда тушилади, бемор ёлғиз қолса, дарди оғирлашади. Инсондан узоқлашганнинг ҳоли шу! Онам тинмай “ёлғизликда жон чиққулик қилмасин, биринг доим ёнимда бўл”, деяверардилар...

Одамшаванда бўлайлик, одамларга ёқиб юрайлик, уларнинг кўзлари бизга офтоб, юраклари атрофимизда кўргон бўлиб турсин.

*Кимки одамларни рози қиламан деб,
Аллоҳнинг газаби келадиган ишни қилса,
Аллоҳ уни одамларга топширади. Кимки
Аллоҳни рози қиламан деб, кишилар газаби
келадиган ишни қилса, унга кишилардан
келадиган зарарга Аллоҳ кифоя қилади.*

Ҳайитлар Яратганнинг борлигига имон келтириб, Унинг бандаларига берган моддий ва маънавий бойликларига шукроналар айтиб, яйраб, қувонганларини янги либослар кийиб изҳор этиб, бир-бирларини йўқлаб, эҳсонлар қилиб, савобини ўтганларига бағишлайдиган қадр ва покланиш кунларидир. Аммо қонида шайтон айланадиган одамзод шундай муборак саналарни ҳам беҳурмат қилишга улгуради. Бир суҳбат қулоғимга чалинади: “Пул кетса ҳам, обрў кетмасин, қудамга қараб ўтирмай, келинимнинг ҳайитига қарз-ҳавола қилиб бўлса ҳам, тўрт юз дўлларга тўрт қилдирыпман”. Мен уни инсофга чақирмоқчи бўламан. “Вой опагон, бу харажат ҳеч гап эмас, фалончи (таниқли амалдорнинг отини айтади) қизига бир минг икки юз дўлларлик тўрт тайёрлатибди!” дейди у нигоҳини найза, овозини қилич қилиб!

Тилаб олган, не кўйларга тушиб катта қилган бола-сининг бодомдай гуллаб турган янги рўзғорига дуо излаш ўрнига гуноҳларни чақираётган жоҳил она бу! У ҳайитни пеш қилиб туриб, шуҳрат топмоқчи, келганларни ҳайратга солмоқчи ва шунингдек, баланд дор қудаларини рози қилмоқчи. Шуҳратпарастлик дегани атрофга қараб: “Бу менман, бу фақат менинг қўлимдан келади!” дея кўкракка уришдир. Бундай одам Худони унутади! Бу – катта гуноҳ. Шунча пуллик нарсани келганларга бўлиб берса бошқа гап эди, у уч кун тургач, айнийди, ё анҳорга оқизилади, ё молга берилади! Бу – яна бир гуноҳ! Қарз узиш ҳисобига оила иқтисоди маълум муддатга танглашади, бунга сабабчи бўлишнинг ўзи яна гуноҳкор бўлишдир! Ўринсиз ташвишлар билан Аллоҳ берган жисми жонини қийнагани учун эса вақти-соати келиб яна жавоб беради! Кўрдингизми, у

Яратганнинг розилиги билан ҳисоблашмагани учун, шунча мушкулотга рўбарў бўлиб турибди

Оилам яхши яшасин дейсиз, болаларим армон қилмасин дейсиз, ана ановилар ҳам шундай йўл тутяпти-ю дейсиз-да, савдода ноҳалол йўл тутасиз, порахўрлик ёки судхўрлик қиласиз, давлат ё кимсани алдаб пул топиш йўлига ўтасиз. Ҳадисга эътибор беринг, “одамларни рози қиламан деб, Аллоҳни ғазаблантирадиган йўл тутсанг, Аллоҳ сени одамларга топширади”, демоқда. Сиз юкоридагича йўл тутдингиз, қарабсизки, болангизнинг биттаси куйдирадиган чиқади, Аллоҳ сизни унинг қўлига топширади ё бадфеъл аёлга ёки эрга қисматингизни тўғрилайди ёки келинингиз, эҳтимол, куёвингиз баттол чиқади – шу ғавғолар ичра хомталаш бўласиз!

Идорангиздаги раҳбарни ёмон кўриб турсангиз ҳам, унга яқин бўлишга тиришасиз. Садоқатингизни исбот қилмоқчи бўласиз-да, жамоадошларингиз ҳақида ёмон гапларни унга етказа бошлайсиз, раҳбарнинг нотўғри ишларига рағбат берасиз ёки унинг гуноҳ ишларига шерик бўласиз. Қарабсизки, у учраган шармисорлик сизни ҳам уриб кетади! Ҳамма амалимизни Аллоҳ кўриб турганини унутмайлик!

Қўлида моддий имконияти ёки иш битирувчилик қобилияти бўлган, аммо ўзи бузук, муттаҳам кимсаларга боғланиб юрасиз, сиз аслида уларни ёмон кўрасиз, аммо бир куни керак бўлиб қолади дея, кўнгилларини овлаб турасиз, ёмон ишларига жирканмай томошабин бўласиз. Бундан Аллоҳ рози бўлмас, кун келиб, ўшаларнинг гуноҳига шерикликда айбланасиз!

Одамларнинг хурсандчилигини ўйлайсиз, тўй қилсангиз, ўнлаб яшиқларда ароқ келтирасиз. Бунинг нотўғрилигини билиб турасиз! Чунки ичкилик одамларнинг саломатлигидан бошлаб, ораларидаги муносабатгача дарз солувчи, кишини инсонлик қиёфасидан чиқарувчи душман! Яратганнинг суйган бандаларини шу алфозга солиб кузатганингиз учун, тўйхонангиздан фаришталар кўтарилмоғи, дуоларингиз қабул бўлмаслиги аниқ ахир!

“Кимки Аллоҳни рози қиламан деб кишилар ғазаби келадиган ишни қилса, унга кишилардан келадиган зарарга Аллоҳ кифоя қилади”, яъни, Ўзи у одамга ҳимоя бўлади, зарарлантирмайди, дейилмоқда. Кимдир хизматни (давлат

иши бўладими, ҳунар бўладими) тирикчилик ўткизиш манбаи деб билади. Кимдир эса пул топишдан ҳам кўра бир нарсани яратиб, йўқдан бор қилиб, завқлангани, мазза қилгани меҳнат қилади. Буни ихлос билан ишлаш дейилади. Бундай одамлар бахтли кишилардир, чунки улар зерикмайдилар, чарчамайдилар, энг муҳими, касби-корларига хиёнат қилмайдилар. Аммо улар умр бўйи рақиблар қуршовида яшайдилар. Дунёда ким кўп, суст одам кўп, кўзи илонники каби ялтираб турадиган ҳасадгўйларни айтмайсизми! Улар ҳамиша ишчан, меҳнаткашларга ҳамлада бўладилар. Аммо яхшининг ёри Аллоҳдир. Ихлос билан ишлашда давом этавериш керак, ҳамма экканини олади, аллакимнинг дастидан сиқилиб юрсанг ҳам, камроқ топсанг ҳам, Эгамнинг Ўзи умрининг охиригача етадиган етарли ризқ ва ҳурмат ато этади, иншааллоҳ!

“Мен” деб кўксингга уравермасанг, мақтов рўйхатларига тиркалишга, мукофотларга эга бўлишга уринавермасанг, аксинча, “ишларимдан Аллоҳ розими, йўқми” деб, ўзингдан кўнглинг тўлмай яшасанг, Яратган сени ҳеч ким ўчира олмайдиган сара рўйхатларга қўшгусидир. Ҳеч ким тушира олмайдиган ҳурмат тахтига, ҳеч қачон тугамайдиган баракот бахтига эга қилгусидир.

*Бир нарсани яхши кўришингиз
сизни кўр ва қар қилиб қўяди.*

Гапнинг индаллосини айтганда, бир нарсага туну кун берилиш, иситма чиққунча, кўзинг тингунча, токи жонингга, молингга зиён етгунча ўша нарсага мукка тушиб, мубтало бўлиш атрофдаги сенга берилган бошқа неъматларни унутиш, яъники, Аллоҳни унутиш демакдир. Ўзинг ўз зиёнингга юра бошлабсанми, кўр бўлганинг шу, қар бўлганинг шу!

Бир тутатиб қўйсанг, бир минутгина кайф (сенингча “роҳат”) берадиган папиросга ёпишиб олиш, думини думига улаб чекиш, (онангни йўқлаш, уйингга нон олиш эсингдан чиқса чиқадики, папирос олишни унутмайсан!) у билан шу қадар дўст тутуниш, яна “йигирма йилдирки, ўттиз йилдирки ташлай олмаяпман”, деб сурурланиб гапириш ичингга кириб олган шайтоннинг тўла ғалабасидир! У сени эгаллаб бўлди, бу дегани унинг сендаги иши битди: биринчи навбатда у виждонингни, тафаккурингни ухлатиб қўйди, кейин йўталадиган қилди, ошқозонинг яра бўлди, асабинг таранг, гапирсанг, бамисоли қора ўчоқдан тутун чиқаётгандай, юзларингга ис ўрнаб-ўрнаб кетган! Қолаверса, болангнинг соғлиги ҳам заиф туғилди! Кечир мени, юқоридагидан мулойимроқ баён тарзини топа билмадим. Наҳотки, чинордай гуркираган қоматинг барги ҳазондай гижимлангунча, зурриётинг яроқсиз бўлгунча кўр ва қар бўласан?! Агар кўру қар бўлмасанг, шунча бойликни берган Яратгани унутиб, бу дунёда сени бахтсиз, у дунёда дўзахий қилиш ягона мақсади бўлган шайтоннинг айтганини сўзма-сўз ижро қилармидинг?! Папирос нима деган гап, аммо шайтон алайҳиллаъна шугинадан ҳам тақдиримизни қаро қила билади. Пулга, ароққа ружу қўйиш, шуҳратга ружу қўйиш ҳам худди шундай фалокатли йўллардандир!

Ҳар бир инсон – неъмат, унга интилиш керак. Аммо ҳар бир инсонда шайтон борлигини ҳам ҳеч унутмайлик! Эҳтиёт даркор. У ҳаммамизга тинмай қутқу солиб туради. Ва ҳар қадамда адаштириши, гуноҳлар содир этишимиз

мумкин. Шунинг учун ҳам, “кўп берма, кўнгил қўйма”, дейди халқ. Сендаги имкониятлар Аллоҳнинг неъматлари, унинг жиддий ҳисоб-китоблари бор, биринчидан, ўзингдан, бола-чақангдан ошганини бер. Иккинчидан, бераётган нарсаса эҳтиёжи бўлса бер, қолаверса, у илтифотингнинг қадрига етса бер! Яна: узлуксиз мурувват қилишни ҳам тўхтат. Бир куни у шайтоннинг гапига кириб, дилингни оғритиб қўйса, шунча мурувват эвазига топган “қадрингга” куйиб-куйиб кетасан! Онангга, болангга, уруғ-аймогингга бунчалик югуриб, бунчалик илинмаяпсан-ку! Аллоҳнинг олдида сен аввал ўз оиланг учун бурчдорлигингни унутма!

Онам раҳматли “Фалончининг ўйи калта, бировни топиб олса, итнинг жунидай киришиб кетади”, дердилар! Инсонларга интил, дўст топ, дўстлик қил, ҳамфикр топсанг, йўқотиб қўйма, аммо нозик саргузаштларинг, сирларинг ва қўлингдан нималар келишини сир тутганинг маъқул. Аксари ҳолатда рақиблар ўта яқин бўлиб кетган одамларингдан чиқади!

Яна “бировни ортиқча яхши кўрма, кун келиб уни ёмон кўриб қолишинг мумкин” ва “бировни ортиқча ёмон кўрма, вақти келиб, уни яхши кўриб қолишинг мумкин” деган ҳадислар бор. Сен бу ҳадисларни дилингда ҳар куни ёдлаб юр ва жараёни кузат — бойиб кетишинг ё аксинча, камбағаллашиб қолишинг бор, пул қарз олиб ва пул қарз бериб кўришинг бор, бошингга иш тушганда бир синайсан, сафарларда бирга бўлиб кўр, моддийонга назарининг пастлиги-ю баландлигини сина ва сўнггина кўнгил ипларини боғла...

Биродар, дунёда ўз аёлига муккасидан кетиб, мубтало бўлган эркакдан хунуги йўқ! Ҳали мактабдалик пайтимда уйимизга бир меҳмон келганди. Ва у гўдак хотирамга ёқимсиз суратдай ўрнашиб қолган. Нега десангиз, у неча кун турган бўлса, оғзидаги гапи фақат хотинини макташ бўлганди. Аёлининг ҳиндларники каби холи борлигини кетгунича ўн мартача тақрорлаган эди-ёв! Ҳозир унинг ёши етмишга борди. Аммо қисмати чатоқ бўлди: у ҳануз оддий аскар, аёли эса генерал бўлиб ўтиб бормоқда. Хотиннинг истагига биноан, у жигар-багир, виждон-орият деган нарсалардан юз ўгирган.

Бир оилавий можаро қулогимга чалинади. Қайнота куёвга дермиш: “Битта ўғил бўлсанг нима бўлибди! Мана мен ҳам якка ўғилман. Аёлим “бахтли бўлишимизни хоҳласангиз, ота-онангиздан алоҳида яшаймиз”, деди, мен аёлимни жуда севар эдим, оилавий бахт биринчи ўринда бўлиши кераклигини англадим ва уй олиб чиқиб кетдим. Худога шукр, чиройли яшаб келяпмиз. Мана сизларга ҳам уй олиб қўйдик, қизим билан кўчиб келинглар, ота-онангни кўриб-келиб тураверасизлар!” Бу одамни шайтон шу қадар қар қилганки, у шунча йилдан бери ўз ота-онасининг норизолигини кўрмай, эшитмай келди! Атрофни ҳам кузатолмай қолган, битта эмас, қаторлаб ўғиллар бўлишса ҳам, ота-она кўнглини олиш учун ҳамма нарсага тайёр, ҳатто уларни қўлларида кўтариб юришга ҳам рози фарзандлар борлигини билмайди у! Бу хотинпараст эркак ўзининг дўзахийликка олиб борадиган фалсафасини энди куёвига ҳам сингдирмоқчи!

Болапарастлик ҳам шундай ёмон балодир. “Боламга, боламга”, деб бўғзингдагини ҳам узиб бераверсанг, “у келажакда бекаму кўст яшаши керак”, деб, ўзингни, бошқаларни, эл-юрт олдидаги бурчу уятни йиғиштириб, ҳалол-ҳаромни аралаштириб, мол-дунё йиғишга тушсанг, буларга сазовор бўлган боланг элнинг, ўзингнинг ҳамда Аллоҳнинг норизолигига йўлиқувчи бадкирдор кимсага айланади! Бир нарсага ортиқча меҳр қўйиб, ақлни кўр, виждонни қар қилганинг учун етган жойинг шу бўлади!

Киши Яратгани унутган сари шайтонга яқинлашаверади. Шу даражага етадики, сурат уники, аммо ҳамма ҳаракатлари шайтонники! Ва шундайлардан бири бир куни ўзини “муҳаббатга йўлиққан”, деб эълон қилади. Йигирма йиллик турмуши бор бу эркак инсоний тутум тутганда, ичида севиб, ичида куйиб юраверар эди, аммо унинг номидан иш тутаётган шайтон! Ва у “болаларинг нима деса дер, аёлинг нима бўлса бўлар, ота-онанг эрта-кеч ўтиб кетадиган вақтинча одамлар, уйланиб ол шунга”, деди, “усиз ўлиб қоласан”, деди, “у ҳақдаги ёмон гапларни эшитма, ҳаммаси тухмат”, деди. Бу аёлга учрагунча эркак пок, тартибли инсон эди. Унинг самимийлиги, мардлиги ва пулдорлигини фаҳмлаган шайтон аёл эркакнинг атрофида елвизакдай айлана бошлади. У ўзини дастлаб тузалмайдиган бемор ва

бахтсиз муштипардай таништирди. Қарасаки, эркак унга силаи раҳм кўзи билан қарамоқда. Дарҳол икки фарзанди бўлса-да, бирини ҳеч икки қилолмаган камбағал эри билан ажрашди. Энди эса беморлигининг устига бошида эркаги йўқ мунглуғ аёл сифатида ҳасратларини тўка бошлади. Ўрисларда “крокодильные слёзы” деб, бизда эса “ғар йигиси” аталадиган шайтоний усулларни қўллади, эркакка “сиздан иш ўргансам, сизни устоз десам бўладими”, каби юкинишлар билан юзланди. Хом эркаккина лаққа балиқдай бу тўрга илинди! Боши очик аёлга ёрдам берсам, гап-сўз бўлади, уни никоҳимга олиб қўя қолай, деди ўзича. Бир бурчакда хуфёна (исломга мутлақо зид) никоҳ ҳам ўқилди. Унинг қалбан ва фикран қару кўрлиги шу қадарки, эр камбағал бўлса, уни бойрогига алмаштириб юбориш имонданми, деб ўйлаб кўрмади. Мана бу икки боланинг отаси бор-ку, ўлган бўлса бошқа эди, уни суриб ташлаб, оталикни қотирадиган мана менман, деб чиранган бўлмайманми дея ўйламади. Уларга ўз болаларига қилмаган мардона меҳрибончиликларни қила бошлади. Кун келиб, менинг ҳам омадим кетиб, бу аёлнинг оиласини таъмин этолмасам, керагим бўлмай қолмасмикин, демади! Бу “муҳаббат” деди! Муҳаббатнинг дунёда энг тоза, энг холис, яхшиликларга элтувчи шарофатли нур эканлигини эсламади, таҳлил қилмади, тафаккури ухлаб қолди унинг! Муҳаббатга лойиқ аёл бировнинг рўзгорини бузилишига рози бўладими дея ўйлаб кўрмади! Бир маҳаллада туриб бировнинг эри билан етаклашиб юришга аёлим, қизим, синглим жазм қила олармиди?! Агар улар шундай қилсалар, мен қай аҳволга тушар эдим, демади! Дея олмасди ҳам! Чунки унинг вужудини шайтон ишғол қилиб олди!

Аллоҳни унутганга Аллоҳнинг қаҳри тайёрдир: қараб-сизки, қизи вояга етиб, ўғли уйланадиган бўлганда эл орасида хунук гап-сўз бўлди, оға-инилари мулзамликда қолдилар, ўзи полвон йигит эди – юрак хасталигига учради, аёли оғир беморликни ўтказди, ич оғриғидан онаси тўшакка михланиб қолди, ишида ҳам кескин орқага кетишлар бошланди! Муҳаббат бундай асорат қолдирмайди! Бу аёл қиёфасидаги шайтон етаклаб келаётган касофатлардир! Лақма эркакни Аллоҳ шундай жазолади!

Аллоҳни бир дақиқа ҳам унутмаслик ҳаммамизга насиб этсин. Аллоҳ билан ҳар сонияда сўзлашиб турмоқ керак! Ахир пулга қўлу оёқ сотиб олиб бўладими? Боланг кўзингга нур бера оладими? Сен яхши кўрган аёл ёки эркак бодомни гуллата оладими, булбулни ясай биладими? Йўқ! Йўқ! Йўқ! Бу нозу неъмат, фароғат-роҳат ва мўъжизаларни фақат Яратганнинг Ўзигина бера олади холос! Ҳамма муҳаббатларимиз фақат Унга бўлсин! У дуоларимизни тинглайди, сўраганларимизни бериб турувчи ҳам Ўзи! Мажнунона севишларимиз, ёниб-ёниб интилишларимиз фақат Унинг Ўзига, фақат Ўзига бўлсин!

*Бойлик молнинг кўплигида эмас,
балки кўнгилнинг тўқлигидадир.*

Бойлик нима ўзи? Сувми у, ҳавоми ё тириклигини таъминлаб турган Куёшми ё кишини тўғри яшашга ўргатадиган илмми? Мана шу нарсалар бўлмаса, одам ўлиши аниқ! Хўш, бойлик нима, у кишиларни ўзига шу қадар жалб этганига яраша ором, роҳат берадими, мазаси вужудини яйратадими? Сенинг жисмонан, маънан ўсишингга, ҳулласи, гўзал натижаларга етишингга ягона имкон уми? Ҳамма бойлар ниятларига етиб юрадиларми? Йўқ, дейсанми, бойлар ҳам йиғлайди, дейсанми! Киши ахир бахтсизликда йиғлайди-ку, демак, бойлик бахтнинг ўрнини босолмас экан-да!?! Одам боласи шу саволларни ўзига бераверади, ўзидан ўзини қидираверади, аммо барибир битта кўзи ва битта оёғи бойлик сари тортиб кетаверади! Пулу мол ўлик нарса, атрофингдаги қолган ҳамма нарсалар тирик ва ҳаётбахш. Ҳамда улар ҳамиша ҳаракатда — бири келиб, бири кетиб туради, яъни сен доимо дийдори ғанимат неъматлар ичида яшайсан, лекин уларни кўрмайсан, чалғийверасан! Чунки сени ҳамма нарсадан воз кечдириб, кўнглингни ўша ўлик бойликка боғлаб турадиган шайтоннинг бор!

Шайтоннинг дастлабки иши сени бойликка меҳр қўйдириб олиш, у ёғини ўзи билади! Бир кузатгин-а, камбағал одам мол дунёга бойларчалик интилмайд, кўлига кирганига минг шукр айтиб яшайди, шунинг учун шайтон унга яқинлаша олмайди... Пулдор эса пули кўпайган сари яна кўпайишини хоҳлайверади. Дунёни кўрадиган кўзи хиралашиб, нафси катталашиб бораверади.

Мен бир пулдор аёлни билардим. Бўш баёвгина эри, биттагина ўғилчаси бор эди. Ахлоқи пок, бир фаннинг ўткир мутахассиси, олий мактаблардан бирининг ўқитувачиси эди. Бировга ҳаргиз ёмонлиги йўқ, аммо элга қўшилмасди, “тўйма-тўй, азама-аза юргандан кўра, бола-чақанинг ғамини ейиш керак. Замонага ишониб бўладими, йиғиб-тўплаб қўйиш керак, йўқса, болалар қийналади”, деяверар эди. Уй солмоққа қуруқ ер олди, пулни тежаш учун, икки қаватли уйнинг пойдеворига ўзи бетон қуйди. Машинасини

ўзи ҳайдар эди. Кундузи дарс берад, кечкурунлари аллақайси ташкилотларнинг молларини у ёқдан бу ёққа таширди. Ҳамиша қорайиб, терлаб-пишиб юрад, “ишламаган тиш-ламайди, мана бунча пул йигдим, ўртоқжон”, дея севиниб қўярди. Кейинчалик муаллимликни, олимликни бутунлай ташлаб, шаҳарма-шаҳар савдогарчиликка ўтган деб эшитдим. Биродар, уни мол балосига шайтон етаклади ва ниятига етди, у фожеага юз тутди: олис Қозоғистон чўлларининг йўлида юрмай қолган машинасини кавлаштираётган пайтда ёнидан ўтиб бораётган юк машинаси уни кўйлагидан илаштириб судраб кетади. Қайсидир шаҳар касалхонасида унинг бир оёғини кесадилар ва яна аллақайси шаҳарга даволанишга юборадилар. Талай муддатдан сўнг уни уйига келтирадилар, аммо минг афсус, у қазо қилди... У жонини асрамади, Аллоҳнинг омонати — жонига хиёнат қилди, боласини оналик меҳри билан тўйдирмади, Аллоҳнинг неъмاتي — боласига хиёнат қилди, боламнинг ризқини ўзим яратаман деб, Аллоҳнинг борлигига ширк келтирди! Ва ... етган ери шу бўлди.

Шайтон қурғур бандасини яна бир касалга йўликтиради, бу — бойликлардан хавотир ташвишидир! “Олтин девор” комедиясидаги эски девор ичидан бир кафт “тилла танга” топиб олган қаҳрамоннинг аҳволи эсимга тушади. (Ғани Аъзамов раҳматли қойиллатиб ижро этган эди.) Чиройли бир оиланинг кунини заҳарга, соппа-соғ одамнинг даражоти жинниликка бориб етади! Йигирма тўрт соатнинг ичида у лаънати тангани йигирма тўрт жойга беркитиб чиқади. Кўзига ҳамма жой омонат, ҳамма ўғри бўлиб кўринаверади! Ухлолмайди, ўғрини пойлайверади! Кунда шу!

Ота-буваларимиз узоқ сафарга кетсаларгина эшикларига қулф солганлар. Бугунгиларнинг эса дарвозасини тақиллатсангиз, бешта-бешта қулфни очаётганини санаб турасиз. Қават-қават темир эшикларни айтмайсизми! Бу шайтоннинг бизга мукофоти васвасадир.

Бойликка интилиш — сурункали касал. У яна бир ёмон асорат беради: бу манманликдир. (Баъзан: “Мен унча-мунча одамнинг уйига боравермайман, ҳар ким билан ҳам сўзлашавермайман” деган писандаларни эшитиб қоламиз!) У шу тарзда ўз қавмидан узила боради, бу ҳам мусулмончиликдан эмас! Яна бир зарари: кишининг бойвач-

чалиги ўзи хоҳлаган чўққига етавермаса, бетоқатликка учрайди, ҳатто ўзидан илгарилаб кетганларни кўролмасликдай дардга чалиниши мумкин. Бунинг отини “ҳасад” дейдилар! Ҳасад эса эгасини адо қиладиган эговдир.

“Кўнгил тўқлиги — бойлик”, демокда ҳадис. Хўш, кўнгил тўқлиги нима ўзи? Жонингга тикондай санчилавермайдиган, сени “уф” торттирмайдиган, тушларингни безовта қилмайдиган, руҳингга ором берадиган кўнгил — тўқ кўнгил. Унинг бошқача оти қалбан хотиржамликдир ва кишининг умрини узун ё калта қиладиган ҳам худди шу тўқ ё гаш кўнгилдир! Шайтон сени ортиқча бойликка эришингга сабаб бўлади, аммо кўнгил тўқликдан махрум қилади! Яъни тинч яшаш деган ҳақиқий бойликдан жудо қилади.

Киши яна қачон кўнгил тўқлигини йўқотади? Ўз хунарини чала ўрганган одам, яхши ўрганган бўлса-да, ишини ихлос билан адо этмайдиган одам ё касбига хиёнатни бор одам “анови хатойим очилиб қолади, мана бу хатоимни сезиб қолишса-я”, деган хавотир билан михнинг устида яшагандай яшайди. Бундай одам топганининг таъмини билмай ўтади!

Кишилар билан муносабатда ёлгон аралаштирган одам ҳам молу дунёсини яйраб-яшнаб бағрига босолмайди, доим кўзи олазарак, дабдурустдан келиб ёқасидан олиб қолишларидан чўчиб туради. Унда кўнгли тўқлик на қилсин?!

Инсон шайтоннинг гапига кирди — зино қилди. Кейин тавба қилди, аслига қайтди ҳам, аммо фаросатли бўлса, юрагининг тагини бир нарса кемириб тураверади. Чунки бу дунё қасосли эканлигини, у қилган ишни ё боласи, ё набираси такрорлаб қўйишини билиб туради. У фарзандларидан ҳеч қачон кўнгли тўқ яшай олмайди.

Кимники бойлиги тоғча бўлиб, аммо ота-онаси, оғанинисига меҳру вафоси бўлмаса, садақа-эхсонсиз яшаса, йиққанларимга хотиржам суяниб давр сураман деб хаёл қилмасин! Биринчидан, бундай одамнинг болалари кунлардан бир кун бир-бири билан ит-мушук бўлади ва йиққан дунёси ҳавога совурилади. Иккинчидан, у яқинларига меҳрибон бўлмагани билан, барибир: “Улар пул топиш йўллари билмаса мен айбдорми, мен тикландим-ку, улар ҳам ҳаракат қилса бўлмайдими? Нега мен қийналиб

йиғиб, оға-инимга улашар эканман?” деган гап кўнглида тинмай айланаверади, ичини хуфтон қилаверади. Ҳар уларга рўбарў келганда, аҳволларини кўриб кайфияти бузилаверади. Бу — унинг қўли ҳимматга узатилмаса ҳам, виждони барибир қийналяпти дегани! Бу хотиржам бўлолмаётган кўнгил садоларидир!

Хулласи, гап моддиюнга мукка кетмасликка, феълу атворни тозалаш ҳам фарзу ҳам қарз эканлигига тақалади. “Бой бой эмас, назари тўқ бойдир” деган ҳадис бор. Яна: “Майитнинг кетидан қабргача уч нарса эргашиб борали: унинг бола-чақаси, молу дунёси ва қилган амаллари. Шўлардан икkitаси: болалари ва мол-дунёси орқага қайта билан бирга қилган амаллари кетади” деган ҳадис ҳам бор. Гўзал амаллар, яъни, тўғрилиқ, сахийлик, мулойимлик, камтарлик, назари тўқлик, илму ҳунарга эътиқодлилиқ ва ахлоқи поклик билан топилган бойликнинг умри узундир. Ва бундай одамларнинг кўнгиллари ҳамиша тўқдир. Уларнинг топганига Аллоҳнинг Ўзи баракот беради ва сақлайди ҳамда авлоду аждодига буюртиради! Тарихда ҳам, замондошларимизнинг орасида ҳам мана шундай Худо ярлақанган инсонлар кўп. Улар ҳамиша жигарпарвар, камбағалпарвар ва маърифатпарвардирлар. Улар элга Аллоҳ розилиги учун ҳимматлар кўрсатадилар ва уларни дуолар қўллаб туради! Бизни ўқиган ҳар бир китобхонга ҳам ана шундай тўқислик насиб этсин!

*Банда бирор гуноҳга пушаймон
бўлиши билан у кечирим сўрамасидан
Аллоҳ таоло кечириб юборади*

Биродар, сен ким бўлсанг ҳам, яхшимисан, ёмонмисан бундан қатъий назар, Аллоҳнинг бандасисан. Эгам эгангдир, гуноҳингдан норизо бўлиб, савоб ишларингни эса суюб туради. Мен ҳам сени ёмон кўриб турсам-да, тақдирингга алоқадорман. Чунки бир-биримизга биродарликка, ҳамкорликка буюрилганмиз, бир кун бунинг ҳисоб-китоби бор. Мусулмон эканманми, “менлигим”ни қайириб бўлса-да, сенга яхши ниятда бўлишим шарт.

Бундан ташқари, сенинг ҳам оиланг, бола-чақанг бор. Улар устидан тузган баланд режаларинг, ниятларинг бор. Дуолар қиласан, эртанги кунингни гўзал кўришни туну тонг орзу қиласан. Илоҳим, ҳар бир банда инсон сифатида инсонлик бахтини кўрсин!

Сен ҳали уни, ҳали буни ўзингга душман сайлаб оласан, уларни кўрганда хўмрайиб ўтасан, рангинг ўзгаради. Аммо билиб қўй, сенинг катта рақибинг одамлар эмас. У сенинг қонингда айланаётган шайтондир! У дилингга суфлёр (сўз ўргатувчи), кўзингга кўз ойнак бўлиб олган, нимани ўргатса, шуни ижро қилиб, нимани кўрсатса, шуни кўрасан! Неча йил ўрганган илминг кўлингда, алломаларнинг китоби ёнингда турибди. Аммо сен, шоир таъбирича, ҳаммомга кириб нопок чиққан киши кабидурсан! Ориф инсон бўламан деб орзу қилгандинг, Аллоҳ сенга сўз айтиш имконларини берди. Аммо сен шайтонга шогирдликни маъқул кўрдинг. Ҳар бир қилган ишинг ва ҳар бир айтган гапингда унинг хунук дастхати кўриниб туради. Бир мисол: устозинг оламдан ўтди, биринчидан, у элга таниқли одам эди, иккинчидан, ҳали тупроғи совугани ҳам йўқ эди. Аммо кишиларнинг олдида беҳижолат туриб, беписандлик билан: “Устозимиз аввал яхши бўлсалар ҳам, кейинги пайтларда олимликлари хира тортиб қолган эди, мана қўлимдаги қўл ёзмаларининг устидан кўриб чиқишга мажбур бўлдим”, деб ўтирибсан! У сен ҳали йўл тополмай жавдираб турган

пайтингда қўлингдан ушлаб, изга солиб қўйганлардан бири эди! Унинг ўлиmidан хомуш тортиш, орқасидан дуо қилиб, Аллоҳдан раҳмат сўраш ўрнига руҳини безовта қилдинг. Шайтон ниятига етди: номаъқул гапни айттирди ва атрофга сени номард шогирд, мактанчоқ ва саёз кимса қилиб кўрсатди. Тавба қил, ўша гапингга пушаймон қил! Токи жавоби қайтиб қолмасин! Токи сенинг гуноҳинг эвазига болангнинг йўли бекилмасин!

Одамлар – мўъжиза. Бу дунёни обод ва кўримли қилиб турадиганлар шулар. Улар сенинг ҳам атрофингда бир-бирининг кўнглини олиб, кечириб, бир-бирларини суяб, ўзаро илиниб, мулозаматлар қилиб, талай хайрли ишларни ирод этиб, яшаб борадилар. Сенинг эса кўзларинг олазарак, учраганки одамдан ёмонлик излайсан ва ёмонлик кутасан! Кир қалам билан кир дафтарингга кишиларнинг фақат хатосини териб борасан, гўзал гулдастани титкилаб юриб, ичидан қилдай сомон топмасанг, еяётган ошингдан ҳеч бўлмаса битта курмак чиқмаса, сиқилиб қоласан. “Ҳар тўқиснинг албатта битта айби бўлади, ўшани топгувчи мендан ўткир каллалик йўқ”, деб, одамларнинг юзига қўлинг учи эмас, оёғинг учини қўйиб сўғал қидирасан! Айб тополмасанг, унинг исми устига “балки ундоғдир, балки мундоғдир...” деган қатор гумон аломатларини қўйиб ташлайсан! Тахминларингни ростдай қилиб, кўзингни илоннинг кўзидай чакчайтириб рақибингнинг юзига айтаверасан ҳам! Сенга ёқмаган кишини кимдир мактаб қолса, шарт ўрнингдан туриб унинг айбларини санай кетасан. Тўхта, ғофил биродар, бир ҳадисда “Кишининг илмлик саналмоғига Аллоҳдан кўркмоғи кифоядир”, дейилади. Яратгандан кўрккин, У яратган бандаларини камситиб, Унинг қаҳрини келтирмагин! Яна ўша ҳадисда айтилади: “Кишининг нодонлигига эса ўзига бино қўймоғи кифоядир”. Бировларни кўрсатаётган оёқ учингни ўзингга ҳам тўғрилаб, “ўзим-чи, ўзим кимман?” деб қўйгин ора-орада! Ўзингни тезроқ тўхтатмасанг, элга кимлигингни Аллоҳнинг ўзи кўрсатиб қўяди!

Қуръони каримда “Гумон оғир гуноҳ”, дейилган. Сен эса одамлардан гумон қиляпсан, уларни ранжитяпсан, кўнгилларини вайрон қиляпсан.

Тўхтагин, Ўзига тавба қилгин, эртами-кеч жавоби хунук келади. Балки, ўзингга ҳеч нарса қилмас, аммо ота-онанг, жигар-багринг, аҳли аёлингга бало чақирасан, шумоёқ бўлма, биродар!

“Мана энди мендан кўрсин”, деган шиоринг бор, бировни жойидан жилдириб юборишгача кучи етадиган “номалар” ёзиш “салоҳиятинг, журъатинг” бор. Балки сен “боплаб қўяётган” ўша одам ҳақиқатан ҳам нодондир, жойига номуносибдир, аммо энг одил жазо берувчи сен, мен, бандалар эмас, Аллоҳнинг ўзидир! Ундан илгарилаб, “мен”ини кўрсатмоқчи бўлиш Яратганга қарши ишдир. Энг қаттиқ жазо ўзингга қайтиб қолмасин тагин! Тавба қил, ўша ишларингга пушмон келтир!

Биродар, шу туришингга бефарқ қараб, нима бўлсанг бўлавер деб кетолмайман. Бу мусулмончиликдан эмас. Менинг ҳам болаларим бор, уларнинг хавотирини олиб, ҳамиша симобдай калқиб тураман. Агар менинг гуноҳларим эвазига уларга кулфат келганини англаб қолсам, шу дунёнинг ўзидаёқ дўзах ўтида куйганим шу. Буни ҳеч кимга раво кўрмайман! Болаларингга раҳминг келсин, биродар! Тавба қил, Аллоҳ кечиради.

Яна бир ҳадисда: “...Ҳасадлашманглар, ёмон кўришманглар, алоқани узманглар, юз ўгиришманглар; Аллоҳ буюрганидек, – Унинг дўст-биродар бандалари бўлинглар”, дейилади. Бу хоҳласа бажариб, хоҳламаса қўйиб қўяверадиган таклиф эмас! Бу – ҳукм! Бунга итоат этмоқ имондандир.

*Яхши суҳбатдош атирфурушга ўхшайди,
гарчи у атридан бермаса ҳам, хушбўй
ҳиди сенга етиб туради.*

Биз бировни соғинганда унинг қошу кўзи ва ё кийимларини эмас, балки овозини ҳамда шу овоз билан кулоқларга, юракларга ёқадиган қилиб айтган сўзларини соғинамиз. Кимни суйган бўлсак, сўзи учун шайдо бўлганмиз. Ким деб куйган бўлсак, сўзларининг хуморида адо бўлганмиз! Сўз мўъжизалар шоҳидир! У эгилмаганни эгдириб, эрмаганни эритади. Сўз билан ёмон яхшига, номард мардга айланади. Ҳатто у билан инсонни ўлимдан олиб қолиш мумкин! Дунёда суҳбатдошига сўзини танлаб, териб айта билган одам энг бахтли одам! Ва у бошқаларни ҳам бахтиёр этувчидир! Қалам аҳли учун эса қаламлари жон ипидир, у сўз суратини чизолмай қолса, шоирнинг жони узилади!

Яхши суҳбат – тан малҳами, яхши суҳбат жон оромидир. Бир сўзлашув, фикрлашув дардида кишилар олис шаҳарлардан бир-бирларини излаб келадилар. Бир дилкаш одам дуч келса, уни тинглаб тонг оттирадилар, барибир тўймай қоладилар! Кишиларнинг кўзига муҳаббат билан боқиб, ихлос билан айтилган сўз тингловчининг дилида инқилоб ясай олади. Сўзни чиройли айтинг, биродар! Гоҳида “мен сўзга уста эмасман, зеру забар қўйиб айтолмайман”, деган гапларни эшитамиз. Асло ундай деманг! Гапира оладиганки одамнинг ичида минг бир қават сўзи бор. Ҳар бир инсон – сўз сандиғи. Фақат рўпарангиздаги одамга қайси сўз мос келишини хушёрлик билан танласангиз бўлди! Аслида сўзни дилингиз танлайди, шунинг учун аввал дилингизни тўғриланг. Рўпарангиздаги одамни асло ёмон кўрманг. Гарчи у ёмон одам бўлса-да, яхши сўз билан юмшатишни ният қилиб турунг. Бу билан аввал ўзингиз ютасиз, биринчидан, юмшаган одам сизни “отиб” қўймайди. Иккинчидан, дил оғритишдай оғир гуноҳдан фориг бўласиз.

Сўз айтишни билинг, биродар. “Ўтган кунлар” китобидаги Кумуш билан Отабекнинг бир суҳбати ҳали-ҳануз

юмшоғу қаттиқ юракларни бирдай зилзилага солиб келади: Отабекнинг Тошкентдан уйланиши кераклиги қудаларга очди-очди бўлди. Шу сонияларда нариги хонада бу тўхтам Кумушбибига уқдирилмоқда. Бериги хонада эса Отабек бу гапни Кумуш қандай қабул қилишини тасаввур қилолмай, тиззаларига чўкканича, қўлидаги Фузулий девонини ҳам унутиб, муз қотиб ўтирибди. Унинг назарида дунё ҳозир чархпалакдай айланиб кетади, мана ҳозир унинг ичида бир нарса портлайди, бир нарса чил-чил синади! ... Шундай алфозда ўтирганида эшик ҳорғин очилди, мусаввирлар меҳр кўйиб чизган суратдай Кумуш кўринди. У аста келиб, этакларини майин шилдиратганча Отабекнинг қаршисига пардай кўнди. Отабек уни охирги марта кўраётгандай, юзларига кўзи билан эмас, жони билан термулди. Маҳбубасининг юзи-ю қабоқлари йиғидан кўпчиб кетган эди.

- Ким йиғлатди сизни?
- Йиғлабманми?
- Кўзингиз, киприкингиз...
- Ўзи шунақа...

Жавобни қаранг! “Ўзи шунақа” эмиш! Юракни сидириб соладиган жавоб бу! Отабекнинг дунёсини остин-устин қиладиган жавоб бу! Шу иккитагина сўзга осмонга етгулик доду фарёдлар чўкиб турибди! “Бундан кейин шундоқ қиёфада яшаш менга қисмат энди”, дегани бу. “Сиз туфайли дийдаси гирёнлар сафига қўшилдим”, дегани бу. “Юзимнинг офтоби сўнди, бундан буён мени кўз ёшларим денгизидан топаверасиз энди” дегани бу!

— Мен рози, мен кўндим,— деди дафъатан Кумуш, бу сўзни нимадандир қўрққандек шошилиб айтди. ...

Ахир Отабекдай ёрдан айро тушишга чидаб бўладими?! Ахир киши ўз ризолиги билан ўз юрагини иргитиб ота биладами? Жон риштаси билан боғланган кишисини ўзга чимилдиққа ўз қўли билан кузата биладами?! Шу икки оғиз сўзни айтди-ю, Кумуш Отабек учун янада улуғлашди,

бебаҳо малакка айланди! Айрилиқни-ю, кўз ёшларини ва шайтон васвасаларини сояда қолдириб, Кумуш қиёфасида юксалиб бораётган бу мавжудлик Кумуш эмас, МУҲАББАТ эди!

Бахт бу ҳақиқий муҳаббатдир, қолгани ўтаверсин деган хулоса чиқади бу суҳбатдан! Муҳаббат илмини уқасан, ақл оласан бу суҳбатдан. Ўзингнинг жуда майда эканлигингдан хижолат чекасан, шайтоннинг ногорасига рақсга тушиб, умринг ўтаётганини тан оласан!...

Яхши суҳбат — тарбиячи, яхши суҳбатдош — Аллоҳнинг юборган неъмат. Уни бой берма, биродар, изидан туш, моддий машмашаларингни бир зум унут, унга қулоқ ос!

Олтмишинчи йилларни эслайман, ўйласам, улуғларни кўрган табарруқлар бўлибмиз биз ҳам. Университетда таҳсил берган устозларимиз Озод Шарафуддинов, Умарали Норматовлардан умр бўйи миннатдор ўтапмиз. Айнан шулар биз учун кўплаб учрашувлар ташкил этардилар. Раҳматли Ғафур Ғуломнинг келишлари ҳар сафар байрам эди. У кишини ҳеч бош яланг кўрмаганмиз. Дўппиларининг бурчагини кенг пешоналарига тўғрилаб, қошларини ажиб чимириб турар эдилар. Тик қоматлари алпдай, қўллари-ю юз суяклари йирик, овозлари ҳам наърали эди. У киши ҳақиқий Шарқ алломаси эди. Одамлар билан суҳбатлашиб туриб шеър тўқиб ташлар, ҳар бир жиддий гапни ҳам юморга ўраб айтар, суҳбатининг ҳар дақиқасида гурр этган кулги кўтарилиб турарди. Даврадаги ҳамма одам у кишини махлиё-ю мубтало бўлиб тинглар, суҳбатига кирганлар қушдай енгил бўлиб чиқардилар. Ҳар бир айтган сўзи хикмат эди, илм эди.

Аллоҳ раҳмат қилсин, Абдулла Қаҳҳорнинг иқлимлари яна бошқача эди. Ғафур ака қанчалик гулдурос билан кириб келса, Абдулла ака шунчалик сокин, жимлик билан келардилар. Минбарга чиққанларида гапларини эшитмай қолмайлик деб, нафас ютиб турардик. Паст оҳангда гапирар, ҳеч ҳаяжонланмас, ҳеч адашмас ва кўп сўзламас эдилар. Жумлалари минг бир ўйланган, обдон рандаланган, мўлжалга беҳато урадиган бўларди. У киши бор жойда ҳамма ҳам юрак ютиб сўзга чиқолмасди. Бу ёғини сўрасангиз, анчайин қаламкашлар матбуотга шеър, хикоя беришга ҳамиша бирдай журъат этмасдилар.

“Абдулла ака кўриб қолса нима дер экан?” деган хижолатчилик турарди. Абдулла Қаҳҳор асил маънода ёшларнинг мураббийи, қаттиққўл устоз эдилар. Ҳар бир ижодкорни кузатиб борар, матбуот орқали қаддини кўтарар ва жуда ўринли қилиб қулоғидан аста чўзиб ҳам қўярдилар. Биз ҳамиша у кишининг суҳбатидан ўзимизни рентгенда кўргандай хатоларимизни топиб, ёзганларимиздан изза бўлиб чиқардик.

Шайхзода, Миртемир, Асқад Мухтор, Мирзакалон Исмоилий сингари азиз сиймолар билан суҳбатларни айтмайсизми! Улардаги самимийлик, рангин санъат, фалсафа ва доноликдан юракларимизнинг тубигача ёришиб кетарди. Ҳанузгача улардан нур олиб яшаётганимни ҳис қилиб тураман.

Аллоҳ умрларини зиёда қилсин деб тилаганимиз – Саид Аҳмад ака билан ҳар учрашув суҳбатдошларнинг бор губорини олади, дилинг яшнайди! Одамлар қай шаҳарлардан бу кишининг икки оғиз суҳбатига зор бўлиб келганлари келган. Бу одамда Ғафур Ғуломларнинг иқлимини кўравераман, Худо тафаккурини ҳар бобда ўткир қилган улуғлар булар!

Одамлар билан дардлашайлик, биродар. Ёнингдаги одамни астойдил юпатмоқчи бўлсанг, унинг дардини астойдил енгиллатаман десанг, Аллоҳ албатта тилингга керакли сўзни тўғрилаб туради! Одамлар билан яхшилар ҳақида суҳбатлашишга, уларга ибратли, ҳикматли гапларни етказишга чоғлан, биродар! Бориб-бориб шунақа ширин гапирадиган бўлиб оласанки, сен билан ким суҳбат қурса, тузалиб кетаверади!

Онангни соғиндингми, онангни кўрганлар, билганлар билан гаплаш. Худди онангнинг ўзи келгандай ўтинг пасаяди. Юрагинг “отам”лаб қолдими, отанг юрган жойларга бор, тенгқурларининг суҳбатида бўл, ғафлатдан уйғонасан, қарзларинг эсингга тушади... Яхши сўз айтадиганларни қадрла, уларни эшит, ки инсоннинг кўнгли факат сўз билан ободдир.

**Намоз, рўза ва садақа даражасидан
ҳам афзалроқ нарса – бузилган
орани ислоҳ қилиш, чунки
оранинг бузилиши бу қирувчидир**

Ўзингизга маълумки, намоз ўқиш, рўза тутиш ва садақа мусулмончилик фарзларидир. Бу Яратганни эътироф этиш, унинг борлигидан ором, хотиржамлик сезиш, Ўзига йиғлаб, Ўзидан сўраниш имконидир. Дилингда Аллоҳ бўлса, шайтонга жой йўқ. Ҳар бир қадамингга ўзинг назоратчи, ўзинг одил судсан.

Бандаларнинг ҳолига айланувчиларни, мурувватли кишиларни Аллоҳ суйғувчидир, ибодат ва садақа, аввало, Яратганнинг розилиги учун қилинади, бунинг эвазига У сени балолардан асрайди. Куръони карим сўзларига амал қилган кишига икки дунё саодати ваъда қилинади.

Мазкур ҳадисда эса бузилган орани ислоҳ қилишни ибодатдан ҳам афзалроқ дейилмоқда. Нима учун? “Оранинг бузилиши қирувчидир” дейилишининг маъниси нима?

Биров хафа қилган одамнинг юраги хуфтон, у кулса ҳам, ичи йиғлайди. Хурсандчилиги ҳамиша яримта. Бу дегани — бир келиб кетадиган дунёда унинг яйраб яшашига ҳалақит берилди, у болдай ширин болаларига хомуш юзланди, ота-онасининг кўнглини кўнгилдагидай ололмади, яшнаб ижод қилмади, чаман гулларга димоғини босмади, қалдирғочнинг баётларидан чигиллари ёзилмади! Биров билан урушган кишининг уйидан фаришталар қочади, бу хонадондагиларнинг безовталигини кўриб, рухлар гирён уради! Бу қирувчи бўлмай нима?! Бировдан қойинган кишининг сочи бемаҳал оқаради, қанти ошади, қон босими кўтарилади, баджаҳл, бадфеъл бўлиб қолади, бу яксон қилувчи бўлмай нима?!

Бир дўстимни бир куни жуда забун кўрдим. “Мана онам ўтди, йил ўтган сайин қулоғимда унинг айтган ҳикоялари тиниклашади. Бир ҳоласининг қизини жуда суяр, эслай-верар, “мендан кейин шуни ташлаб юбормагин”, деб тайинлайверарди. Яқинда атоийи тараддуд кўриб, шу қариндошимизни кўргани бордим. Бу билан аввало онамнинг

руҳини шод қилмоқчи бўлдим. Қариндошим мени боши осмонга етиб қарши олди. Яйраб, яна яхши-яхши ниятларни юрагимга тугиб қайтдим. Аммо бир малъун даракчи кўнглимни синдирди. У менинг бекор борганимни, у аёлнинг янгаси “йўқолиб кетган қариндошингиз энди нега пайдо бўлиб қолди, камбағаллигингизда ҳазар қилиб, энди сал шира бойлаб қолганингиз учун назари илиб қолибди-да” дебди. Йўқлангувчи ҳам хомуш тортибди. Мен эса чинни косадай парчаланиб кетдим”, деди. Ахир ёшлар улғайиб, ақл йиғиб, узилган қариндошлари билан боғланаётган эди, яримлар бирлашиб бутунлашаётган эди, руҳлар шод бўлишга тушган эди! Бундан завқланиш, бундай йўқловни муборакбод этиш ўрнига совуқ маъно қидирган ўша янга бориб етган фитнакашдир! Худобеҳабардир! Бу хабарни етказиб келгувчи эса болни заҳарга айлантирувчи қотилдир! У ҳадисда айтилганидай – қирувчидир!

Ҳар қандай аёл қайнона бўлгач, келиннинг ҳамма ҳаракатларини зимдан ўлчайдиган, кўнгли ҳам сал нарсага оғрийдиган бўлиб, нозик тортиб қолади. Бу табиий ҳол. Фақатгина янги тушган келинга эмас, қайнонага ҳам дастлаб жуда қийин. Бундай пайтда атрофдагиларга инсоф берсин! Бир рўзгорнинг йўлга тушиб кетишига ўн йил керак. Барибир улар кунлардан бир кун бир-бировларига кўниб кетадилар. Аммо унгача қайинсингил, қайинэгачи, келиннинг хом онаси ва дунёси тор қўшнилари дастидан неча бор ит-мушук муносабатларига тушилади! Эндигина қовушиб ўтирганда хонадоннинг қизи келади-да, онасига меҳрибонлик қилган бўлиб, келиннинг камчиликларини топа бошлайди, онасини бу ҳолга “қараб турмасликка”чақиради. “Талтайиб кетмаслиги, уйдагиларнинг бошига чиқиб олмаслиги учун”, келиннинг ҳар бир хатосини муҳокама қилишни, уни ҳатто туғилган куни билан табриклармасликни, яхши ишларини рағбатлантирмасликни, кўриб кўрмасликка олишни тайинлайди... Бу онасининг оромини, келин аясининг бахтини, акасининг тинчини қирувчи қиздир! У бадбахтлик келтирувчидир! Онаси билан келиннинг орасини текислаш, бирини бирига мақташ, иситиш ўрнига уруш-жанжал ясайдиган қизнинг уйига эртами кеч дўзах кўчиб келади! Унинг танобини Аллоҳ тортиб қўяди! Аммо афсуски, унгача қайнона-келиннинг

юрак-багри абгор бўлиб, бир-биридан совуб улгурган бўлади.

Аёлнинг бола деган юкни тўққиз ой кўксида кўтариб юриши, умри қил устида туриб кўз ёриши, бир парча гўшти одам шаклига киритгунча ўзининг одам қиёфасидан чиқиб кетишига сал-сал қолиши, боласига келган балоларга балогардон бўлиши уни Аллоҳни-ю бандасининг олдида чексиз савоб ва олқишларга сазовор этади. Аммо биргина бадфеъллиги билан у ҳамма сазоворлигини кунпаякун қилади: яъни, ога-иниларни бир-биридан узоклаштираётган, ҳатто уларни ўзаро рақибга айлантираётган, мол талаштираётган, ҳовли талаштираётган, судлаштираётган бузғунчи уларнинг аёлларидир! Неча ака-ука бир-биридан айро тушган бўлса, хотинлар сабабчидир. “Йўқ, бу ишга аёлим аралашмаган, укамга биринчи ўзим қўл кўтарганман, акамга яккама-якка суҳбатда фалон гапни ўзим айтиб юборганман” деб хомтама бўлманг! Унгача кунда-кунда чўғ ташлаб, сизни портлаш даражасига олиб келиб қўйган фақат аёлингиздир, фақат аёлингиз!!

Хурматли ойимлар, “мен ҳеч қачон жуфтимга фалончиларингни боплаб қўй демаганман” деб даъво қилманг! Сиз ҳар сафар улар ҳақидаги норизолигингизни нафақат сўз билан, ҳатто ковоқ-тумшугингиз билан ифода қилсангиз ҳам, эрингиз уларга қарши ўқланаверади. Ёмонлашингиз шарт эмас, зийракликни унутиб, жуфтингизга ота-онаси, жигарбандлари ҳақида эслатиб, уларнинг яхши ишларини мақтаб турмасангиз ҳам, эркак зоти шунақа мўртки, ўз яқинларидан узоклашаверади. Бу борада инсоф ва адолатни биз аёлларга берсин!

Бировнинг бир оғиз гапи билан ташкилот раҳбарининг яхши ходимидан кўнгли қолади. Бир бузғунчи бир шўрликнинг ўн йил бурун қилган хатогинасини керакли одамга секин шипшитиб қўйиб, мукофотдан қолдириб юборади! Бир феъли доғлининг “шарофати” билан ноёб истеъдод кум тагида қолиб кетади!

Беайб парвардигор, ҳар тўқиснинг бир айби бор, албатта. Биз, турфа одамлар, турфа мева, турфа қушлардай ҳар хилмиз, бу – Аллоҳнинг ижоди! Бир-биримизга кўниб, қандай бўлсак, бир-биримизни шундай қабул қилиб, ўзаро кечириб, бирлашиб яшамасак, кунда жанг чиқиши, кунда

чанг чиқиши аниқ! Такрор айтаманки, гир этиб келиб, шув этиб чиқиб кетадиган бу дунёда кунда талофат беришнинг нима кераги бор?!

Биродар, орасидан гап қочганларни яраштирайлик, аразлаб юрган кишимизнинг ҳузурига табассум билан кириб борайлик, бировни бировга иссиқ кўрсатайлик. Бировни яраштириш учун, керак бўлса, ёлгонни ҳам ишлатайлик! Ҳар бора одамлар орасидаги гинани йўқотганимизда, иншааллоҳ, ҳозирги-ю ва ҳали туғилмаган болаларимизнинг орасига Аллоҳ мустаҳкам кўприклар куражакдир. Феълларини ҳалим этиб, бир-бирига меҳрибон яратажакдир. Ўзимизга ҳам қалбан роҳат ва фароғат беражакдир!

*Ким раҳм қилмаса унга ҳам
раҳм қилинмайди*

«Ризолик» ва «норизолик» деган сўзларимиз бор. Бунинг замирида кишини ҳам кўкларга кўтарадиган, ҳам дунёсини тўнтарадиган маънолар ётибди. Ҳаммамизга сингишиб кетган бозор иқлимини олайлик. Бирор нарсa харид қилсангиз, сотувчи ҳар гал пулингизни олар экан, канда қилмай, «рози бўлинг» деб қўяди. Атрофда сўз ёғилиб ётибди, аммо у фақат шу сўзни танлаб айтади. Мағзини уқса ҳам, уқмаса ҳам, албатта, айтади. Унинг кўнглига бу сўзни, назаримда, Тангрининг ўзи солади. Энг нозик пайтларда, масалан, «ёр-ёр» билан олиб чиқиб кетилаётган келинни тўхтатиб, нафақат келинни, бутун тўйхонани бир дақиқа сукунатга чўмдириб, отанинг ризолик дуоси олинади, кишининг боши ёстикқа тегдими, дилида шу сўз, дунё билан видолашиш пайтида ҳам тилидаги охирги каломи шу. Майитни ўртага қўйиб туриб ҳам элдан сўраладигани ризолик бўлади. Нега? Нега ахир?.. Ў, биродар, юки оғир бу сўзнинг! Ҳисоб-китоби оғир! Бу сўз ҳар биримизнинг қисматимизга дахлдордир.

Бизда бир қилчалик ривож бўлса, атрофда нимадир ё кимдир биз туфайли ўшанчалик озаяди, нурайди. Бизнинг бутун жисми жонимиз борлиқдан тинмай озуқа сўровчи, истеъмолчидир. Ҳар бир битган ишимиз, чиройимизу камолимизда, бахту саодатимизда атрофнинг ҲАҚҚИ бордир!

Тақдирингиз тўлишган сари ҚАРЗИНГИЗ ҳам тўлишиб боради. Топган бахтим ўзимники бўлсин десак, тинмай ўша қарзларни узиб яшамоғимиз, яъни бизга дахлдорларнинг РОЗИЛИГИНИ ОЛИБ БОРМОЎИМИЗ зарур экан!

Келинг, бир ойдин мисолни бутун миллатга қадрдон бўлган «Ўтган кунлар» романидан олайлик. Биз бу китобга фақатгина адабий асар эмас, ҳаётнинг бир парчаси деб ёндошамиз.

Юсуфбекхожи Тошкентнинг энг улуғ одами тўртта бўлса, биттаси эди. Тошканти азимдай жойнинг биронта

нуфузли давраси Юсуфбекхожисиз ўтмасди. Аммо зотнинг «лекини» фарзандда ошкор бўлиши бор гап: бу оилада кимнингдир қаергадир кўмиб қўйган бир гуноҳи борки, худо уларга Отабекдай бевафо бола берди. Ҳа, унинг оти бевафо! У ёлғиз фарзанд бўла туриб, ақлли санала туриб, ота-онасидан кўргани фақат иззат-хурмат бўлгани холда, кимсан фалончининг зурриёди деган шаънга орқа ўгирдида, бебошлик билан Марғилон «савдо»сини ясади! Ота-она донг қотди. Тошкентликларнинг бошидан совуқ сув қуйилгандай бўлди, бу хонадонни ҳавас қилганлар қанча, Отабекдай фарзанд сўраганлар қанча эди! Юсуфбекхожидай эр кишининг ўғли туфайли тортган бу мустарлиги ўлимдан-да қаттиқ бўлгандир балки! Шундай қилиб, энг қатта норизолик содир бўлди. Унга онанинг, қавму қариндош, маҳалла кўйининг норизолиги ҳам қўшилди...

У Марғилонга борди, Кумушбибини кўрди. Севиб қолиш айб эмас. Бизга қолса, бошқа қитъадаги қизни севсин, дунёвий ишқ бор нарса, у кишини поклай-поклай, Ҳақнинг муҳаббатига сазовор этади. Қани эди, ҳамма бу бахтга етса! Аммо ҳақиқий ишқ бошқа, нафс бошқа, «Кумушбибига етишишим шарт» дейилган жойда тамаъ бордир. Ошиқлик иқлимига эса тамаъ бегона. Отабек биринчи хиёнатни муҳаббат қошида содир этди!

Тиконни севган киши бутун тиконзорни, гулни севгучи жами чаманзорни суймоғи, ардоқламоғи керак. Отабек учун Кумушдан ҳам аввал Кумушни берганлар азизу мукаррам бўлиши, уларнинг кўнглини поймол қилмаслиги даркор эди. Ундоқ бўлмади. Кумушнинг ёлғиз фарзандлигини билди, кун келиб, қайлигини олиб кетса, келиннинг ота-онаси мусичадай мунғайиб қолишини ёки Марғилон билан Тошкентнинг орасида йўл овораси-ю, гўр овораси бўлиб қолишларини ўйлаб кўрмади. Ахир у Отабек эди-ю, ўлжасини қўлга тушира солиб, қочиб қоладиган қароқчи эмас эди-ку?! Қарабсизки, тўпланган гуноҳларига энди Кумушнинг ота-онаси норизолиги ҳам қўшилди!

Сўнг орадан Зайнаб можароси чиқди. Отабек бир сидра виждон билан иш тутди: «Келинингиз қошида мени ҳайкал деб билурсиз», деди ва кейинчалик ўзини шундай тутди ҳам. Қаранг, бировнинг тақдирига фожеа тушмоқда, у эса

нақадар сусткаш!! Аёнки, Зайнаб кибор оилада ўсган, демак саводи бўлиши керак. Айтинг-чи, Отабекдай фаросатли йигит бир парча қоғозга: «Зайнабхон, сиз шахримизнинг энг сара қизисиз, сизга энг аъло инсонлар муносиб. Мен эсам, сизга катта бахт бера олмайман, рўзгорлиман. Ота-оналарнинг раъйи деб, тақдирларни увол қилмайлик: бизникидан борган совчиларга шу йигитга кўнглим йўқ, деб айтинг, мусулмончиликда мажбурлаш йўқ», дея хат битиб аста бировдан киритиб юборса бўлармиди? Ундай қилмади. Ахир Зайнаб Тошкентнинг сара қизи эди. Эҳтимол, унинг харидорлари сон мингта бўлгандир. Агар Отабек унга уйланмаганда, балки энг бахтли келин бўлар ва кимдир у билан саодатманд бўлиб ўтарди... Энг катта норизолик Зайнабники бўлди. Зайнабнинг қавму қариндошларининг охи-чи? Урмай қўяди дейсизми?

Аммо, биродар, Яратганнинг ҳукми ҳукм – нимаики қилган бўлсак, жавоби энг асраган кишимизга тегади. Касрим ўзимга урсин деб чандон ёлборинг, Аллоҳнинг айтгани айтган! Асар ёзаётган киши бамисли котиб, унга нима буюрилса, шуни қоғозга туширади. «Ўтган кунлар»ни ўқир экансиз, муаллиф Кумушни шу қадар таърифлаб борадики, таърифлаган сари унга мубтало бўлиб бораётгани шундоққина кўриниб туради. У ошиқона ёзади. Ёзувчи ўзи ошиқ бўлиб қолмасайди, Кумушни милёнлаб китобхонга бунчалик суйдира олмасди! Ва менинг назаримда, (Илоҳим, Абдулла Қодирийнинг руҳлари безовта бўлмасин!) муаллифнинг режасида дунё баҳосидан орттириб таърифланган Кумуш ўлмаслиги керак эди эҳтимол. Шунинг учун ҳам «Кумушни заҳарладилар!» дея дод солади. Демак, бу фожеа ёзувчидан ташқари содир бўлди! Ёзувчи ёзиб бўлиб қараса, Кумуш жонсиз. Энди уни қайтариб бўлмайди, чунки ёзилиб қолган нарсаси ҳукми Ҳақ! Аллоҳ шуни хоҳлади. «Талай одамни норизо қилдинг, энди сенинг ҳам асраганингни оламан», деди Отабекка. Қилмиш-қидирмиш деди, экканингни оласан деди!

Истеъдод билан ёзилган ҳар бир асарда илоҳийлик бор. Бу сабоқ минг бора ҳаётийдир ва бизни огоҳликка чорлайдир.

Биродар, тақдирга тан бериб, кўриб турибмизки, Кумушбибини Зайнаб эмас, Отабек ўлдирди. Бу гўзал малак, бегуноҳ малак Отабекнинг хатолари, атрофдан олган норизоликлари эвазига кетди...кетди...

*Кимда-ким хайрли ишларни шуҳрат топмоқ
ниятиди овоза қилгайдир, Аллоҳ таоло ҳам
қиёматда уни шарманда қилиб, овоза
қилгайдир, кимда-ким хайрли ишларни
одамлар мени кўриб қўйсинлар деб кўз-кўз
қилгайдир, Аллоҳ таоло ҳам қиёматда
уни барча бандалари ўртасида изза қилгайдир.*

Яна: «Ўнг қўлинг берганини чап қўлинг билмасин», дейилади мусулмончиликда. Бундай қаттиқ огоҳлантиришлар нечун? Кўз-кўз этилган ёки миннат қилинган эҳсон эгасининг у дунёсини қаро қилиши аниқ! Аммо бу дунё учун эса зиёни ундан-да кўпроқдир! Сизу мен одамларни яхши-ёмон, ёқимли-ёқимсизга ажратамиз, аммо Аллоҳ учун жами инсон бирдай азиз ва мукаррамдир. Энди, Худонинг ўзи эъзозлаб турган бандасини бошқа бир бандаси синдириб қўйса-чи?!...

Келинг, мисолларга ўтайлик: миллий қадриятларга суянайлик деган яхши гап ўртага ташланди. Ҳокимиятлар, ташкилотларда эҳсон, хайрия ишлари бошланиб кетди. Бамисоли улоқ дейсиз! Гўё чангаллаб олган мақсади – ўлик улоқ тупроққа беланяптими, оёғи синдимми, кўзи ўйилдимми – унга қаралмайди, шу ола-тасир ичида от суриш шарт! Яна бу чавандозлар жўн оломон эмас, катта-кичик жамоа сардорлари, маслаҳатгўй, етакчи инсонлар! Мен бу ерда сиз уюштираётган эҳсон тўйларини назарда тутяпман, ҳурматли раҳбарлар! Савоб деб қилаётганингиз савоб эмас, фақат миннат ва азиз инсонларни сазойи қилишдир! Сиз айюҳаннос солиб тўй қилиб бермасангиз ҳам, бу йигитлар жуфтсиз қолмас эди. Суннат тўйларига аралашмасангиз ҳам, энг камбағал оила бўлса-да, ўглининг қўлини албатта ҳалоллаб оларди. Саксон саккизта мухбир чақириб, телевизорга ёйиб, ўнта мажлисда оғиз кўпиртириб ҳисобот бериб нимага эришдингиз?

Сизга қолгани гуноҳ, етказганингиз фақат озор бўлди. Бир эсланг, телекамеранинг рўпарасида турган куёвларнинг бирортасини кишиларга тик қараганини ёки табассум билан

турганини кўрганмисиз? Ҳаммамиз учун тўйимиз бўлган кун хотирамизнинг энг порлоқ нуқтасидир, аммо сиз сазойи қилаётган йигитлар учун бу кун энг забун кундир! Сиз уни суратга оляпсиз, унинг эса юраги йиғлайди: «Эй, Аллоҳ, нега қўлимни калта қилдинг, — дейди у, — ўз жуфти ҳалолимни бировларнинг миннатли пулига оляпманми? Нега мени ўртага солдинг, йигит деган номим қайда қолди?» дея бўзлайди унинг орияти! Кейинчалик ҳам жуфтидан кўнгли кўтарилган пайтлар яна юрагини армон титади: «Шундай бебаҳо экансан, ўзим пул топиб тўй қилсам бўлмасмиди?!» дея зимдан нурайди. Мана сиздан қолган доғ!...

Сиз томошабинларга кино қилиб кўрсатган «тўй болалар» эртага бир думаласа, ўн беш - ўн олтига киради. Бола бола-да! Гурунглашиб ўтириб «ошна, ота-онангнинг кучи етмагани учун суннат тўйингни пул тўплаб қилишган экан-а», деса, миллатнинг бир норғул боласи ҳаётга синиб кириб келади. Бу ҳам сиз берган зиён!

Фарзанд кўрганки кишининг ичида офтоб чарақлайди. Аммо ҳалиги «тўй бола» улғайиб ўғил кўрса, боласининг юзига юзини босиб йиғлаб шивирлайди: «Сени ҳеч қачон ўзимга ўхшатмайман», дейди у. «Сени ҳеч кимга муҳтож қилмайман», дея юрагини оғритади. Мана сизнинг узоққа борадиган «шарофатингиз».

Биродар, сизни яратган миллатингизнинг феълини билмайсиз-у, унинг қадриятларини «тикламоқчи» бўласиз! Маълумки, бизнинг халқ ўғил кўрди — гувала қуяди, мана бу ерга чиройли уйлар соламан, тўйлар қиламан деб ният қилади. Бир-бирига ҳам уйингизда қўша-қўша тўйлар бўлсин деб дуо беради. Сиз тўй қилиб бераётган куёвлару тўй болаларнинг барчасини уйи-жойи бор-ку! Нега уларнинг муборак никоҳларини кўчада ўқиттириб, меҳмонларига кўчада ош едирасиз? Нега тўйлар тилаб ётган оstonаларини йиғлатасиз?

Асли ниятингиз эҳсон эди, илинганингизни бир вакил билан кириб, «тўёна» дея, кўрпачасининг тагига аста қўйиб чиқсангиз бўлмасмиди? Ўз номидан ош бериб, ўз номидан меҳмон кутса, унга кўпроқ татимасмиди?

Эҳсон агар миннатга, писандага айланар экан, давоми кулфатдир. Қиёматдаги сазойи бўлишингизни кўя турайлик,

бу дунёдаги яна бир зиёнингиздан куйиб турибмиз. Сизнинг дастингиздан миллий ориятга путур етмоқда, баъзи жойларда ўзи соғ туриб, эри тирик туриб, қўл-оёғи, ақли бутун туриб «фалончидан мен камбағалроқман, нима учун унинг боласига тўй қилиб берасан-у менга йўқ», дейдиганлар пайдо бўла бошлади.

Ҳамма нарса ниятга боғлиқдир. Сизнинг ниятингиз ёмон эди, шуҳрат орттирмоқчи эдингиз. Шунинг учун Аллоҳ шунча югуриб-елишингизни бекор қилди, шуҳрат ҳам орттирмадингиз, дилларни ҳам вайрон қилдингиз...

*Ким меҳрибонлик қилмас экан,
меҳрибонлик кўрмагайдир*

Бизникидан чиққан кўшни қизча ҳиқиллаб йиғлаяпти эмиш. Онаси ҳол сўраса: «Аяжон, сиз ҳам бирор марта бизни Турсуной опага ўхшаб эркалатинг!» - дермиш. Менга буни хандон отиб айтиб бераётган ҳам ўша она бўлгич аёл эди. «Синглим, рости билан ҳам болаларингни эркалатмайсанми, отаси-чи?» - сўрайман мен. «Вой опажон-эй, ҳамма сизга ўхшаб гапга уста бўлибдими! Менга бундай норози қараманг, ухлаб ётганларида ўпаман, эркалатаман уларни. Отаси эса қизларим билан умуман гаплашмайди. Назаримда, қизлар билан ота муносабати шундай бўлгани маъқул», – дейди сулув, зиёли, туппа-тузук жувон!.. Бу ҳол юрагимга тош бўлиб ботди. Кечкурун уйларига чиқиб, эру аёлни ўтқизиб, дейдиганимни деб чиқдим...

«Нон» деб танитдилар бизга, очиққанда уни қидириб топамиз, танаввул қилиб тиккаланамиз. Кўкдаги нур манбаини «Қуёш» деб кўрсатдилар, унга талпинамиз, нурланамиз. «Сув» деб атаганимиз ва ҳовучимизга олганимиз бутун жисмимизга ҳаёт бағишлайди ва ҳоказо. Аллоҳ нимани яратибдики, унга от қўйиш билан бирга, унинг бурч ва вазифаларини ҳам аниқ-тиниқ белгилаб қўйган. «Ота-она» деган номимиз бор. Бола боқишни, уни бало-хатардан ҳимоя қилишни, унга ўлмай қолиш илмини ўргатишни ит ҳам, мушук ҳам билади. Ҳатто ялаб-юлқаб эркалатишни-да билади. Улардан фарқли ўлароқ, Аллоҳ бизга йўқдан бор қиладиган тафаккурни ва ўлаётганни ҳам қайта тирилтирадиган ТИЛни бериб қўйибди. Уни биринчи навбатда жонимиздан бино бўлган боламизга ишлатмасак, кимга ишлатамиз? Ундан азизроқ ким бор! Бизни ўз атрофида гир айлантираётган ўқ шу боламиздир. Фарзандларига меҳр изҳорини билмайдиганларнинг муҳаббатини оз деб бўлмайди, шу болалар деб чиройларидан айро тушадилар, шулар деб сочлари оқаради. Ҳатто ҳаётдаги жойингни ҳам унга бўшатиб кетяпсан экан, тилингдаги тиллоларни жаранлатиб сочмайсанми унга, ардоқларинг билан жонидаги тиконларини териб ташламайсанми?! Ота-

онанинг боладан бошқа харидори йўқ! Шу жойда бир зум тўхтайлик. Хўш, улар бизнинг нимамизга харидор? Харидорга ёкиш деган гап ҳам бор-ку! Жисминг тобора чарчаб борса, кундан кунга болаларга юкинг ортиб бораётганини ўзинг сезиб турсанг, сенинг харидоргирлигинг қайга борди?... Йўргакдаги бола ота-онани қандай азиятларга рўбарў қилса, бир кун келиб ота-она ҳам фарзандига чақалоқдай мўлтиллаб қолар экан. Шунинг учун ҳилм мусулмончиликнинг талабларидан ҳисобланиб келган ва ҳамиша кишиларни ёмон кунлардан асрагувчи бўлган. Тил билан изҳор қилинган меҳр атир гулдан тарқаётган ифдордир – ўзинг ҳам яйрайсан, атроф ҳам! Сўздан ҳаво тозаланади, тошлар меҳрга айланади, асаблар қиличини ташлайди ва энг муҳими, дастёрингиз юкингизни ризолик билан кўтаради.

Илоҳо, фарзандлар орқамизда қолсинлар ва ҳар қадамда бизга минг интизорлик сезсинлар! Энг ширин тиллигим кетди, десинлар. Мени энг тушунгучидан айрилдим, дея бўзлаб қолсинлар....

Юрагимнинг яна бир қадоғини айтай. Истиҳола билан шу кунгача бу мавзуда ҳеч гапиргим келмасди. Биродар, ўзингизга маълум, сочи оқарган билан ҳамма ақлли эмас, ота-она бўлган билан ҳамма билгич бўлиб қолмайди. Буларнинг гуноҳларини санаб изза қилишдан осон иш йўқ дунёда. Аммо «отангнинг ёки шу онангнинг феъли ҳурматга яроқсизлиги тўғри, лекин фарзанд бўлганинг учун чидашга, боқишга мажбурсан» дейишдай оғир ва даҳшатли гап йўқ! Аллоҳ ҳамманинг умрини зиёда қилсин, аммо улғайишнинг, ёшига қўшилаётган ёшнинг юкини ҳар ким ҳам кўтаришга қодир эмас экан. Айниқса, ёши улуғланиб бораётган эркак зотида бу қусурни бисёр кўрдим. Кўрганда ҳам, мени маъзур тутсинлару, олдин доно бўлган, илмли, ҳамма ҳавас қиладиган оғир-вазмин кишиларда кузатдим. Юрагим увишди, чунки улар ушоқланиб бораётган феълларини сезмасдилар, «мен ҳақ» дердилар. Менга эса уларнинг сочлари оқаргунча аъло одам саналиб, умрларининг кун ботарида, туп қўйиб, палак ёзганларида атрофни зада қиладиган ҳолга тушаётгани алам қилади. Уларнинг гўзал ўтмишларини кўрмаган, билмаган неварачевараларнинг “бобомиз дуруст одам эмас” деган хулосага келишлари

чандон алам қилади! Сўзингизни мисол билан исботланг дерсиз. Мен хўп дейин: аёлингизнинг ошхона ишидан тортиб, келинингизнинг ҳовли супуришигача аралашаётганингизни, набирангизнинг қошиқ ушлашидан бошлаб, эшикни ким қандай ёпаётгани, ким қайси кийимни кияётганигача ғашлик қилаётганингизни сезяпсизми? Сиз кириб келганда болаларнинг аста уйдан чиқиб кетишлари, қувноқ овозларининг тиниб қолиши, ҳузурингизга талпинмай қолганлари сизни хавотирга солмайдими? Набирангиз аёлингизнинг этагидан тушмайди, аммо сизга ҳеч эътибор бермайди, бу нима дегани, биродар? Бу керак бўлмайроқ қолаётганингиз, халақит бераётганингиз эмасми? Бу сиз билан ёнма-ён турганлар учун дилозорлик эмасми? Бандасини-ку қўйинг, дилозордан Худонинг ўзи ҳам безор эмасми?!

Фарзандингизга боқиб қўйганингизни, уйлаб-жойлаганингизни писанда қилаверасиз, бу—миннат! Ҳамма хатоларини рўйхат қилиб санайверасиз, бу—кибр! Улардан шикоят қилаверасиз, бу—ғийбат, ношукрлик! Ҳадисларда эса **«...Ҳар бир қўпол, қуруқ, гердайган, беқаноат ва димоғдор одам аҳли дўзахдир»** дейилган. Ҳеч бир ота-онани бу қисматга дучор қилмасин! Тил ва тафаккур бандасига берилган буюк неъматдир. Унинг заҳираларини гўримизга олиб кетишдан не мурод?! Одамларга ёқимли сўз қилиш ҳам ЭҲСОНДИР. Эҳсонни эса ўзингга, болангга ва яқинларингга қил дейилади ҳадиси шарифларда. Мақтов Аллоҳга ярашади дейилади. Аммо инсон ҳам Аллоҳнинг ердаги бир зарраси, қонида ҳамиша мақтовга, рағбатга муҳтожлик яшириндир. Фарзандларнинг заррача яхши ишларини ҳам сезганингизни сездирмоқ, қийин ҳолатда қолса, сабр билан тушунмоқ, уни юпатмоқ керак. Дунёда энг ёмон нарсa гумон! Фарзандингиздан гумон қилаётганингизни ҳаргиз ўзига билдирманг — гумон кишиларни бир-биридан жудо қилади!

Қариялар уйлари ҳақида кўп гапирилади, уларнинг фарзандларига аччиқ-аччиқ гаплар қилинади. Шу ўринда сукут жоиз. Аллоҳ мени кечирсин-у, уларга Яратганининг ўзидан раҳм сўрашдан бошқаси ўринсиздир. Бу кун уларга Худо томонидан берилган қисмат. Уларнинг елкасини ё ота,

ё она, ё фарзанд, ё элнинг НОРИЗОЛИГИ эзиб турибди, Аллоҳ кечирсин!

Қайсики ота, она боласига арзанда бўлаётган бўлса, фарзандлари қўлма-қўл қилиб, бағирларига босиб яшаётган бўлса, билингки, ўшаларнинг ТИЛИ ШИРИН, ИЗҲОРЛАРИ МЕҲРДИР.

Кўрсатганингиз ҳам, кўрганингиз ҳам меҳр бўлсин!

Оналар болаларини тўла икки йил эмизидилар.
(Бу ҳукм) эмизишни бенуқсон қилмоқчи бўлган
кишилар учундир. Уларни (яъни оналарни)
едириб-кийдириш отанинг зиммасидадир.
Ҳеч кимга тоқатидан ташқари нарса тақлиф
қилинмайди. Болалар сабабли ота ҳам, она ҳам
тарар тортмасин...

Бу илохий ҳукми синчиклаб ўқир эканман, инсон боласи шунақаям ғофил бўладими дейман. Юрагим тўкилади, қавмимдан бир қадар кўнглим қолгандай бўлади. Яратганнинг ўзи осонлаштириб, билимнинг лўндасини ўн тўрт аср аввал кўлимизга тутқазиб қўйибди-ку! Балоқазодан сақланишнинг йўлларини кўрсатиб турибди-ку! Бу мурожаатга қулоқ тутмай нима ютдигу нима ютқаздик?... Беихтиёр бир эшитганим воқеа ёдимга тушади: фарзандига юклик аёл кўзи ёришига бир-икки ой қолганда турмушидан ажрайди. Собиқ жуфти мусикачи экан ва унинг ҳадеганда қайсидир бир куй бандини гоҳ роялда, гоҳ огзида хиргойи қилаверадиган одати бор экан. Бола туғилибди, юрадиган, унча-мунча сўзни гапириб, овозларга тақлид қиладиган даври бошланибди. Отаси у туғилмасидан аввалоқ кетиб бўлган. Кунлардан бир кун она не қулоқ билан эшитсинки, боласи отаси айтиб юрган ўша куйни узук-юлуқ хиргойи қияпти эмиш! Аввалига тасодиф деб ўйлабди, аммо кун ўтган сайин бола уни тиникроқ такрорлай борибди! Бу эртак эмас, бу ёлғон эмас, бу ёқа ушлаттирадиган ҳақиқатдир! Демак, бола она қобирғаларида куртакдай унаётгандаёқ ташқи дунёни тинглаб туради, эҳтимол, кўриб ҳам туради!

Бола биз учун ким ахир? Дунё учун ким? Бахтсизлик келтирувчи ёмон одам ҳам, бахтиёрлик улашувчи яхши ҳам кимнингдир боласи. Демак, туғиладиган бола атроф учун ё бахт, ё бахтсизлик! Мамлакатнинг қай бурчида туғилишидан ва кимга фарзанд бўлишидан қатъий назар ҳар бир бола жамиятнинг қисматига дахлдордир. Юқоридаги оятда шу ҳақда огоҳлантирилмоқда.

«Оналар болаларини тўла икки йил эмизидилар» бу жумлани шифокорлар жуда чиройли ва тушунарли шарҳлаб чиқмоқдалар. Дунёда оналарнинг саноғи қанча бўлса, уларнинг жисми жони бир-бирига мутлақо ўхшамайдиган ўшанча лабораториядир. Ари боғлар оралаб нектар йиғиб, асал ҳосил қилган каби, она сутида ёруғ дунёнинг ҳамма таъми-ю мазаси мужассамдир. Иккига кирган бола мустақил юра олади, қорни очса, емакка қўл чўзиб оғзига сола олади, чиройли нарсани таниб, хатардан қочадиган бўлиб қолади. Инсонликнинг бу дастлабки сабоқлари боланинг вужудига она сути орқали ўтгани энг сингишимлидир. Аллоҳнинг мўъжизаси билан, она сути боланинг баданида ҳамиша пичирлаб, уни бошқариб туради. Шу тарзда бола озор емай, осонлик билан қаторга кириб олади. Олимлар она сутини оқ рангдаги қон деб ҳам атамоқда. Ўз қони билан боқяптими, демак, бола вужудида тинмай онанинг жони ҳам гапириб туради, бундай бола бало-қазодан ҳамиша ҳимояликдир! Кези келганда шуни ҳам айтайки, сут билан бирга болага онанинг хоҳишу истаклари, диди, руҳий суратлари ҳам ўтиб боради. Қанча узоқ эмизса, онанинг ўзлиги болага шунча яхлит жойлашиб, унинг шахси билан омукталашиб боради. Бу дегани она-болада руҳан яқинлик пайдо бўлади, улар ҳаётда бир-бирини осон тушунади, бир-бирини тўлдириш учун ўзаро интилиб яшайди демакдир. Оналик тажрибамдан ва кузатишларимдан хулоса қилиб айтаманки, она сутидан қанча узоқ озуқаланган бўлса, бошқаларига қараганда, шу бола онасига меҳрибонроқ бўлади! Бу ҳам Яратганнинг амри билан берилаётган қайтим бўлса керак.

Энди «(Бу ҳукм) эмизишни бенуқсон қилмоқчи бўлган кишилар учундир» жумласига эътибор қилинг. Бу кишилар кимлар? Улар келинга ота-она, қайнона-қайнота, жуфт, эгачи-сингил, қайинсингил, қўни-қўшни бўлган кишилардир, шунингдек, отинойилар, ижтимоий таъминот идорасининг мутасаддилари, ҳудудий болалар шифокорлари ҳамдир. Ёшлик – бебошлик! Йигирмага кирган келинчак инсонлар қаторига инсон қўшиш илмини қайдан билсин?! Шу гўргинанинг бола эмизишини бенуқсон қилишни Худойим барчамизга баробар ХУКМ қилмоқда! Бу Яратганнинг ҳукми! Унга итоат этмасак, жазо олишимиз

бор гап! Қани, холис айтайлик-чи, шу кунгача атрофдаги болалиларнинг боласини ёлчитиб эмизишлари учун қанчалик эътибор қилдик? Ҳеч бўлмаса, ўзимизнинг қизимиз, келинимизни шу хусусда рисоладагидай бошқара олдикми?.. Ишни, ўқишни баҳона қилиб, боласини чала боққан онага гўдагидан қил ясаш ҳам, фил ясаш ҳам унинг қўлида эканлигини қайси меҳрибони неча марта уқдирди? Қайси ҳудудий шифокор «Ёш оналарнинг ҳаммаси боласини икки ёшгача эмизаяптими ё йўқ?» деган саволни ўз дастурига киритди? 7-8 ойдаёқ сути тугаб қолган келинни қайси куюмлиги дўхтирма-дўхтир етаклаб кўрсатди? Келинни хуш кўрмай турсак-да, ҳеч йўқ Худодан кўрқиб, «мана бунӣ еб олинг, сут бўлади, нега овқатни кам еяпсиз, болага жабр бўлади» дейишни ҳар доим ҳам қотиряпмизми? Кўзи ёриган аёл уч йил деганда аслига қайтади, суяклари жойига тушади, егани ўзига юкади. Шу давр давомида у ишлаб пул тополмайди, боласи ёқасига тирмашигани-тирмашган. Демак, унинг беҳол жони атрофдагиларга эҳтиёжмандлик билан термулиб туради. Онасига тирмашиб турган бу бола шу ҳовлидагиларнинг сулоласи, наслининг давоми, кунӣ келса, чироғини ёқиб қоладиган ворисидир. Сизга ворис келтиргани ҳаққи, унга оғзингиздагини узиб едирсангиз ярашмабдими? Меҳр билан тутсангиз, «кал» патирингиз ҳам қўй ёғидай сингийди. Бунӣ ийдириш дейилади. Эмизикли аёлга меҳрибонлик қилиш бутун дунёнинг бошини силаш билан тенгдир!

Этагига тўлин ойдай болани солиб, унга кўкси билан озуқа бериб ўтирган аёл беғубордир, покдир! Чунки у шу туришда ўз вужудини гўдагига табассум билан қурбон қилаётган фидойи жондир!.. Қурьони каримдан келтирилган, биз далил қилиб олаётган юқоридаги оят инсонпарварлик ила тўлиқдир. Минг афсус, айрим оилаларимиздаги бугунги маънавий инқирозлар, оила аъзолари ўртасида меҳру эътиборнинг етишмаслиги, «аёл», «она» аталган мўъжизага тавозе ва иззатнинг анчайин сусайгани шўро пайтидаги Худобехабарликнинг касридир...

Муқаддас китобларимизда инсон Аллоҳнинг энг улуғ санъати дея улуғланади ва инсонларнинг ўзларига ҳам бир-бирларини аяб-авайлаш фарз ва қарз тарзида буюрилади.

Бисёр шукрлар бўлсинки, бунга амал қиладиганлар ҳам орамизда кўплаб яшайдилар... Агар таом пиширилаётганда эмизикли қўшни кириб, чиқиб кетса, албатта, ортидан насиба илинадилар. Чунки овқатга кўнгли сушт кетган бўлса, аёлнинг сути камайиб кетиши мумкин. Халқимизнинг ўлмай келаётган ҳар бир одати – илм!

«Уларни (яъни оналарни) яхшилик билан едириб-кийдириш отанинг зиммасидадир», деган жумлага тўхтайлик. Болани аёл ўз эти ва устухонидан узиб ясайди – кўзи ёрийдиган аёлни бекорга «икки йўлнинг ўртасида» демайдилар, бу бир. Шунча азоб билан туғилган бола ҳаргиз онасининг эмас, отасининг исми билан «фалон-чизода» деб аталади, бу икки. Бола улғайгач, ота уйининг чирогини ёқиб қолгувчи бўлиб сайланади, бу уч ва ҳоказо... Қолаверса, аёл умр бўйи эрнинг пойига поёндоз бўлиб ўтиб боради. Шунча бахтга сазовор этса-ю, жуфти уни яхши едириб, яхши кийдирмасинми? Йигитларжон, сиз иштахангиз кўтарганча овқатланиб, роҳатланиб ўтирасиз, чунки еганингиз сингийди. Аёлингиз эса оғзига солганини сутга айлантириб, болангизни тўйдириш билан банд, ҳушёр тортингизким, ётиб еганга тоғ чидамас – бола эмизаётган аёл ўпирилаётган жондир. Шу жонини тиккалайдиган парвариш бермас экансиз, у синади! Жами уволи сизни тутади – Аллоҳнинг ҳукми шу!..

Ўйлаб қарасам, дадажоним ҳақиқий мусулмон эканлар. Рўзгоримиз анча одми эди, аммо дадам бирор кун ҳам уйга қуруқ келмасдилар. Ҳар қалай, бир ҳовуч-бир ҳовучдан бўлса-да, танчанинг усти тўладиган нарса бўларди. Онам юклик бўлгандан бошлаб, укам туғилиб йўлга киргунча ҳар куни қоронғи азонда Кўкча бозордан уч литрлик идишда сут олиб келар, ичига бир пиёла қаймоқ ҳам қуйилган бўларди. «Сут тановул қилса, боланинг ҳам, онанинг ҳам миждози тозаланади», деб қўядилар дадам. Онам гўшти суйиб ердилар. Гўшт қурғур ҳам ҳар сафар бир килодангина келар эди. Дарвоқе, жўнгина яшасак ҳам, фақат қўй гўшти-қўй ёғи ер эдик. «Муаллим ойим (дадам онамни шундай алқар эдилар) пахта ёғи билан чиқишмайдилар» дея юмшоқ ҳазил қилиб қўядилар. Гоҳида ўша бир килогина гўшти тузлар экан онам: «Жуда яхшисидан олибсиз-да, барини солиб қайнатмайликми?» деса, «Майли, майли, бир

маза қилинг, эртага ё Раззоқ!» дея жавоб берардилар дадам. Яна онам эслайдилар: келинликларида оғзилари бемаза бўлди ёки бола туғилди дегунча, дадам турли-туман нарса ташишга тушар, оилалари катта бўлгани сабабли, тансикроқ ва камроқ нарса бўлса, меҳробдаги кўрпаларнинг қатига беркитиб қўярканлар. Онам гоҳида ёшлик қилиб, у нарсаларни олишни эсларидан чиқариб, не бир томошалар ҳам бўлган экан... «Ўша пайтларда дадангнинг ҳар кириб келиши менга кўёшнинг кириб келишидай туйилар эди», дердилар онам... Энди билсам, бу дадамнинг чақаси бисёрлиги ёки онамга бўлган муҳаббати зўрлигидан эмас экан. У киши илмли бўлгани, Аллоҳнинг каломини таниганлари учун шундай қиларканлар.

Мазкур суранинг «Ҳеч кимга тоқатидан ташқари нарса таклиф қилинмайди», деган жумласини дунёнинг томига чиқиб, ҳайқириқ билан айтгинг келади. Тоқат нима ўзи? У ташқаридан келаётган озорлар азоби тўлиб турадиган пиёладир. Тоқатдан ташқари нарса эса бу пиёлани тошириш демакдир! Энди уни ичмакка жонда имкон йўқ, агар мажбурласалар, у захарга айланади. Э воҳ, уни кўксидан боласи бор аёл ичаётган бўлса-чи? Қайнонанинг зуғумидан, эрнинг ичувчилиги ёки ношудлиги, ёйинки тили захар, қўли югуриклигидан, қайинбўйин-қайинсингилларнинг озоридан юраги зардобга айланган аёлнинг боласига бераётгани сут эмас зардобдир! Кўзи ёшли онанинг кўксидagi озуқа эмас, аччиқ оғу! Уни ичган болага энди нима бўлади?! Ҳалиги оятдан кейин келаётган жумлани қаранг: «Болалари сабабли ота ҳам, она ҳам зарар тортмасин». Юклик пайти ва эмизикли даврида рўшнолик кўрмаган, сурункали ранжитилган онанинг боққан боласи ё хуркак мусича бўлур, ё феъли тор-инжиқ бўлур, ё ота-онага бемеҳр (чунки унга меҳр кўрсатмадилар-да!), ёйинки тўрт мучаси заиф бўлур! Бундай бола кимга манзур бўлади-ю, ундан қандай вафо кутасиз? Аёлининг кайфиятини хушнуд сақлаб, аммо уни ҳаром даромад билан боққан одамнинг боласи ҳам кун келиб кўйнидан чиққан чаён бўлур! «Уларни яхшилик билан едириб-кийдиринг», дегани шудир.

Аёл бир нарсадан қўрқса, қаттиқ хафа бўлса, сути қочади. Боланинг ризқи камаяди, онаси тирик туриб, бебаҳра қолади. Бу оятларнинг нозил бўлиши ҳам шу

сабаблидир, эҳтимол. Оналардан сут қочиш ҳолатида мен яна бир ҳикмат кўраман: эмизикли аёлнинг атрофдан норизолиги жисмидан ажралаётган неъматни заҳарлаши рост. Шунинг учун ҳам, меҳрибон Аллоҳ норасида гўдак камроқ зарар топсин дея, азобдаги онанинг сутини қочирса керак.

Биродар, дунёда тирик жонзот борки «болам» деб яшайди. Умрининг охиригача шугина деб ўзини ўтдан чўққа уради. Мустақилликни асраш учун соғлом ворислар керак деб, улуг тилаклар билан кунларимизга «Соғлом авлод йили» дея ном қўйдик. Боласини полвон бўлишини истаган эркаклар аёлларини обдон асрасинлар. Болам қатордаги нор бўлсин, деган оналар гўдакларини албатта икки йил эмизсинлар, бу қарзи қиёмат! Жонларининг томири фарзандларига уланиб турган муддатларда оналар бола учун, бола ҳаққи, атрофдан қатъий назар, ўзлари ҳам ўзларини аяшни, парваришлашни билсинлар. Халқимизда «кенг феъл – кетмас давлат» деган нақл бор, кетмас давлат бунёд қиладиган болалар кенг феъллилардан дунёга келади. «Болам»лаб ўтиб бораётганимизга яраша, илоҳим бизни шулар қаторига қўшсин, бўйи адл кўринадиган фарзандларга эга қилсин...

*Агар эр билан хотин бир-бирига муҳаббат-
дўстлик назари билан қарасалар, Аллоҳ
таоло уларга раҳмат назари билан қарар.
Агар эр хотиннинг қўлидан тутса, гуноҳлари
бармоқ ораларидан тўкилиб кетар.*

Тележурналист икки оппоқ кабутардай чолу кампирни кўрсатиб: «Мана булар эллик йилдирки, бир-бирлари билан бахтли ҳаёт кечириб келмоқдалар» дейди. Мен эса ичимда афсусли куламан ва афсус-ла дейман: «эх, гўдаккина, қанақа бахт? Суратига қараб тўқийверасанми! Улар сен айтгандай бахтли яшамадилар, эллик йил бир-бирларига фақат чидаб ўтптилар! Ҳа, ҳа, чидаб! Улар қанд касалига учрагунча, қон босимлари ошгунча, ҳатто мияларига қон қуйилгунча, зўриқиб чидаяптилар!» Беркитмоқ нечун, иситмаси барибир ошкор этиб туради, қанчадан-қанча оилалар шу тарзда қўша қарийдилар. Инсонни бир инсон билан эллик-олтмиш йиллаб ҳамроҳ бўлиб яшаши пешонага битилган экан, нега ўзимизнинг эҳтиётимизни ўзимиз қилмаймиз? Нега бу олис сафарга обдон тайёрланмаймиз? Нега уни илм атамаймиз? Нега рўзғор илми номли дарслик, қўлланмалар яратмаймиз?!

Халқда «бўладиганини гапир» дейдилар: умр йўлдошлик Тоҳир-Зухролик, Лайли-Мажнунлик эмас. Уйчиликда байтлар билан чой узатиб, бир-бирига эргашиб, ҳадеганда изҳори ишқ этавермайдилар. Оила деган хилқатнинг остонасидан ҳатлаган заҳотинг дунёнинг жами мушкулоти сени қидириб кела бошлайди... Биринчи бўлиб, жонингда муаммо чиқади – устухонларингни ёриб фарзанд бино бўлади ва у энг оғриқли нуктага айланади-ю, юрагингнинг ўртасига жойлашади. Куёвга ҳам рўзғор деган ола хуржун ўз оғирлигини сола боради. Шу кунгача ота-онасидан емак еб келаётган ўғил оилали бўлгач, «энди аҳли аёлимни ҳам қўшиб боқинг», дея олмайди, ақли таранглашиб, юрагига изтироб тушади.

Дунё дунё бўлибдики, келин олган аёл «сен – гўр бола, мен кечирувчи онангман» демайди, қизига бағир бергандай келинга бағир бермайди. Яхши-ю ёмон қайнонанинг ҳаммаси имтиҳон олувчига айланади! Худонинг берган куни келин – имтиҳон топширувчи, «баҳойим паст бўлиб қолса, нима қиламан ёки яхши ишимга ҳам ёмон баҳо кўйди» дея ич-эттини еб юради. Бу ҳам унинг феълини айнитади... Уйланмай туриб эркин куш эди, энди уйига шахсий терговчи келиб, эрнинг ҳам асабий савол-жавоблари кўпая боради. Аёли билан онасини келиштира синми, рўзгорнинг оч кўзини тўйдирсинми, тобора кўпайиб бораётган бурчларини адо этсинми? Болаларинг гўдаклигида бир уй ғаминг бўлади. Улғайиб кўчага чиқса, ғаминг энди бир кўча бўлади... Бу юкларнинг бари эру аёлнинг елкасига тушади. Фил бўлсанг ҳам, ҳоритадиган – рўзгор! Аллома бўлсанг ҳам, оилачиликнинг айрим асноларида мот қоласан.. Бундай «жангу жадал» ичра аксари одамларда серзардалик, гап кўтаролмайдиган бадқовоқлик юзага келади. Дунёси торроғнинг (айниқса, эркакларнинг) ҳатто уйдан нари бўлгиси, бу тарангликдан кутилиб қочгиси келиб қолади. Мазкур кўринишдаги одамни ёмон деб бўлмайди, бу унинг қийналиб қолган – оғир шароитда иродаси заифлик кўрсатаётган пайтидир. Фақат энг тарбияли, Аллоҳ иймонини саломат қилган инсонларгина рўзгорнинг бошидан ўзларини чиройли тутадилар.

Юқоридаги ҳадис бекорга яратилмаган. Мана шу пайтда эрга ҳам, аёлга ҳам тиргак керақдир ва у ҳар соатда, кунда керақдир. Назар солсанг, тадбиркорнинг ҳаммаси кўчада. Аслида энг олий тадбиркор рўзгорда бўлиши лозим! Инсон ўзига ҳамроҳ қилиш учун қушни ҳам, ҳайвонни ҳам не-не машаққатлар билан қўлга ўргатади, йиллаб ўргатади. Ўргатиш жараёнида ҳеч қачон силтамайди, кўчага ҳайдаб солмайди, хулласи, ундан зерикмайди. Кафтида дон, тилининг учида сув бериб юриб ўзиники қилиб олади. Ҳеч бир бедана, ҳеч бир ит эгаси билан эллик йил бирга яшамаса ҳам! Инсонга умрбод ҳамроҳлик қиладиган фақат инсон!

Эркақдирсиз, аёлдирсиз, ҳурматли биродар, шу ҳайвонга қуйганчалик эътикод, ихлосингизни то қабргача бирга борадиган жуфтингизга кўрсатсангиз бўлмасми?

Киши дунёнинг ғавголарида, олчоқ савдоларида қочиб келиб кулбаи махрамига беркинади. Ҳар гал уйингга етиб келганингда бамисли она кучоғини топгандай бўласан. Мана шу маконда одамнинг тинчи бўлсин! Мана шу ерда бўлсин эркин нафас! Улар бу томнинг тагига театр кўришгагина, боғдан гул терган каби фарзанд топиб олгани ёхуд зерикиб қолса, яна зув этиб қайтиб чиқиб кетгани кирган эмас! Умрининг навбаҳорида қўниб, кумуш қишга айлангунча шу ерда макон тутади энди. Улар бир-бирига руҳий паноҳ бўлиши шарт! Эру аёл учун бошқа йўл йўқ. Бу уларнинг елкасига Худо қўйган шаръий вазифа!

«Агар эр билан хотин бир-бирларига муҳаббат-дўстлик назари билан қарасалар, Аллоҳ таоло — уларга раҳмат назари билан қарар». Сиз эътибор беринг, муҳаббат билан қаранг демаяпти, «муҳаббат назари» билан, гўё муҳаббатингиз тушган каби дейди! Чунки рўзгорчиликда рўпарангдаги одам жайрага ўхшаб, ҳадеганда юзу кўзинг аралаш игнасини отаверса, сенга кераксиз нарсага қарагандай муносабатда бўлаверса ва бу кунора такрорланаверса, муҳаббат қоладими, биродар?! (Шунинг учун ҳам, севишиб турмуш қурганлар «муҳаббатимни топдим» деган гапларини рўзгор давомида минг марта қайтиб оладилар.) Ишқда эса сени жами каму кўстинг билан севадилар. Йўлларингда гулдай очиладилар, йўлларингга гул бўлиб сочиладилар. Тош бўлсанг ҳам, бундай эътибордан кейин сен ҳам гуллаб юборасан-да! Кўнглингизга ёқмай турган жуфтингизга ҳам ошиқ каби кўрининг, дейди шариф китоблар. Майли, бу дунёда ҳаммадан камчилик қидиринг, аммо жуфтингизнинг айбини титкиламанг, «дўстлик назари билан қаранг» дейди. Наинки дўст хатоларингни санамайди, кўриб кўрмасликка олади ва юкинг оғирлашган заҳоти ёрдамга келади. Ҳамма сендан воз кечиб кетса ҳам, дўст ёнингда малҳам бўлиб қолади.

Бир одам аёлининг феълидан обдон тўйибди-да, ундан ажралиш учун Ҳазрати Умардан маслаҳат сўрагани борибди. Ховлиларига яқинлашганда донг қотибди: ичкарида бир аёл бировга жаҳл қиларди. Холатдан маълум бўладики, бу гапларни Ҳазрати Умарга аёли айтяпти экан. Забунлиги янада ортган ҳалиги одам

энди қайтиб кетаман деб турса, эшик очилиб, хомуш ҳолда Умар (р.а.) кўринибдилар. Ундан нега келганини сўрабдилар. У киши: «Аҳволотим мана бундай, аммо сизнинг аҳволингиз ҳам ёмон экан» дебди минг афсус билан. Шунда Ҳазрати Умар кулимсираб, уни ёнларига ўтқизиб: «Ҳамиша эслаб юрки, аёл азият билан фарзанд кўради, тарбиялайди. Таом тайёрлаб, яхши жойини бизга илинади, усти-бошимизни ювиб, хизматимизни қилади – энди биз ҳам унинг шунчалик феълига сабр қиламиз-да!» деган эканлар. Аммо бу деган сўз эрнинг дилини синдираверадиган аёл кечирилади дегани эмас. Унинг жазосини Аллоҳ ўзи беради. Бу ерда ибрат Ҳазрати Умарнинг уни хафа қилаётган аёлидан ҳам фазилат қидириши ва яхшиликларини эслаб туриб, аёлини кечиришга ўзини кўндиришидир. Дўстлик назари шу.

Оғриб турган дил билан аёлининг кўлидан тута билишнинг ўзи нақадар оғриқли! Устига устак, жуфтингизга кўнглингиз йўқроқ бўлса, илтифот қилиш янада оғир кечади. Аммо болалар бор. Бу дегани сиздан бошланадиган сулола дунёга келган. Агар шулардан яхши одам ясай олсангиз, шажарангизни ўстирасиз, акси бўлса, бутун бир авлоднинг обрўсини ўлдирасиз! Эру аёлнинг ўзаро муносабати болалар учун асосий андоза. Мардикордан тортиб амалдоргача уясида кўрганини қилади. Нарӣ борса 35 ёшгача кўчадан, китобдан уққанига тақлид этади. Ундан кейин нақ ота-онасининг ҳаракатини такрорлашга тушади.

Жинс бошқа бўлганидан кейин икки тоифанинг ўртасида, албатта, қарама-қарши нелардир ҳамиша бўлади. Аммо болалар дунёга келгач, улар бизнинг бирламчи муаммоимизга айланиб, ўзимизнинг хоҳиш истакларимиз охирги ўринга тушади. Аллоҳнинг инсонга берган энг катта унвони унинг ИНСОНИЙЛИГИдир! Мана шу фазлни болаларнинг қошида доимий намойиш қилиш, агар юрагингда бўлмаса, уни рол ўйнаган каби ижро қилиш керак. Хатоли феълимиз билан бола катта қилиб, унга ўнта диплом олиб берайлик, одам бўлиши учун беш қитъага юбориб ўқитайлик, барибир, шаклан ўқимишли, мазмунан каззоб бўлаверади. Бугунги сафимиздагилар феълу атворида қандай қусур учраса, бу уларнинг ота-оналари эпложмаган жуфтликнинг фарзандларда балқиб турган хатоларидир!

Сухбатимиз «агар эр хотиннинг қўлидан тутса, гуноҳлари бармоқлари орасидан тўкилиб кетар» жумласи хусусида бормоқда. Яратган эгам гуж-гуж камчилиги бўлган аёлининг қўлидан тутган эркакни гуноҳларидан фориғ этмоқда! Аллоҳ энг адолатлидир. Бир феълимиз балки дўзахий бўлишимиз учун етарлидир, аммо Худо дўзахийлик йўлида турган бандасининг ҳам яримта яхши ишини кўздан қочирмас экан. Чунки кўнгли кўтарилган одам албатта яхши ишлар қилишга чоғланажакдир, балки унинг яхши ишлари шу тарзда кўпайиб борса, зора дўзахга тушмаса дея умид қилар экан Аллоҳим!

Аллоҳ аёлга имтиёз бермоқда, боиси, аёл ҳар гал боласига юклик бўлганда ўлимни бўйнига олади. То тўққиз ой ўтгунча, ҳар куни еру кўк билан видолашади. Ой-у куни яқинлашган сари яқинларига тинмай кўзлари билан васият қилади, тонглари Қуёшга, тунлари Ойга термулиб, улардан айро тушмасликни тилаб йиғлайди... Кўзи ёрир экан, унинг ёнида доя эмас, ўлим туради. У фарзандини доянинг қўлидан эмас, ўлимнинг қўлидан олади! Ҳурматли эркак, жонни гаровга қўйиб топилган бу жон сизнинг болангиздир, сизнинг умрингизнинг давомидир. Сиз учун ўлиб кетишга ҳам рози турса-ю, бу аёлнинг бармоқларини кўзингизга суртмайсизми?! Э, воҳ, у шунга арзимабдими?!

«Мен дунёга бир марта келаман, нега кўнглим тусаган одам билан яшашга ҳаққим йўқ? Болаларим бахтли яшаши керагу менга бахт керак эмасми? Қолаверса, менга маъқул бўлмаган аёлимни қандайин бошини силай?!» дейдиганлар бор. Биродар, Худодан беизн ҳатто бир олма узилиб тушмагай! Кимнинг пешонасига қандай жуфт битилибди – бу Аллоҳдан! Бу унинг ниятига яраша қисмат ёйинки яхши-ёмон ишлари эвазига олаётган ҳақидир! Кибрни бир томонга қўйиб, босиб келган йўлингизни, холисанлиллоҳ таҳлил қилиб кўрсангиз, норизо саволларингизнинг жавобини албатта ўзингиздан топасиз.

Бир одам Расулulloҳ ﷺ ҳузурларига келиб
«Ё Расулulloҳ, менинг яхши муомала қилмо-
гимга ким ҳақлироқдир?»-деб сўради. Жаноб

Расулulloҳ: «Онанг!»-деб айтдилар.

У: «Яна ким?»-деб сўради.

Жаноб Расулulloҳ: «Онанг!»-дедилар.

У: «Яна ким?»-деди.

Жаноб Расулulloҳ: «Онанг!»-дедилар...

«Мени билмасанг, кўр бўласан! Ҳадисларда ҳам яхшиликни аввал онангга қил деган», дея шанғиллайди аёл... Мана шу гапи билан ҳамма савобини ювди у. Унинг шу лаҳжасида шайтоннинг овози эшитиладир. Шайтоннинг кўйига кирган банда ўнта болага она бўлса-да, қисмати ўт ичрадир, ўт ичра!

Аёл тортган бир тўлғоқ азоби учун, Эгам унинг бошидан минг раҳмат ёғдиради. Бемор боласи деб ўтқазган бир бедор туни учун, пойига чексиз мукофот тўшайди! Бир томчи оқ сути эвазига жаннат булоқларини ваъда қилади. «Жаннат оналарнинг оёғи остидадир» деб, изингни зиёратгоҳ сайлайди! Бундок ўйлаб қарасанг, Аллоҳ сенга тинмай ҳақ тўлаяпти. Ўз болангга кетган меҳнатингга-я?! Бу не ҳол?

Биродар, ҳақиқат шуки, болаларинг сеники эмас, Аллоҳникидир! Бинога келишларига сен сабабчи бўлдинг, холос. Бола деб қандай азият тортган бўлсак, Яратгандан тинмай кирасини олиб турибмизми, ҳатто ортиги билан оляпмизми, дарҳол жим бўлайлик, жим! Оғзимиздан миннат чиқиб кетмасин!

Бир тафаккур қилинг, қийналиб бола туғиб, қийналиб бола боққаннинг ҳаммаси жаннатга тушади деб қайда айтилган? Яна ўзингиз ҳам кўриб юрган аччиқ бир ҳақиқатни эслатай: душманидан кўра онасидан кўпроқ ранжиб яшайдиганлар озми? Улар юзлабдир, балки ундан-да кўп! Феъли енгил фарзанд буни ошкор қилиб қўяди. Андишаси қаттиқлар эса яраланган оҳудай азобларини ичга ютиб ўтиб кетадилар. Бир муқояса қулоқларимизда зирак каби қолсинки, ҳеч бир парранда, ҳеч бир дарранда ўз боласига

ёмонлик қилмайди! Зурриётини қақшатмайди! Аммо инсоннинг қўлидан шундай иш келади! Афсус, минг афсус!

Қуръони каримда фарзандларга ота-онасини мўътабар тутиш буюрилади. Агар болаларимиз бизни (яхшимизни ҳам, ёмонимизни ҳам) ҳурматлаётган бўлсалар, аввало, буни шунга муносиблигимиз учун эмас, Аллоҳнинг ризолиги учун қияптилар. Бола Тангрининг биздаги омонати эканлиги, у билан ҳисоблашиб муомала қилиш кераклиги ҳамisha ёдимизда туриши керак. Боладан келаётган мурувват роҳат ҳам Яратганнинг бизга ҳадясидир ва унга тинмай шукрона айтишимиз шарт.

Оналикка муяссар бўлиш дунёдаги энг улуг мартабадир. Бошингнинг осмонга етиши, кўксингнинг тоғ бўлиши шудир. Аслида Аллоҳдан фарзанд сўраётган аёл «ҳамма қусурларимни йўқотаман, нима эзгу бўлса, ўшанга эргашаман, шуларнинг эвазига менга зурриёт бергин» дея илтижо қилиши керак. Боламиз йўқ пайтда қилган мингта гуноҳимиздан болали бўлганимиздан кейинги битта гуноҳимизнинг тоши оғирроқ. Наинки, бола етаклаб бораётган онанинг хатоси сурувни хатарли йўлга бошлаган сарбоннинг хатоси кабидир.

Ҳар бир инсон Аллоҳ солган бир иморат, уни бузиш учун ҳеч кимга изн берилмагай. Бола ҳам Аллоҳнинг иморати. Мисолларни ўзингиздан олай: динимизда етимга озор бериш оғир гуноҳ дейилади. Нима учун? Чунки унинг ҳимоячиси, юпатадигани ўлиб кетган. Лекин ўзининг онасидан озор еб, кайфияти зимистон бўлиб юрадиганларнинг оти ким? Уларни ким юпатади? Етимларга ҳамма ҳимояга югуради. Аммо ҳеч ким онаси борга бориб, мен сенга малҳам бўлай демайди-да! Дунёдаги энг шум етимлик – тирик етимликдир! Ёнингиздаги пирпираб юрган икки-уч ёшли бола мисли ҳарир капалак – бақирган овозингиздан қанотлари йиртилади! Эндигина тенгига қўшилиб, тўпида яйраб ўйнаётган қизчангизга дашном бердингиз, у гунчалаб турган гулингиздир, бу тийиқсиз тилингиз боис, у гунчалигича музлаб қолди-ку!

Ўзи эндигина ўнга кирган бўлса-да, ҳали полвон бўлиб укаларини елкасига миндиргиси, ҳали Алпомишдай чавандоз бўлгиси, ҳали сиз билан отасини машиналарга солиб

ўйнатгиси келиб, кунда кечагидан ўзини баландроқ сезиб бораётган ўғлингизни кўпнинг олдида, айниқса укаларининг олдида: «Ҳа, лапашанг, латталиқ қилиб, шуни ҳам эплай олмадингми?!» дея ғазаблашингиз, унинг ковурағалари орасидаги мурғак юрагини топиб синдиради! Рухини ногирон қилади! Онам мунча хунук, дейди шу аснода, атроф мунча ёқимсиз, дейди у! Ерга урилганига гувоҳ бўлган укалари, айниқса, кўзига совуқ кўриниб кетади!..

Тили, феъли ёмон аёл йил-ўн икки ой боласининг бошидан бундай надоматларни ёғдириб яшайди. Ёмон нарсa боланинг хотирасидан ҳеч қачон ўчмайди! Ҳеч қачон! Аксинча вақт ўтган сари тиниклашиб, кўксининг тубига илдиз отиб боради! Рухи лат еган боланинг феълида мувозанат бузилади. Унда ўзимнинг онам шундай жароҳатлайди-ю, бегонадан эҳтиёт бўлиш керак деган шубҳа пайдо бўлади. Одамларга ҳуркиб, ишончсизлик билан қарайдиган, салга чарсиллаб жавоб берадиган ёки одамови бўлиб қолади. Сиз эса бу даврда яна тинмай типирчилаб, шу болангиз учун меҳнат қилиб, унинг учун кийим олиб, унинг учун уй созлаб, жонингизни жабборга бериб юрасиз. Лекин, афсуски, бу меҳнатларингиз зое кетади – тилингиздан озорланаётган бола, багрингизда туриб вайрон бўлаётган иморатдир. Сиз энди бу болангиздан катта меҳр-мурувват кутманг, ойим!

Эркак билан аёл ўртасидаги меҳру ихлос бизга Одам Ато ва Момо Ҳаводан меросдир. Бу мубталоликдан ўзингиз ҳам четда қолмагансиз. Қолаверса, ўғлингиз туғилганидан бошлаб, ошқору пинҳон ширин орзулар билан келин мўлжаллаб юрасиз. Сеп тахлаб, тўйларига пул жамғарасиз. Бу – гўзаллик, бу – фарзанднинг шарофати. Юраги муҳаббат қўшиғига тўлган ўғлингиз учун эса келинчак бамисли осмондан узилиб тушган Ой, тикилгиси келаверади! Уйингиз уй эмас, шигил гуллаб юборган бодомзор, ёшларнинг кумри каби гу-ғулари эшитилаверади! Бу – сизнинг боғингиздир, ҳаёт кўнгириклари жаранглаган айёмларингиз муборак бўлсин!

Аммо, аммо шундай бахтиёрлик ичра сизни, э воҳ, бадфеъл кўриб турибман!... «Вой, менинг ўғлим жуда

хотинпараст чикди-я, у деб ўзини томдан ташлашга тайёр-а!» дейишдан бошладингиз. Ва шу кундан иборат, ҳамма ишингизни ташлаб, қораловчилик курсисига ўтириб олдингиз! Ахир қандай ишга қўл ураётганингизни билиясизми? Икки ёшнинг қовушиши, келин-куёвликнинг дастлабки икки йили бетакрор эртақ-ку! Рўзгор деган зил умрнинг олтин даври-ку! Қаноти бут бўлган бу бахтиёр қуш сизнинг жон болангиз-ку! Нега унинг қувончи сизга малол келмокда? Бир болангиз иккита бўлиб турибди-я! Дуоларингиз ушалгани шу, ойим! Туп қўйиб, палак ёзишга тушдингиз. Хурсандчилик қани? Шукр қани? Қани ахир?!

Мана шу туришингизда сизга инсоф тилайман. Бу нафсдир, ўғилни келиндан қизғониш нафсидир! Нафсга берилиш эса, ё алхазар, иймондан чекинишдир! Шу болангиз агар беоқибат чиқса, Аллоҳдан кўринг, феълингизга яраша олган насибангиз шу!

Пули кўп ёки чаққон болангизни тинмай мактайсиз, у нима келтирса, бошқа болаларингизнинг бурнига ниқтаб: «Кўриб қўй, ўласанми, шу укангга ё акангга ўхшасанг!» дея мулзам қиласиз. Ва устига-устак ака-укаларни шу тарзда бир-бирига душман қилиб борасиз! Шуни билингки, фарзандларнинг шудли ёки шудсиз бўлиши, бир ҳунарнинг устаси бўлиши ёки чала ташлаб кетиши, ростгўй ёки ғирром бўлиши фақат шу боланинг айби эмас. Нима эксангиз шуни оласиз, бу биринчидан. Тарбияни тўғри берган тақдирингизда ҳам, зотингиздаги аллакимларга тортиб ҳам, у яхши ёки ёмон бўлиб улғайиши мумкин. Қолаверса, болага ҳалол луқма едирилмаса ҳам, ундан вафо кутиб бўлмас!

Ҳақиқатан, бола нечта бўлса, феъли ўшанча хил бўлади. Бу—наслий ҳосила. Она бўлишнинг оғирлиги ҳам шу — битта бошингиз билан бир неча рангда тарбия олиб боришингиз керак. Бошқа йўл йўқ. Агар «менинг бўлганим шу, қорнини боқиб, устини қиялпман-ку», дейдиган бўлсангиз, сиздан ўзига муносиб маъни кўрини ололмаган, сизнинг тилингиздан безиб, дил очолмаган, кўксингизга бош қўйиб яйролмаган бола бир куни ўзи туз ичган

тузлукқа тупуриб кетади! Ит ҳам, мушук ҳам она бўлаверади, аммо одам боласига ОНА бўлиш учун ИЛМ КЕРАК, оналик илми керак! Бу илми ўрганиш – бир заҳмат. Уни қўллаш – яна заҳмат! «Бори яхшиликни онангга, онангга ва яна онангга қил...» дейилган Ҳадиси шариф ана шундай илмдор, мукаммал оналарнинг фарзандларига қаратилгандир.

Ўзини таниган Парвардигорни танийди

Оху ўз тўпида, шер ўз тўпида, турналар ўз тизими, қумрилар ўз галаси билан бирга бўлажакдир. Уларнинг нафақат ташқи кўринишлари, балки яшаш тарзи-ю, овозларигача турфадир. Ўсимлик дунёсини кўринг, миллиён йиллик шаклини, наслини асраб келади. Бу оламда неки бўлса, ўз ранги, ўз таровати билан барҳаётдир. Ҳатто камалакнинг-да иқлими лол қолдиради кишини, нега унинг ранглари ҳеч аралашиб кетмайди? Бу Худонинг буйруғи. Бу – илоҳий қисмат! Дунё дегани минг бир пардалардан яралган тордир. Ҳар бир парданинг ўз оҳанграбоси бордир. Шунинг учун бу ҳаёт гўзал, шунинг учун кишининг ўлгиси келмайди! Оламнинг мувозанатини бузмаслик учун, унинг дилбар оҳангларини синдирмаслик учун, ҳар бир мавжудот ўз зотининг такрори бўлиши шарт! Тараққий этсин, лекин туб томири асосида! Кўзимиз зерикмасин, кўнглимизга тегмасин дея буюк мусаввир – Аллоҳ оламини рангин ва бетакрор яратган ҳамда бизга тортиқ айлаган. Бунинг учун тинмай шукрона айтишимиз ва унинг омонатига хиёнат қилмаслигимиз сўралади!

Яхшилик тарқатувчи, нияти яхши бўлганки амалларга Яратганнинг ўзи умр беради. Ота-бувамиздан бизга ўлмай ўтиб келаётган яшаш, фикрлаш (дунёга муносабат билдириш), сўзлаш, кийиниш тарзларимиз ҳам ўзимизга хосдир ва бу дунёнинг рангдор бўлишига қўшган ҳиссамиздир. Авлоддан авлодга ўтиб, наслу насабни пок асрашга хизмат қилиб келганки нарсалар Худога хуш, қадрли нарсалардир. Биз уларни миллий қадриятлар деймиз. Бир миллатнинг бошқа миллатга ўхшамай туриши, фарқлари – унинг ўз овозига, алоҳида андаза ва дастхатга, тайинли наслу насабга эга эканлигидан далолат. **ЎША ЎЗИГА ХОСЛИКНИ АСРАЙ ОЛИШ МИЛЛИЙ ҒУРУРДИР!**

Инсоннинг ҳар бир ишида унинг нияти акс этади. Амалиётимизга қараб ўзимизга баҳо берадилар. Менинг эса замондошларимнинг баъзи кўринишларидан кўнглим

йиғлайди... Айниқса, пойтахт ва вилоят марказларидаги ёшларнинг, ҳатто ёши ўттиз-қирққа кирганларнинг орасида ҳам она тилимизни билса-да, атоий ўрисча аралаштириб гапирадиган, ўрисча гаплашишни киборлик белгиси деб биладиганлар оз эмас. Эстрада хонандаларининг ичида ўзи ўзбек бўлатуриб, ўзбекча ҳарфларни ўрисча талаффуз қилиб куйлаётганлар миллатнинг шаъни олдида уятли иш қилмаяптиларми? Бобо-момоларидан қолган уй безашни, тутум тутишни, шарқона иморат солиш ва кийинишни «эскилик сарқити» деб санайдиганлар «миллат» сўзини нима деб тушунадилар?

Бухоро, Самарқандимизни бутун жаҳон кўргани интилади, ундан ҳайратланади. Чунки у шарқона! Чунки у ўзига хос!

Аждодлардан қолган ҳар бир ишда ҳикмат бор, ҳосиятли сир бор! Шип-шийдам шипу, дўппайиб йўлингни тўсиб, уй саҳнини бўғиб ётадиган оврупоча мебеллардан нима ютдик? Бадавлат бўлганки бугунги ўзбекнинг аксарияти гоҳ туркча, гоҳ эстонча, гоҳ французча «қалъа»лар қурмоқда. Қани ота-бувамиздан қолган томи баланд, шипи гўзал васса жуфтли, ҳавоси ҳамиша тоза турадиган ўзбекона уйлар? Миллий нақшлар ўйилган меҳроблар, кунгурали тоқчалар қани? Ўзбекнинг уйи хоҳласа, хоҳламаса ҳамиша гавжум бўлади, маросими маросимга улашаверади, феълимизга монанд кенг уйлар, нақшинкор устунли муҳташам айвонлар қани?

Биз Шарқмиз! Риояли, иффатли халқмиз! Нима учун оталаримиз ички-ташқи ҳовлилар қуришган? Бунда ҳам донолик бордир – тўй-таъзияларда аёлларга қулайлик яратиш учун, (дарвоқе, ўзбекчиликда бир зумга келган киши билан ҳам кўчада гаплашилмайди) келди-кетди меҳмонлар, эркакча пасту баланд гурунглardan аҳли оиласини асраш учун, ётарга келган кўноқларнинг тортинмай дам олишлари учун шундай қилинган. Бу файз эмасми, юксак маданият шу эмасми?

Меҳроблар йўқолгани боис, хонадонларга чаманларни олиб кирувчи гўзал палак, зардевор, кирпеч каби миллий чойшабларимиз йўқолди. Уларнинг харидорлари, тикувчилари юз баравар, балки ундан ортиқ камайди. Қарабсизки, миллий хунармандчилигимиз ва момоларимизнинг излари-

дан айро туша бошладик. Энди улар фақат кўргазма залларида намойиш этилмоқда. Миллийлик миллатнинг дил-дилида бўлиши керак-ку!

Меҳроблар йўқолди, уйлар оврупоча безата бошланди, қарабсизки, попопчилик, минг бир усул билан тикиладиган каштачилигимиз ўлди! Оилада қиз туғилганидан бошлаб, қўлга игна олинар, буюртмалар берилар, дуо билан игна урилиб, дуо билан ипак тортилар эди! Келинчакнинг сепидаги чойшабу сочикда, дастурхон, ёстиғу рўмолчада, қийикча-ю дўппида дуолар битилган бўларди. Ўзбекнинг қизларининг бармоқлари гул эди, қўли гул қизлар борган уйлар жаннат эди. Бугун эса, келинчакларнинг уйидан фаришта кетди, ўттиз йил рўзғор қилган оила ҳам бир, янги келиннинг уйи ҳам бир. Умрда бир бўладиган тўй чиллахонаси, икки юракнинг боғлари туташган жой шундай бўладими? Шундай жўн, шундай сўппайган бўладими?

Меҳробларни йўқотиб, биз нима топтик? Атласу ким-хоблардан қопланган чиройли кўрпа-тўшакларимиз, гўзал ёстиқларимиз – хор, ҳали у ер, ҳали бу ерда ҳозир туяга ортиладиган кўчманчининг юкидай, тугун-тугун бўлиб, бино бўлганига пушмон келтириб, мук тушиб ётади. Биз минг бунга қарши гурунғ қилайлик, ўзбекка барибир кўрпа-тўшак керак! Меъёрни сақлаш лозим. Аммо бизнинг меҳмонимиз кўп, ўзбек меҳмонсиз яшолмайдиган халқ. Аёлнинг яхшиси эса қўшнидан тўшак сўрамайди, уйда тўйлар бўлишини тилаб ётадиган оҳорли кўрпа-тўшаклари бўлиши керак. Демак, меҳроби ҳам бўлиши шарт!

Ҳаммамиз унутаёзган яна бир нарсга ҳақида гапирай: бу сандал, Тошкент шеvasида «танча»дир... Сандал теvarагида ўтираимиз. Онам чопон қавийдилар. Сандал устидаги катта патнисда ўрик қоқи, шафтоли қоқи ва майиз. Қўл-оёқларим кўрпанинғ ичида мазза қилади. Димоғимда муздай тоза ҳаво. Деразада паға-паға ёғаётган қор. Дадажоним эса берилиб «Юсуф-Зулайхо»ни ўқиб берадилар... Айрилганим – қўш қалдирғочларимнинг тумшукларидан дон еб турган бахтиёр полапонлигим экан у дамлар!... Сандални болалигимни эслатгани учунгина тилга олмаяпман. Шунинг учунки, унинг қадри хўп ўтаётир. Не-не иншоотларни қуришни уддалаган ўзбек нима учун қишни сандалда чиқарар эди? Чунки у мутафаккир Шарқнинг боласи –

танни чиниктиришни, касалнинг олдини олишни, даволанишнинг энг одми, осон йўллари биларди. Астойдил эслаб кўрсам, болалигимизда атрофдаги келин-кертакларнинг, катта-кичикнинг ҳа деганда касалхонага ётавергани ёки муолажага қатнаганини билмайман. Инсон оёгининг тагида тандаги аъзоларга боғланган йигирмата нуқта борлигини ҳисобга олинг-да, сандалга баҳо бераверинг! Бугунги кунда оёқ оғриқ билан аёллар касалликлари болалаб кетган. Қиш келди дегунча ўпка ва ҳаво йўллари шамоллаши авжига чиқади. Сандалда эса кишининг бош ва кўкрак қисми терламай, мўтадил туради. Аждодларнинг ҳамма иши – илм! Ҳар ҳолда, ҳовлида истиқомат қиладиганлар бола-чақалари билан кунда овқатланадиган биттагина уйларига сандал курсалар, ота ўғли бўлган бўладилар ва аҳли аёлларининг ҳам саломатлигини сақлаб қоладилар...

Гапнинг кўндаланггини айтганда, миллатнинг боласиман деган одам нафақат Ўзбекистонда, ер куррасининг қай нуқтасида яшашидан қатъий назар, илми-давлати зиёд бўлиб кетган чоғда ҳам, ўзи ўзлигига ўхшаб турсин! Меҳмон кутадиган энг сара уйини аждодининг удуми ила безаб, тузаб қўймоғи зарур! Рўзғор тутуми, ўтириб-туриш, мулозаматда ҳам шарқоналикни ушлаши шарт! Бу унинг аслим бор дегани, ўз миллатимга садоқат ва эътиқодимни кўриб қўй дегани! Авлодининг руҳларини шод қилгани, фарзандларига миллийлик андозасини узатгани шудир!

* * *

Миллий қадриятлар хусусида безовта бўляпмиз. Аждодларимизга ўхшаб яшаш, уларга хос афзалликларни йўқотмаслик фарзандликнинг ҳам қарз, ҳам фарзидир. Ота-онамизга кўрсатган ҳурмат-эҳтиромларимизнинг астойдил ёки шунчакилиги улардан кейин маълум бўлади. Солиҳ фарзанд ота-онасидан айрилгач, қарздорлик туйғусини аввалгидан зиёдроқ сезади. Уларнинг руҳини шод айламак учун, қолаверса, ота-онасини кўргандай, уларнинг тафтини ёнида туйгандай бўлиш учун, ўшаларга ўхшаб яшаш, уларга ёққан, улар авайлаган удумларни асрашга бажонидил уринади. Омон бўлсин шу уйғоқ туйғулар! Яшасин ота-онаси-

нинг руҳини шод қилмоққа интилан фарзанди содиқлар! Чунки миллийлик, ўзига хослик шуларнинг шарофати билан омон қолади.

Одам боласи ерга тушган заҳоти унинг биринчи эшитгани «илоҳим, боши тўйдан чиқмасин» деган дуодир. Бу дуонинг ижобат бўлишини ота-она йигирма йил кутади, жони минг чиғирикдан ўтади, боласи минг балолардан омон қолади. Демак, у авлодларининг дуосини Аллоҳ ижобат қилиб, бугунги муборак кунга етиб келди. Бу – сиз, бу – мен, булар – ёнимиздагилар. Миллатнинг ўзига хос қирралари унинг маросимларида кўринади, тўғрироғи, кўриниши шарт!

Хўп, бошқаларни қўя турайлик, миллатнинг энг олдида борадиган зиёлилардан сўрай: сиз қизингизни никоҳ тўйида қандай кийинтиряпсиз!? Аниқроғи, қайси миллатнинг кийимини кийдиряпсиз? Бошидаги бир парча тўри французча, кўйлаги инглизча, юзининг очиқ туриши ўрисча! Болангизни шу кепатада кийинтириб кимнинг руҳини шод қиляпсиз? Шу туришида уларни чиройли деб ўйлайсизми? Бу кийимларни бугунги кунда ўша миллатнинг ўзи ҳам киймай қўйган, биродар! Сиз бу ишингиз билан суягидан тонган султонсиз! Сиз аслини унутган бевафо фарзандсиз!

Ўғул тилла қошлар, зебигардонлар, юзнинг ҳарир оқ ёпинчиқлари, сикма бел кўйлак, камзуллар, миллий ковушлар ҳеч бўлмаса тўйда кийилмаса, аждодлар бизнинг мисолимизда кимни қолдириб кетган бўлади ахир?! Ота ёди қани, қани момолар ёди?! Аллоҳ раҳмат қилгур Абдулла Қаҳҳорда «грузинларда маданият тарихига оид бўлса, ўлган отнинг тақасини ҳам гиламнинг устига илиб қўядилар» деган гап бор эди. Либослари билан на фақат Оврупо, бутун дунёнинг кўзини куйдирган буюк Шарқмиз-ку ахир! Нега ҳеч бўлмаса тўйларимизда кимлигимиз билан фахрланиб қолмаймиз?! Буни аввал сиз, мен ва сафдош зиёлилар ўзида намоён қилмаса, кадриятларимиздан жон кетади ахир!

Сўз – неъмат. Рост сўз, яъни ҳақиқат Аллоҳга энг хуш келадиганидир! Аммо мен «сўзимни силлиқлай олмайман, ҳақиқатини айтаман қўяман», дегувчиларни умр бўйи ҳазм қилолмай келдим. Аллоҳнинг яна бир неъматини – тафаккур. Айтадиларки: «Ҳақиқат мисли яроғ, уни қинда асрамоқ жоиз-

дир!» Аччиқ дорини ширали қобик билан берилгани каби, рост сўзга ҳам кўзга ва юракка ботмайдиган либос даркор. Дунёдаги дилозорлик ва қурбонликларнинг етмиш-саксон фойизини сўзга либос кийдиришни билмаган «ҳақиқатгўйлар»нинг қиличи содир этмишдир.

Кўзга кўринмайдиган СЎЗ ҳақида шунча ташвиш чекапмиз. Аллоҳ яратган буюк мавжудлик – ИНСОНнинг шу жисми жони ҳам ҳақиқат! Шундоқ юравериши ҳам мумкин эди. Аммо уни ёмон кўз ва ёмон сўздан фориг қилиш учун либос жорий қилинган. Аждодлар бир-бирларига бўлган ҳурмат-эҳтиромларини ҳам улар қошига кийиб чиқадиган либослари орқали изҳор қилганлар, аввалдан рисоладаги оилаларда қизлар оталари, акалари ишдан келишига саришта, тизза-ю иликларини ўраб турадиган кийимлар кийиб олганлар. Ҳатто тунги кўйлакларининг енглари узун, тўкис бўлса ҳам, аёллар катта фарзандларига шу алфозда кўринмаганлар. Бу диний нуқтаи назар эмас, бизнинг азалий одоб ўлчовларимиз, миллий дидимиз, кўникмаларимиз шундай!

Она бўлган ойимлар, тарбиячилик насиб этиб, бола улгайтириб, кўчага чиқарган мухтарам зотлар! Уйни қўйинг, сиз қизингизни кўчага қай аҳволда чиқаряпсиз? (Мен бу мурожаатни ҳаммага айтмаяпман, гап эгасини топади!) Қиз бола – Аллоҳнинг беназир мўъжизаси, поклик тимсоли, минг бир парда ичра яширин туриши керак бўлган гавҳар! Сиз эса, мухтарам ота-оналар, ҳазинабонсиз. Бу гавҳарни сиз асрамасангиз, у ўзини қандай асрасин? Болангиз ҳали бола, қадриятни сиз эслатмасангиз, у қайдан билсин?! Айтинг-чи, улар кияётган «мини» юбкалар, ёни белигача қийилган кўйлақлар сизга маъқулми? Енги йўк, ёқаси йўк, елкасига боғич билангина боғланган, узунлиги белини ҳам ёпмайдиган майкада чиқиб кетаётган қизини кўрганда наҳот оталарининг юзи қизармайди? Наҳотки хавотир олмайди? Кўчадаги яхши-ёмон кўз «бу қиз шу очик-сочик туришида нима демоқчи» демайдими? Курмак феъллилар йўқми дейсиз?! Шарқ кизи бўла туриб, ўзбеклар қуршовида яшаб, ўзбеклар тунда ҳам киймайдиган узук-юлуқ кийимлар билан кўзлар, назарлар бозорига ўзини солиш – уят иш-ку ахир!! Ўзингиз ёшлигингизда бундай юрмагансиз-ку! Агар ота-онангиз сизга қаттиқ турган бўлса,

қолоқлиги учунмас, зотингизнинг обрўсини сақлаб шундай қилган-ку! Сизга келганда одоб пардаси кўтарилган бўлса, бу миллий қадриятнинг топталиши! Бу ўзликдан тонишдир! «Бу гаплар ўзимнинг ҳам кўнглимда бор, аммо боламини йўлга сололмаяпман» деган ота-онаки – юзи шувут! Ё боласининг олдида тили қисик ва ё ота-оналикка тайёр эмас, ҳамонки фарзандлари улардан оладиганини ололмабдими, буларни боланинг уволи уражакдир! Чунки ўзлигини танимаган бола миллатнинг увол бўлган бўлагидир!

Миллат фарзандининг илми, мартабаси ошган сари миллий рух ва миллий феъл унда яхлитланиб бориши лозим, шундайлардан умид, шундайлар миллатни асрайдилар, юксалтирадилар.

Осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз

Республика «Маънавият ва маърифат» марказида «Маънавият сабоқларининг бугуни ва келажаги» мавзусида илмий-амалий анжуман ўтказилди. Йигинда маънавият фани бўйича дарслик ва қўлланмалар яратган ва яратиш тараддудида юрган олимлар ҳамда кўзга кўринган маънавият тарғиботчилари қатнашдилар. Анжуман қизгин мунозара тарзида ўтди. Йигиннинг қизгин ўтганидан, бир маънавиятчи сифатида, кўнглим таскин топиши керак эди, аммо мажлисдан кейин юрагим хомуш тортди...

Маънавият сабоғи бугунги кунда нега зарур бўлиб қолди?! Шўро зуғумидан қутилгач, зудлик билан ўзимиздаги тоза томирларни уйғотиш, маънавий меросимиз бўлмиш миллий қадриятларимизни ёшларнинг қалбига жо этиш, ўз юртига ўзи эгаликка ярайдиган, ватанни асраш, яхши инсон бўлиш учун виждонини ўртага қўйиб иш тутадиган авлодни тайёрлаш зарурати тугилди. Одамларнинг кўнгил кўзини очиш, уларда маънавий дидни уйғотиш кераклиги билинди. Бунга шошилиш даркор эди! Биз шошила олмадик! Боқибегамликнинг бир касрини мана кўрдик – «оқим»чилар биздан илгарилаб, айрим ёшларнинг бошини айлантирди! Тадбирбозлик билан, мажлис-мажлис ўйнаш билан, телеҳисоботлар ёки адашганларни тинмай қарғаш билан аҳвол яхшиланмайди. Энг қизгин тарбияни суяги қотмаганлардан, яъни мактабнинг энг қуйи парта-сидан бошлаш керак. Маънавият дарслари бунинг учун тайёр майдон-ку ахир! Аммо бу дарсларнинг бугунги кўриниши қониқарли эмас, мутахассислар йўқ, мутахассис тайёрлайдиган ўқув даргоҳи йўқ. Мазкур фан бўйича ёзилган қўлланма, дарсликларнинг саксон фойизини варақлашга юрагингиз безиллайди!

Мажлисдан кўнглим қоронғу чикди дейишимнинг боиси, сўзга чиққан олимларнинг «маънавият асосларини қайси синфдан бошлаб ўргатиш керак», «маънавият назарияси мана бу ...изм, ...измларни ўз ичига олиш керак» деган гаплари эди. Муаллифлар мени кечирсинлару, шу

анжуманни ташкиллаштириш жараёнида йигилган қўлланмаларни етук мутахассисларга таҳлил қилиб беришларини сўрадим. Улар кўпини қайтариб бердилар ва бундай нарсаларни ўқиш ҳамда таҳлил қилишга асаблари дош бермаяжагини айтдилар.

Катта одам чидамайдиган китоб захмини кичкина жони билан бола қандай кўтарсин? Илм болага роҳат бериши керак, жабр эмас! Боланинг руҳини синдириш, зериктириш – бу зулм! «Илмий коммунизм деб ундоқ нарсага айтамиз», «социалистик реализм деб бундоқ нарсага айтамиз» дея-дея нимага эришдик? Камига маънавият дарсларида ҳам яна ўша «изм»чиликми?! Шундоқ долзарб пайтда-я? Узининг йигит эканлиги, оёғи остидаги она ернинг ўлик-тиригини елкасига олган ўғил фарзанд эканлиги ёдидан чиққан, доллор учун душманнинг дастёрига айланган айрим болалар ўзимиздан эканлиги бизни хижолатлик азобига солмайдими?! Синф хоналарида сўйлаётган, ўкитаётган нарсаларимиз, телевизорда кўрсатаётган томошаларимиз таъсирчан, дилтортар, одми бўлганда бундай шогирдлар бўлмасди! Куръони каримдаги «Осонлаштиринг, қийинлаштирманг» деган жумлада ҳикмат бордир. Яна бу муқаддас китобнинг «Ҳеч кимга тоқатидан ташқари нарса таклиф қилинмайди» деган жойлари ҳам бор. Очиғини айтганда, педагогика, психология, фалсафа бўйича ёзилган китобларни бағир бериб ўқиган ўқувчини ким кўрган? Улардаги атамаларни, Овруподан Россияга, Россиядан бизга келгунча таржимадан таржима бўлавериб, мазмунлари чувалашиб кетган жумлаларни эслаб қолиш тугул, баён қилай десанг, тилинг қинғир бўлиб кетади. Буни олимлар «илм, академик тил» деб атайдилар. Халқчил усулда ёзилган, ҳаётий мисоллар асосида ёритилган ишларни «академик тилда ёзилмаган, бу ерда илм йўқ» дея четга сурадилар. Ахир, болам олим бўлсин-у, дардимга дармон топай деб сизни Худодан сўраб олган шу халқ-ку! Илм халқ учун-ку! «Ҳамма тушунадиган нарса илм эмас» дейсиз-а! Биров ўқимай, тўғрироғи ўқий олмай жовонларда ётган китоблар ўлик мол-ку!

Илми кўп бўлсагина эмас, илмини халққа еткиза олган, сингдириш усулларини топа олган одам ҳақиқий олимдир. Ҳунарманд тайёрлаган буюмини қандай асбоб билан, нимани нимага қўшиб ва кимнинг ёрдамида тайёрлаганини

ўзига ўхшаган ҳунарманд сўрасагина сўзлаб бериши мумкин. Харидорга бунинг қизиғи йўқ, у буюмни сотиб олишни билади холос ва дарҳол керагига ишлатади. Бизнингча, «маънавият деб нимага айтамыз? Қайси даврнинг маънавияти қандай бўлган? Қайси аллома маънавият қақида нима деган? Маънавият назариясининг асосларини нима ташкил этади?»... деган ниқтовни барчага бирдай қаратиб бўлмас! Назарий билимлар шу соҳа бўйича мутахассис бўлаётганлар учун керакдир. Аммо бошқа толиблар, мактаб ўқувчилари учун, кенг омма учун маънавият назариясини эмас, маънавий дурдоналарнинг ўзини кўрсатмоқ, мана бу – «МЕХР», мана бу – «САБР», мана бу – «ШУКРОНА», мана бу – «БУРЧ» ... дея танитмоқ жоиздир! Мумтоз тарбияшунослик манбаларимизда инсонга буюрилган 500 дан ортиқ хуш хулқ келтирилади. Ўшаларнинг ҳар бирига шарҳ берилганда ҳам беш юз соатлик дарс бино бўлади-ку! Мисолларни нақ бола яшаб турган ҳаётнинг бағридан, адабиётдан, санъатнинг ҳамма турларидан, тарихдан... келтириб, болаларда ўзини ўзи тафтиш қиладиган кайфият уйғота олмасак, илмини амалга оширолмаган, ниятига етмай кетиб бораётган армонлилар қаторида бўламиз.

Комиллик тарбиясини санъат билан, устакорлик билан, айтиш жоиз бўлса, болани маҳлиё қиладиган сеҳрли ифодалар билан олиб бориш зарур! Маънавият тарбияси бутунги кунда муолажа ўрнидадир. Турмушимизнинг бемор жиҳати шу. Не кўйга тушсак ҳам, маънавий тарбиянинг энг қисқа, энг унумли йўлларини топишимиз шарт!

Жаннат оналар оёғи остидадир

Билиб юрибман, кейинги пайтда «она» деган сўз тилимга бот-бот келаверадиган бўлиб қолди. Мазкур ҳадис ҳақида ўйлаяпман-у, бу мавзудаги аввалги айтганларимни такрорлаб қўйсам-а, дея хавотир олдим. Кейин ўй келди: менгинанинг баҳойим билан она таърифини адоқ қилиб бўларканми?! Агар минг йил умр кўрсам, онаижа-ҳонимнинг яна минг жиҳати айтилмай, минг иқлими ёритилмай қолар, эҳтимол!

Она борки, чарақлаб турмайди, яраклаб юролмайди – алвон рангларини боласига бериб, нурсизгина кўринишларини унинг панасига олиб туради. Аёл она бўлгач, баланд пардаларда жаранглаши тўхтади – жами кўнгироқларини боласига илиб қўяди-да, бутун вужуди кулоққа айланиб, уни тинглагани тинглаган! Фикрати битта дуода михланиб қолган: «илоҳим, боламни асра, боламни асраб берсанг бўлди!» Жисми-жони шу жумлани туну кун шивирлаб яшайди!

Бағрини ёриб ям-яшил майсага айланаётган бошок магзини боласига бериб пўчоққа айланаётган ОНАдир. Булоқ булоқ бўлибдики, кўксидан сизиб чиққан, турли томонга тарқалиб, орқасига қарамай, чопқиллаб узоқлашиб бораётган ирмоқлар кетидан термулганча кўз ёшларини тўкиб ётади. У шу туришда фарзандларини ҳали келинга, ҳали куёвга, ҳали набираларга, яна минг бир яхши-ёмон харидорларга бой бериб, нима бўлаётганини ўзигина билиб турган ОНАИЗОРдир!

...Ўшанда онамнинг кунботарига бир ҳафтагина қолган экан. Эсимни танибманки, у кишини жисмонан инжик кўрмаганман, бақувват, ҳаётбахш феълли эди. Охирги икки йилда иситмали дард илашди-ю, онам орқага кета борди. Тўртта боламнинг олди энди дастёр бўлган, этаги ҳали майда. Уларнинг кунда юз хил юмуши чиқади, унинг устига ишлайман, ишки, иш эмас, қон қиладиган қоғозбозлик! Онам эса ётиб қолди, кунда бир термулиб кетмасам, чақалоғини ташлаб қўйган одамдай бетоқат бўламан! Сездирмай келган ўлим ҳам бир ҳисобда дуруст экан.

Онадай азизингнинг кўз ўнгингда шамдай липиллаб ўчаётганини кўриб туришдай залворли оғриқ йўқ дунёда! Ҳар куни қуёшнинг ботиши сен учун даҳшат! Эртага яна офтобинг чиқадими ё йўқ?! Тақиллагани учун эшикни, жиринглагани учун телефонни кўргани кўзинг йўқ! Ота маҳалламга кирар эканман, кўчамиздан чиқиб келаётганки одам мен учун юрак ўйноғи! Тишининг оқини кўрма-гунимча, тиззамдан жон чиқиб бўлади. Биринчи берадиган саволим «яхшимисиз, омонмисиз?» эмас, «бизникилар тинчми?!»

Ишим, уйим ва она ҳовлим шаҳарнинг уч тарафида. Ҳар куни шу учлик орасида танда қўяман. Миям машинадай ишлайди – нима олиб келсам онамнинг оғзига ёқади-ю, қайси дўхтирни чақирсам, мени юпатадиган гап айтади! Ва кечки овқатим бугун нечада пишади-ю, болаларнинг оғзини ёпаман?! Ўзимнинг мисолимда ўшанда билиб қўйганман – инсон дегани шу қадар яшовчан бўлишини! Узилай – узилай дейману яна чопиб юравераман, илжаяман ҳам, сўниб бораётган онамга ҳар куни ҳар хил ҳазиллар ҳам топаман, бунинг устига юрагингга ўқ отиб турадиган дўсту душман ҳамиша бор!

Бир куни чарчоқ жонимга косага тўлган каби тўлди-ю, ишдан кейин уйга бориб икки соатгина чўзилиб келай деган ғафлат босди мени! Кўзимни очсам, қозон осар пайт бўлибди. Онамнинг теграсида укаларим бор-ку, сахарлаб етаман дедим-да, бормадим. Ўша кунни умрбод лаънатлайман! Шайтоннинг гапига кирган куним ўша! Демак, шу куни бу югуришлар менга малол келган! Демак, онамдан жоним ширинроқ туюлган! Балки, қайсидир дақиқада «онам соғ юрганда, мен шунчалик уриниб кетмасдим» деган надомат ҳам ўтгандир дилимдан!..

Эртасига учиб келдим. Онам, онажоним эса... «пастлаб» қолибди. Бошини буришга ҳоли йўқ. Мен томонга кўзининг ёни билан, узоққина тўхталиб қаради, аммо индамади. Онам ҳеч қачон бундай қарамаган эди. Онамнинг кўзи ҳеч қачон бунчалик тагдор гапирмаган эди! Йўқ, у гина эмас эди! Унинг бу туришига араз сиғмасди! «Охирги табассумларимни кўролмай қолдинг», дер эди у кўз! Икки кун аввал тузалишга умиди бор, савол-жавоблар қўнглига сиғиб турувди. «Ўша туйғу ҳам бахт экан, кетарим аниқ бўлиб

қолди, жоним менга сигмай боряпти-ку, энди қандоқ қиламиз», дерди у қараш! Бир кечалик ғафлат уйқусини деб, онамнинг ҳаётбахш руҳини охирги марта туя олмай қолдим, кўзларининг чарақлаган олови билан видолашолмай қолдим! Унинг нигоҳидан ҳаёт кетиб бўлибди!...

Уч-тўрт кун ўтгач, онамни жойига қўйдик. Мана ўн йилдан ошдики, ўша нигоҳ мени тинмай таъқиб қилади... Ва тинмай у кўзлардан узр сўраб йиғлаганим-йиғлаган!...

Ўйлар эдим, қўл-оёғимни боғлаб турган – онам, у кишидан кейин ҳамма ишларга чандон улгурсам керак, юрагимни ғижимлаб турган хавотир чангаги қўйиб юборади-ку, деб. Тамоман акси бўлди! Дунёмни тўлдириб турган ҳаёт қўнғироқлари таққа тинди! Чеки йўқ ва оғир сукунатнинг дастидан қулоқларим оғрийди. Икки қўлим шалвираб қолган, тўрт томоним елвизак! Ҳамма калавамнинг учи йўқолган, бамисли эмизикли боламдан айрилгандай! Гўё ҳамма зарурим онам билан кетди-ю, қўл уришга арзимайдиган нозарур ишлар ўраб қолган каби эдим! Ана энди сал нарсага чарчашлар, арзимаган ташвишга оғриб қолишлар бошланди. Онамнинг, онажонимнинг бемор ётишлари ҳам менга қувват экан! Ахир югуриб юриб ҳамма нарсага улгурар эдим! Ҳар куни минг иш бодрокдай пайдо бўлар, шунга лойиқ мингта жонни ясаб олаверардим!.. Энди-чи? Оламимнинг ярми бўш, ярмида бола-чақа ва бошқаларим дегандай, ғимирлаб юрадилар. Мен онамдан қолган дунёмнинг ўша бўш қисмида хатоларимга бош уриб, армон қўйлақларини кийиб яшаб боряпман. Онамдан сўрайдиган саволларим роса-роса кўплигини энди бияпман! Онамга айтадиганларим юрагимда қолиб кетганини энди англаяпман! Онам керак бўладиган даврлар энди бошланганини суякларим билан мана энди туйиб турибман! Э воҳ, э воҳ...

Жаннатга зор бўлиш ҳам шунчалик бўлар-да! Онам – таъмлари оғзимда, ифорлари димоғимда қолган жаннатимдир! Худо берган бу жаннат бағирга тўйиб-тўйиб қолмаган гумроҳ мендирман! Этагидан ушлаб қоюлмаган жаннатимнинг иси келади деб, ҳали остонани, ҳали укаларимнинг юзлари, ҳали қўшнининг қўли, ҳали девор, ҳали устунларни ўпиб юрган девона ўзимдирман!

Онажоним ўтди-ю, қолди етим дил ўртада,
Онажонимсиз сағир ўтди талай йил ўртада.

Ҳар баҳордан излабон, ҳам ҳар кузакка бўзлабон,
Сизсизин ҳолсизланиб, бўлди кўнгил қил ўртада.

Осмонга етди-ку армонларимнинг оҳлари,
Силкинар тавбам юкидин бул замин зил ўртада.

Кўз ёшим-Нил ўртада, синдим-ку чил-чил ўртада,
Ҳолатим айтур “онамлаб” бўзлаган тил ўртада.

Яхшиям Ҳақ ёр эрур, ки тўлдиран кўксимга нур,
Кунда қаддимни тутар бардош деган фил ўртада.

Яхшиям Ҳақ бор эрур, ҳар кун дилимни гуллатур –
Ўлгани қўймас мени фарзанд деган гул ўртада.

Гоҳи кўкка чоғланиб, гоҳо заминга боғланиб,
Турсуной исми билан сўзона булбул ўртада.

*Бадгумон бўлманглар, бадгумонлик энг
ёлгон сўздир. Гап пойламанглар, тирноқ
остидан кир қидирманглар,
бир-бирингизга ҳасад қилманглар,
бир-бирингиздан аразламанглар
ва нафратланманглар...*

Сўз — қурол, сўз — муолажа, ҳамма бало борни йўқ,
йўқни бор қиладиган ўша битта сўзда!

Бизнинг “инсон” деган номимиз борки, бебаҳо
мавжудликмиз: чунки бировга ота, бировга онамиз,
бировнинг ягона фарзанди ёки жуфти ва ёки ака-опасимиз.
Биргина жонимизга талай муҳаббатли кўз термулиб, талай
дил бизни авайлаб, абгор бўлиб яшайди! Ушаларнинг
бошига кулфат келтирмаслигимиз, бахтига тўғаноқ
бўлмаслигимиз ва Ҳақнинг қаҳрига қолмаслигимиз учун,
муқаддас китоблар бизни огоҳлантирмоқда. Сабабки, **яхши-
ёмон кунларимизнинг муаллифи фақат ўзимиздир.** Сиз
“йўқ, ҳамма нарса Худодан” дерсиз. Тўғри, Худодан. Аммо
унинг ҳисоб-китоби ғоят ғалати: у ҳеч қачон яхши одамга
ёмон кун бермайди, бу бир! Ёмон одамнинг ўзига ҳам ёмон
кун бермайди — унинг севган, энг азииз кишилари
жабрланади. Унинг хатолари учун болалари, яқинлари
жавоб беради. У бундай ҳолатда Аллоҳга чандон ялинади,
балони ўзига сўраб, йиғлаб ёлворади, аммо ўзи боягидай
юраверади, боласи, аяганлари кўз олдида қийналаверади!
Биродар, бу кулфат-ку! Бу тўфон-ку! Бу офтобинг куйиб,
тун ичра қолдинг деган гап-ку!

Одам худди дарахт каби мевалайди. Олманинг меваси—
олма, беҳиники—беҳи! Аммо одамнинг меваси икки тур:
бири сўзидир, бири боласи. Дарахтнинг томирида не бўлса,
мевасида шу бўлгани каби, кишининг жисмоний ва маъ-
навий жиҳати қандай бўлса, сўзи билан фарзанди шу
сифатда бўлади.

“Бадгумон бўлманглар” дейилмоқда. Хўш, бадгумон-
лар ким? Ўзи пок феълли, катта бир ташкилотнинг раҳбари
бўлиб ишлаётган дўстим менга дил ёриб қолди: «Дугонажон,

ахир қаламингиз бор, шу нарсани ёзинг. Ёмон одамлар битта сўз билан байрамни аза, дўстни душман қила оларкан. Улар сизни мажлисларда тинқид қилмайдилар, устингиздан юмалоқ хат ёзмайдилар, ҳеч қаерда бировни баланд овоз билан ёмонламайдилар. Аммо лифтда кўтарилаётиб, ё ёнмаён қўл юваётиб, ёки кишилардан ҳол-аҳвол сўраган бўлиб, ёйинки, маош олаётиб, мингирлабгина бир сўз отиб қўядилар. У сўз энди оддий сўз бўлмайди, яхши одамларнинг юрагида гашлик, дунёси торларнинг дилида эса гумон кўпчитадиған хамиртируш бўлади! “Раҳбарнинг хонасига фалончи кўп кириб қолдими?” “Бу пулга нима ҳам келарди?”, “Фалончиой билан Фалончибойни икки марта автобусда бирга кўрдим, тинчликмикан?” “Мажлисида Фалоний сизга ташланса, нега жим ўтирдингиз, ахир сиз ҳақсизку, бошлаб қўймайсизми?” каби луқмалар шулардир. Гоҳида сўзлаб ҳам ўтирмай, кўзлари, лаблари билан бир ишора қиладиларки, отилган ўқ ҳам бунчалик мўлжалга тегмас!

Бадгумон одам – ё ақли тўкис бўлмаган шўрлик ва ё, ақли расо бўлса-да, уни кўпроқ ёмонлик йўлида ишлатадиған нобакордир! Ўзи ўғри ёки ўғриликка мойиллиги бору аммо, қулай шароит бўлмагани учун тийилиб турган одамга ҳамма ўғрига ўхшаб туйилаверади. Ўзи ҳасадгўй ёки пинҳона гуноҳ қилишдан тийила олмайдиган одам атрофдагилар ҳам худди мен каби деб ўйлайди ва ҳар бир ҳаракатингни микроскоп билан кузата бошлайди, зарра хатоингни топса, кўзлари қувончдан порлайди, айюҳаннос солади! Дарвоқе, у нега хурсанд? Рақибини, ҳаттоки рақиб бўлмагани ҳам, гуноҳ устида ушлаганиданми? Йўқ! Хато қилишда у ёлғиз эмаслигидан, ҳар қандай кишидан чатоклик топиш мумкинлигидан, “бу дунёда ҳамма ўғри, мен ҳам ўғри бўлсам нима бўпти” дейишга имкон топилганидан шод!

Юқорида биз мингирлаб айтилган биргина жумла билан катта бир жамоанинг иқлимини бузаётган кимса ҳақида сўйладик. Аммо, биродар, ўшандай сўз кимдир мукофотга тавсия этилаётганда ёки бирор мартабали ўринга кўрсатилаётганда, ёйинки куда-андалик ришталари боғланаётганда айтилса-чи?! Кимнингдир ўнлаб йиллар давомида йиққан илми, салоҳияти биргина гумонли сўз билан шубҳа остида қолади! Бу ҳам майли, олтин бир кун юзага чиқади, аммо жамият чандон ютқазади, унинг чанқоғини қондирадиған

бир тоза булоғи топталади. “Сенга инсоф берсин, учинчи одам!” дея шоир бекорга наъра урмаган.

Нуфузли одамга эшиттириб туриб, тақдирланиши ёки танланиши лозим бўлган киши ҳақида “Фалончи ёмон эмасу, у ҳақда ғалатироқ гаплар юради-да” деб қўйса бўлди! Бу лукма “қандай гаплар?” деб сўралмайдиган жойда айтилади. Аслида, сўралса ҳам, у баттолда жавоб йўқ! Чунки у уйдирма, ёлғон! Аммо ўша сўз билан Яхшиликнинг шашти қайтади, Омад чекинади, “орада шайтон борда, ростдан ҳам биз билмаган гуноҳлари бордир” дейди Яхшилик ва ҳоказо ...

Шу бир сўз билан бир тоза томирни узаётган каснинг оти – ҲАСАД ва унга хизмат қилаётган ГУМОНДИР! Бадгумон одам бамисоли ўргумчакдир! Фақат фарқи – у тўрини ўз яқинлари устига солади, ўз шўрини ўзи кўпайтиради. Ҳар бандани шу хатодан асрасин!

*Бировнинг қилаётган ишига қараб
баҳо берманглар. Унинг нима
билан якунланишини кутинглар.*

Ният—муҳим, ният—етакчи, ният старт нуктаси, лекин у шу туришида ўлик мол. Уни бор нарсага, мавжудликка айлантириш учун қўлу оёқ, ақлу ирода фаолиятда бўлиши керак! Ният бу орзу, истак, аниқ мўлжалдир. Аввало, ниятинг яхши бўлсин, аммо ўзинг заминда туриб, осмонни ерга қўндираман деб ҳам ният қилма! Ўз ирода, қувватингни чандон торозуга сол, аввалу охирини чамала, сўнг Аллоҳга таваккал қилиб иш бошла. Бошладингми, охирига етказ. Чарчаш, яхши-ёмонга йўлиқиш, очин-тўқин қолишу озиб-тўзиш шу йўлда, лекин ақлни пешлаш, ўзини тоблаш, иродани мустаҳкамлаб олиш ҳам шу йўлдадир. Инсонга бир ишни поёнига етказиш-етказмаслигига қараб баҳо берилади. Мақсадга сидқидилдан интилиб бораётган одам яхшиланиб, комиллик сари кўтарилиб бораётган кишидир. Ишни чала бажардингми, билки, чала инсонсан! Демак, сени шайтон бошқаради. Гулдан гулга кўчиб юрадиган ниначи кабидурсан! Шароитни рўқач қилма, бир ишни мукамал қилишга одатланган киши, хаста ётса ҳам, ёмон шароитда бўлса ҳам, тугалланмаган ишини ўйлаб безовта бўлаверади. Одамлар бор, гоҳ бир қўли билан, гоҳ кўзлари ожиз, ногирон ҳолатда-да, не-не юмушларни бажарадилар, санъат асарларини бунёд этадилар. Бу дунёнинг ҳамма битган ишлари қўл урганки юмушини ихлос билан якунлаган инсонларнинг кўтарган хирмонларидир.

Яқинда бир йигит билан суҳбатлашиб қолдим. Ҳуқуқшунослик институтини имтиёзли тугаллабди. Шу соҳада илмий иш олиб боряпти экан. “Олим бўлишни хоҳлабсиз-да”, дейман. “Соҳам бўйича яхши ишларга таклифлар бўлди (бир-иккита нуфузли ташкилотларнинг номини санади). Аммо онам кўнмадилар, “бу соҳа жуда нозик, умр бўйи жиноят ва жазо торозуси ёнида турасан, тўқсон тўққизта ҳукмни тўғри белгилаб, инсончиликда

адашиш бор, биттасида хато кетсанг ҳам, бировнинг кўз ёшига қоласан,” дедилар,” деди. Яқиндаги мўмай омаддан ўзини тийиб, узогини ўйлаган онадан таъсирландим.

Қўлимиз билан бошлаётган ҳар бир ишимиз ҳисобга олиб борилиши, ҳар қўйган қадамимизга мукофот ёки жазо тайинлиги ҳар доим ҳам ёдимизда турадими? “Фалончининг нега омади келмайди, энди оғзи ошга етганда бурни тошга тегаверади”, деган гапларни эшитиб қоламиз. “Нега менинг бирим сира икки бўлмайди?” қабилидаги нолишларга дуч келамиз. Ишингиз орқага кетдими, билингки, шайтон кўрсатган йўлга от солдингиз, оғиридан қочиб, енгилига югурдингиз! Тоза-нотозани аралаштириб юбордингиз! Омадингиз шундан кетди ёки биртекис хотиржам бўлолмаясиз.

Ишни чала ташлаб кетишни-ку ёмон деяпмиз. Аммо кечаси-ю кундузи ишлаб, охирига етказилган ҳамма иш ҳам яхшилик келтирмайди. Сиз охирги нуктага етиб келгунча Аллоҳга ҳисоб бериб, яъни ҳар бир қадамингизда ундан қўрқиб турдингизми? Йўл-йўлакай бировни туртиб, бировга малол келмадингизми? Зўриқиб меҳнат қилиб, Яратганнинг неъматини бўлмиш-ўзингизни касаллантириб қўймадингизми? Ишингиздан атрофингиздаги одамлар ҳам розими? Шу ҳавотир туну кун дилимизда бўлмаса, бу ҳавотирни бир касби корни энди ўрганишга тушган, бир юмушни энди бошлаган фарзанду шоғирдимизнинг дилига ҳам солмасак, пишган ошимизни зўрға сузганда товоғимиз синаверади!

“Бировнинг қилаётган ишига қараб баҳо берманглар, унинг охири нима билан якунланишини кутинглар”, демокда ҳадис. Ободончиликни авж олдирамиз деган яхши ниятлар ўртага ташланди, талай кўчатлар экилди, гузарларда халқ учун талай қулайликлар яратишга киришилди. Аммо бу ишларни бошлаганлар ҳали мард эмас. Лафз элу юрт ва Аллоҳнинг олдида ичилган қасамдир! Уни бузган киши азият ичра қолади. Ўша экилган кўчатлар ҳаммаси кўкардими, қуриганлари бўлса, ўрнига яна экилдими? Суғорувчиси тайинми? Гузарлардаги яхши ишлар ҳам изчил давом этяптими? Тезда-тезда уларнинг яхши-ёмон ишларига баҳо бериб туриладими?

Ташкилотларда турли-туман мавзуда мажлислар, семинарлар ўтказамиз, кўрсатмалар берамиз. Гоя берганга, уни ўртага ташлаганга раҳмат. Бу—иш бошланди деган гап.

Аммо маълум муддатларда “ўша гоёларнинг мана буниси мана бундай амалга ошди, аммо мана буниси қолиб кетди. Мехнат қилганга раҳмат, аммо бу масъулиятни унутганлар бир ўрнидан туриб қўйсин-чи”, демаймиз. Ё бўлмаса, “сизлар берган кўрсатманинг мана бу қисмини амалда қўллаб бўлмас экан, исботлари мана бу” деб, таҳлил қилмаймиз! Гўё старт берилиб, ҳамма югуриб кетган, финалга ким етди, ким етмадиси билан ҳеч кимнинг иши йўқ! Гоёнинг ҳурмати, лабзнинг, умрнинг ҳурмати қани? Идора раҳбарингиздан қўрқмасангиз майли, балки у масъулиятсизроқ ёки фаромушроқдир, аммо Яратгандан чўчимайсизми?

“Ишни пухта ва яхшилаб қилган кишини Аллоҳ яхши кўради”, дейилади бир ҳадисда. Яна биттасида эса “Мунофиқликнинг аломати учтадир:

1. Гапирса ёлғон гапиради.
2. Ваъдасига бевафо бўлади.
3. Омонатга хиёнат қилади”,

дейилади. Аллоҳ бандаларини севади ва уларга нисбатан ёлғончи, бевафо ва хиёнатчи бўлганларни кечирмайди. Бир-биримизнинг фойдамизга, бир-биримизнинг ризочилигимиз учун иш қилмагунимизча, ўз ишимиз юришмай тураверади. Ҳаммамизга элнинг ризолиги насиб этсин!

НАВОИЙ ГУЛШАНИ

*Баъзи бир сўзда сеҳр, баъзи
бир шеърда ҳикмат бордир.*

Ҳеч ким айтмаган фикрни айтиш, қадам етмаган чўққини эгаллаш, фанда янгилик яратиш, бу ҳали буюклик эмас, бу—ҳайратли жараён, бу —ноёб воқелик, холос! Буюклик ўша ихтиронинг яшаб қолиши! Фақатгина яшаб қолиш эмас, балки ўзининг ҳаётбахшлигини даврлар оша сақлаб қолишидир. Инсоният тарихида не-не “боши олтин”лар келиб кетди. Не-не теша тегмаган гаплар айтилди! Аммо уларнинг ҳаммаси ҳам буюк бўлиб қололмади! Нега?

Ҳазрати Навоийдан бери неча ҳоқону неча султонлар ўтди. Уларнинг бири кенг бўлса, бири тор эди. Эҳтимол, бири Навоийни суйса, бирови куярди. Уларнинг қўлида ҳукм эди, уларнинг қўлида муҳр эди! Лекин ҳайрон қоладигани шуки, Навоий ҳамма асрда ва ҳамма шохлик фаслларида бирдай буюк саналиб келаверди! ... 1941 йил. Урис учун икки дунё бир тутам бўлиб турибди. Ленинград устига ёмғирнинг ўрнига бомба ёғилади. Аммо шу тумонат, шу аросат ичида Алишер Навоийнинг 500 йиллиги нишонланяпти! Бу балки самимиятдан холидир, мазкур тадбир шўрога сиёсат учун керак бўлгандир. Аммо шунча миллат, шунча элат туриб, уларнинг ҳазинасида неча улўғлар туриб, нега ўриснинг эсига айнан шу зот тушди? Бейхтиёр онам такрорлаб юрадиган бир нақлни эслайман: “Ҳақ азиз қилган кишини бандаси хор айламас!” – Навоийни Ҳақ азиз қилди! Аллоҳ қатор бандаларига истеъдод беради ва шу неъмат ичида уларни имтиҳон қилиб ҳам боради. Имтиҳондан эса бири ўтиб, минги тўкилиб қолаверади. Азизликка эришмоқ учун истеъдоднинг ўзи кифоя эмас, **КАТТА ИСТЕЪДОДНИ КЎТАРИШГА ҚОДИР ШАХСИЯТ БЎЛИШИ КЕРАК**. Истеъдод–илоҳий нур, шоир шахси эса шу муборақ нурни қабул қилиб олувчи макондир. Нур бирдай тушаверади, аммо гул ёки тикон униши маконга боғлиқдир. Макон шикаста бўлса, макон кусурли бўлса,

истеъдод улғаймас! Улғайса-да, Аллоҳ уни эл назарига туширмас! Боиси у истеъдодни губорли феъли билан нопок қилди. Яъни унда ҳасад ёки кибр бор, ёки у хасис, дилозор, ёлгончи, ёки ношукр ва бесабр. Бундай шахсият истеъдод учун малолдир ва истеъдод ҳам ўз навбатида ундан хун сўрайди. Ки шоир гоят жарангдор сўзлар айтаверади, аммо Тангри тўсган деворга тегиб қайтаверади, қайтаверади, орага минг даллол тушса ҳам, элга етмайди, етолмайди!

ТОЗА ШАХСИЯТ, яъни тил, дил, феъл поклиги билан **ИЛОҲИЙ НУР**, яъни истеъдод қовушган жойда **БУЮКЛИК** бунёд бўлади. Бу–илоҳий инъом. Бу комиллик билан илоҳий нурнинг пайвасталиги. Мана шу сазоворликнинг номи Ҳаққа етишмакдир! Алишер Навоий шу неъматга эришган зотдир. Буюклик нур манбаига ўхшайди–Навоийнинг номини зикр этганингиздаёқ сизга ҳарорат келган каби бўлур! Буюклик–замон ва маконга дахлсиз, қуёш нури каби беминнат! “Мен қуёшни севмайман” деганларга ҳам нур сочаверади, эҳтиёжманд хужайраларни ўзи топиб тирилтираверади...

Юқоридаги ҳадисдан келиб чиқиб, ҳазрати Навоийнинг бир неча байтлари билан дардлашишни кўнглим тусади, наинки, бу зотнинг ёзмишлари сеҳр ва ҳикмат билан лиммолим тўлгандир.

Биринчи суҳбат

Бутунликка элтувчи айрилик

Чўнг армоним ҳазрати Навоийни лугат билан ўқиётганимдир. Хазинанинг ёнида туриб, калитини топмаган нотавон менман-да дейман! Дафтарчамга кўчириб олганим байтларни қачон ўқисам, завқу шавқим аввалгисига ўхшамас – янги бир ифор, янги бир ранг топавераман. Ҳар гал биринчи марта кўраётганим каби ҳайрат келаверади. Санъатнинг синоатли гулшани шу дейман, сурур топаман...

*Қўйма малҳам тийғи заҳмига кўнгилда, эй рафиқ,
Чиқса жон ҳам чиқмасун кўнглимдин озори анинг,*

дейди шоир. Ошиқнинг бағри яра, маъшуқа бевафолик қилди ёки беписанд, ёки шундай мубталоси борлигидан

беҳабардир ҳам! Ошиқ эса чўғ тушган кўксини маҳкам кучганча, ёнига табибни йўлатмайди, ҳабибдан қочади. Ярамга тегма, – дейди у, – маҳбубамни унуттиргани кўймайдиган, ёр исмини тинмай ёдлатиб турадиган ягона ёдгорим шу жароҳатимдир. Ёрга ета билмадим, ҳеч бўлмаса уни эслатувчи шу заҳми мендан айирма! Жон чиқса чиқсин, аммо бу огрикни суякларимнинг орасида тупроққа олиб кетай, – дейди.

Муҳаббат бор жойда қарғиш йўқ! Муҳаббат бор жойда тамаъ, нафс йўқ! Яна бир жойда ўқигандим: яраланган одам унга ўқ узган кишини умр бўйи қаргаб ўтади, аммо ишқ ўқига дучор бўлган юрак ўз жабрловчисини суйгандан суюб бораверади. Боиси ишқ илоҳий неъматдир. Унинг дилга тушгани ўзи мукофот! Шунинг учун мукофотки, жисмингизга покловчи нур келди – ишқингиз тушган инсонни неъмат билдингиз ва азиз кўра бошладингиз. Шу нур ўзингизни ўзингизга разм солдирди ва... «воҳ!» деб юбордингиз. Шу қадар ғариб, шу қадар нотавон эканману ишқ даъвосини қиялпманми дедингиз! Мен шу туришимда ўша маъшуқ ёки маъшуқага қандай тенг бўлай дедингиз! Ҳокисорлик сездингиз, ҳокисорлик эса покланаётган одамнинг белгисидир! Кишининг ўз камчиликларидан уяла бошлаши атрофни тан олишидир. Қаранг, ишқнинг хосиятини – сиз ўзингизни аяшга, яъни сизга Худо берган неъматларнинг софлигини тиклашга, шунинг баробарида, сизни чор тарафдан ўраб турганларни авайлашга тушдингиз. Атрофимиздаги ҳамма «бировлар» эса Аллоҳнинг суйган бандаларидир. Уларни аяганга Тангрининг мукофоти зиёд-дир... Аллоҳ шунинг учун ҳижронни ошиқларга қадрли қилиб қўйди, уларни ишқ азобига сабрли қилиб қўйди.

Демак, ёр азобини ёрдан-да ортиқ кўриб бораётган инсон тобора покланиб, комиллик йўлига тушиб, Ҳаққа интилаётган шахсдир.

Ҳақиқий ишқнинг иқлими шу! Кимда кибр бордир, ёлғон ва ҳасад бордир, озор ҳамда қасд бордир – унга муҳаббат келган эмас! Кимки «ишқи тушиб» етган умр йўлдошига панду озор берадир – билингки, у ҳеч қачон севган эмас! Кимки ғафлатий, фаолиятсиз ва бефарқдир, билингки, у ишқсиздир, Худо унинг кўнглини сўқир қилмишдир!! «Севдим!», «Муҳаббат!» деб оҳ уришдан

тийилингиз! Унга муяссар бўлишни Яратгандан илтижо қилингиз. Сиз ишқни шайтоннинг нафс бозоридан эмас, покланган вужудингиздан топажаксиз! Инсон томир қўяй деб яшайди, барг чиқарай, мева тугай деб яшайди – бўлсин, бўлсин, меванг мағизли бўлсин! Покланган инсондангина губорсиз фарзандлар туғилгай, файзли умрлар яралгай!

Яшасин Ишқ!

Яшасин устози беминнат – Ҳижрон!

Яшасин Бутунликка элтувчи буюк Айрилиқ!

Яшасин менга ўзлигимни узатиб турганим, шунинг учун ҳам суякларимнинг остида авайлаб асраганим, муҳаббатимга ватанлик қилган мўъжаз мўъжизам – муборак ЮРАК!

Иккинчи суҳбат

Ҳукми олий

«Эл нетиб топгай мениким...» дея оҳ ураётган инсон ўзи ўзини алақачон топиб олган кишидир. Топиб олгангина эмас, ўзининг ҳар бир хужайрасини титкилаб, айбини кўриб, соат сайин ўзини тозармоққа, мукаммал бўлмоққа буюраётган шахсдир.

Инсон ўзини укқан сари ўз вужуд – оламининг чексиз зироатгоҳ эканлиги, унга нима экса, ўшани олиши муқаррарлигини кўриб, қойил қолиб, лол қолиб боради! Чеккан азиятларингнинг сабаби аён бўлади – тавбага ўтасан. Қайси хатоингнинг ўтида куяётганинг бирдан маълум бўлиб қолади – даминг ичингга тушади! Аллоҳни йўқлаб қоласан, ундан гуноҳларингни ювгани имкон сўраб, ёлворишга тушасан. «Ўзини таниган Парвардигорини танийди», дейилади Ҳадиси шарифда. Қандай гўзал танишув бу! На қадар шарофатли уйғониш бу! Ўзингнинг ўзингга саёҳатингдай мароқли иш йўқ дунёда. Феълингдаги каналарни топиб олиш, яшиллагингни яна тиклашга уриниш нақадар хуш иш! Ҳақиқий яшаш ана ўшанда бошланади, ниятларинг болалаб кетади, ниятки – ҳаммаси яхшилик! Ғайратларинг жўш уради, ҳар бир кунингга самарасиз ўтган минглаб кунларнинг юкини ортмоқ

истайсан. Хар бир шомдан мунғайиб, хар тонгдан фарах туясан!

Инсоннинг нега ўлгиси келмайди? Ёшига ёш қўшилган сари бу туйғу яна кучаяди. Бу асло ҳаётнинг ширинлигидан воз кечолмаслик ёки янада кўпроқ роҳат кўриш илинжи эмас, бу Парвардигорни таниганингдан кейинги англаб қолган қарзларинг, фарзларингни адо этиш масъулиятидир. Бу ботининг билан зоҳирингнинг уйғунлашуви – илму амалнинг бирлашувидир. Ана шу ҳолат саодатмандлик сари юришдир!

Ҳазрати Навоийнинг хар каломи сени ўзинг сари етаклайди. Бир байт ҳадеганда тилимга келаверади, руҳим унга урилаверади ва урилган руҳимнинг сим-сим оғриқларини сезиб тураман.

*Мени мен истаган ўз суҳбатига аржуманд этмас,
Мени истар кишининг суҳбатин кўнглим писанд этмас.*

Сўз Аллоҳнинг неъматини, шеърини сўз эса нурланган неъматдир. Нур таралади, аммо ундан турфа жон турфа таъсир олади, унинг тафтидан турфа шакл, турфа рангдаги чечаклар унади. Шоир бир айтмишида у ёки бу маънонигина кўзда тутиб ёзади, аммо ундан минг кўнгил минг маъни топади. Санъат шуниси билан харидоргир!

Сен бир дийдор дардида беморсан. Бир нарсани истамак бутун вужуднинг эҳтиёжидир. Худо сенга нимаки берган бўлса– ҳаёл, юрак, кўз, қулоқларинг, кайфиятинг, орзуларинг, сўзларинг ҳаммаси унга зордир, у деб чандон хордир, унга ёқиш учун тушмаган кўйинг қолмади! Тунинг иштиёқ, кунинг иштиёқ, аммо у сени ҳаргиз суҳбатига аржуманд этмайди! Нега?!

Яна ўзингни тафтиш қилишга тушасан. Мана биров деб қуйиб кўрдинг, шундайми? Бир мақсад йўлида оловсиз ёниш нималигини туйиб кўрдинг. Хўш, бу оғриқларнинг таъми қандай экан?! Изтиробини қандай экан?! Билиб қўйки, бу – қисмат! Шоир байтининг иккинчи сатрини эсла:

Мени истар кишининг суҳбатин кўнглим писанд этмас.

Биродар, бир ўйлаб кўр-а, сен шу кунгача неча одамни йўлингга термултирдинг. Онанг ҳидингга интиқ, опасинглинг мурувватингга, дўстинг суянчингга, шогирдинг химоянгга, ночор қадрдонинг бир йўқловингга зор! Бир сўзинг, бир нигоҳинг билан қай бир кўнгил боғ бўлар эди, аммо қиё боқмай кетиб боряпсан! Бу зорликларни писанд этмай, шафқатсизларча ўтиб боряпсан! Талай бандасини кўзга илмайсан-у, Аллоҳнинг қаҳри келмасинми? Йиққан ҳосилинг шу – сени сен истаганлар ўз суҳбатига аржуманд этмас! Бу ҳукми Ҳақ! Бу Даққи Юнусдан қолган бу дунёнинг «нимани хор қилсанг, ўшанга зор бўласан» деган фалсафасидир...

Ушбу садолар юрагингнинг қоқ ўртасидан эшитилади. Бу шоирнинг, шеъриятнинг шарофати билан топиб олганинг – ЎЗЛИГИНГ овозидир.

Учинчи суҳбат

Кўнгил Каъбаси

Ислом дини энг инсонпарвар диндир. Унинг нияти фақат яхшилик! Мана ўн тўрт асрки, олиму уламолар Қуръони карим ва Ҳадиси шариф нурини инсонларга етказиш йўлида умргузaronлик қиладилар. Одамзод турфади – бировга гап тез сингади, бировга секин. Яратгандан тинмай тиланмоқ керакки, Қуръоннинг мағзу моҳиятини инсонларга ихлос билан, моҳирона етказа оладиган зотлардан кўпроқ берсин. Тушунтирувчи қанча истеъдодли бўлса, нурафшон кўнгиллар шунча кўпаяди, дунё ўшанча тозарайди. Ҳазрати Навоий ҳам, иншооллоҳ, мана шу йўлда Тангрининг ризолигига сазовор бўлган муборак инсондир. Унинг бутун адабий меросини Қуръони каримнинг гўзал бадий шарҳлари дейиш мумкин. Юқоридаги Ҳадисда айтилгандай, Аллоҳ шоирни динга садоқатли яратди. Ва ваъда қилганидай, унга буюк мавқе – мутафаккирлик бериб, машҳури олам этди! Ислом илмини унингдай севиб ва санъат билан талқин қилган ижодкор бағоят кам. «Уламолар пайгамбарларнинг ворисларидир» – дейилади Ҳадисда. Илоҳим, Навоийнинг жойлари ҳам ўшалар қаторида бўлсин!

*Кимки бир кўнгли бузғунинг хотирин шод айлагай,
Онча борким, Каъба вайрон бўлса обод айлагай.*

Бу – ҳазратнинг байтлари. Инсоннинг вужуди Аллоҳнинг иморатидир, дейилади яна муқаддас китобларда. Бу иморатнинг пойдевори эса кўнгилдир. Қўл-оёқ синса, тузатса бўлар. Эт тилинса, битиб кетар. Аммо синган кўнгил қайта бутунланмас! Шу боис ҳам Эгам уни эҳтиётлаб қобирғаларнинг орасига жойламишдир. Кўнгил синса, бутун вужуд нурай бошлайди. Бу нурай бошлаган вужуд ким? У бировнинг термулиб-тикилиб улғайтирган боласи, йиқилса, ота-онаси ҳам қулайди! У – ота, нураса, бир этак бола эгасиз қолади! Бу вужуд – бировнинг онаси, синса, оналигини бутун адо этолмайди! У – келин, туққан боласи қалбан ногирон бўлади! Кўнгли бузилган бу – шогирд, яйраб илм ўрганолмайди! Агар у шоир бўлса-чи? Дейлик, олим бўлса-чи? Не-не асарлар ёзилмай, ихтиролар битилмай қолади! Қаранг, қандай даҳшатли вайронагарчилик! Кўнгил бузилди, қанча одамнинг бахту қувончига қирғин келди. Бир тил туфайли, бир кас туфайли! Бузғунчилик шайтоннинг ишидир. Кимки бировнинг кўнглини оғритса, шайтон қавмидадир! Энди Аллоҳнинг норизолиги уни тинч қўймас. Кўнгли синган одамни, ёйинки ғамгузор одамни кимки дардини олса, хушнуд қилса, бузилган Каъбани тиклаган каби бўлур ва олган савоби ҳам ўшанчадир! Дарвоқе, мана бу байтга ҳам назар солинг:

*Каъбаки оламнинг ўлуб қибласи,
Қадри йўқ андоғки кўнгил Каъбаси.*

Каъбани Аллоҳнинг уйи дейдилар. Одамни ҳам Аллоҳнинг иморати, кўнгилни эса Каъба деб аталмоқда. Каъбатуллоҳ жами мусулмонлар учун қиблагоҳдир. Аллоҳнинг уйи бўлгани учун у зиёратгоҳдир. Яна бу байтни ўқинг:

*То хаёлинг кўздадир, кўз уйи гўё Каъбадир,
Ким туриб атрофидин киприкларим айлар намоз.*

Хаёлим кўзгусидаги Аллоҳга термуламан, кўзимнинг қорачиги эса Байтуллоҳдаги Хажарул асвад - Қора тошга ўхшайди. Қора тош гир айланган халойиққа сажда нуқтаси саналгани каби, кўз қорачигим Аллоҳ ёди билан тўлгани учун, киприкларим уни табаррук билиб, атрофида намоз ўқийдилар, — дейди шоир. Ана сизга олий мақом шарҳ!

Хўш, энди туну кун Аллоҳни дилига жо этиб, туну кун ҳисоб бериб, унга шукр келтириб, унга истиффор айтиб юрган кўнгиллар-чи?! Каъба эмасми? «Аллоҳ менинг қалбимда» деганки кишининг кўнглида Каъбаси бордир! Худо деган хир бир дил табаррук, уни ўзида асраган ҳар вужуд ҲАЗРАТИ ИНСОНДИР! Қарабсизки, ғофиллик билан ёки ғараз, кин билан, ёйинки жохиллик билан ҳар қадамда бир Каъбани вайрон қилиб борамиз. Жавобига кўргиликлар қайтса, «нега мени омадсиз яратдинг?» дея Яратганга таъна қиламиз.

«Қадри йўқ андоғки кўнгил Каъбаси» мисраси билан шоир «сен ҳўв олис Ҳаж сафарини орзулагунча, ёнингдаги каъбаларинг — ота-онанг, қавму қариндошинг, дўсту ёронинг ва атрофингдаги яхши инсонларни аввал зиёрат қил, Аллоҳни юракларига жойлагани учун ҳам, этакларини кўзингга сурт», деб турибди.

Олтин қасрда яшагани билан, зару зумрадга ўралгани билан киши бахтиёрлик туймайди. Унинг руҳини авайлаш, кўнглига хуш келадиган биргина сўзни топиш, кайфияти билан ҳисоблашиш керак. Рухпарварлик шу. Кўнгил Каъбасини обод айлаш шу. Сиз ёнингиздаги кишиларни ихлос билан шод айлаб кўринг, инсонларнинг сиз авайлаган кўнгил каъбаларида яшаётган Аллоҳ сизнинг бутун умрингизни обод айлагай!

Тўртинчи суҳбат

Ишқ ранги

Ёшлик — сенинг баҳоринг. Бу фаслда чиройинг етук, ақлинг гўр бўлади. Аммо кузингнинг тўкин ёки ғариб келиши баҳорингга боғлиқ эканлигини унутма! «Ёшликда киши хато қилади-да», деб қутуламан дема! Чунки қилаётган ишингнинг номаъқуллигини билиб турдингми,

тамом, шайтонга кулоқ солганинг шу! Ва умрингнинг қай-сидир фаслида бунга албатта жавоб беришингни ёдингда тут. Ҳаётимиздаги жами катта-кичик жараёнлар мутаносиблик ичра яшайди: офтоб урмаслиги учун дўппи киямиз, тикон кирмаслиги, совуқ тегмаслиги учун пойабзалда юрамиз. Меъдамиз ишдан чиқмаслиги учун тишни яратиб қўйибди, яхши-ёмонни ажратиш учун хушни, ва ҳоказо! Киши юрагига эҳтирос тушиб мувозанатдан чиқса, мутаносибликдан чекинса, дарҳол муҳаббатга тўнкайди. «Ахир бу севги-ку, менда гуноҳ йўқ», дея ёқасини чок этади. Хўш, ишқ ўзи қай тусда бўлади? Ошиқликнинг қандай белгилари бор?

Навоий ҳазратлари ёзадилар:

*Ошиқ они билки, эрур дарднок,
Ҳам тилу ҳам кўнглию ҳам кўзи пок.*

Келинг, шу мисраларнинг қатига кириб кўрайлик. Кишига ҳақиқий ишқ келса, худди бемор каби ҳазин, ўйчан бўлиб қолади. Овози шикаста тортиб, феъли ҳалимлашади. Ўзи билан ўзи гаплашиб, куни-ю туни дилида ёрига ёлбориш билан кечади. Ошиқнинг суврати шу.

«Тили пок» дегани надир? Ишққа йўлиққан одам ёлғон гапиролмай қолади, мақтанмайди. Қаттиқ гапи билан бировга озор бермайди, яхши-ёмонни ғийбат қилмай қўяди. Кимсанинг сирини кимсага етказмайди. Тили поклик шу. Агар шу ишларнинг тескарисини қилаётган бўлса, билингки, ҳали унга муҳаббат келмабди!

«Кўнгли поклик» надир? Ҳақиқий ошиқ бировга ҳасад қилмайди, гина сақламайди, қасд олмайди. Суйган кишиси деб ранги саргайиб, дили пора бўлса ҳам, тилга чиқариб ноўрин рашк қилмайди. Бу ёқдан севги изҳор қилиб, бу ёқдан тинмай гумон қиялпими, бировдан ўч олиб, бировнинг ютуғидан кўкариб юрибдими, билингки, ҳали унга муҳаббат келмабди!

Кўнгли покликнинг яна бир кўриниши – таъма қилмасликдир. Суйганимга етишим шарт дейилган жойда муҳаббат йўқ! Ошиқлик туфайли инсонга қоладиган энг катта манфаат ИШҚДИР, ишқнинг ўзидир! Шу ишқ боис тилинг тозаланди, дилинг тозаланди, бундан ортиқ мукофот

бўладими? Бу деган сўз – бу феъл билан умр бўйи барака топасан, ҳеч борада камлик кўрмайсан дегани! Бу дегани қалбнинг куёш кирди, энди умр бўйи жисмингда бодом гуллайди, томирларинг аро «Чўли ироқ» янграйверади, энди ҳеч зерикмайсан – юрагингнинг булбули сайрайверади дегани!

Шоир айтган «кўзи поклик» надир? Тилу дилнинг бузилишига сабаб бўладиган асосий нарсa кўзнинг нопоклигидир! Агар кўз шайтонга бой берилмаса, дунёнинг энг гўзал ранглари билан таништирувчи устози аввал удир. Кўз тафаккурга озуқа узатади, тафаккур кўнгилни уйғотади, қарабсизки, фаолият бошланади. Пок фаолият яратувчи кўз пок кўздир. Расулulloҳга ﷺ келган биринчи илоҳий ваҳийнинг биринчи сўзи ҳам «Ўқи!» каломи бўлганини яхши биласиз. Илм ўқиган кўз – пок кўз. Ҳунар ўрганишга нур тўккан кўз – пок кўз. Атрофга, одамларга яхши ният билан қараган, уларнинг чеҳрасидан яхшилик қидирадиган, бировнинг ғамига ўзи ҳам йиглаб, кўнгилни ҳам бўзлатадиган кўз – пок кўз. Рўбарўсидаги одами Офтоб билиб, унинг юзига тик қаролмай турган кўз – пок кўз.

Зинонинг аввали кўздан бошланади. Қайсики кўзда ҳаё йўқдир, зинкордир! Қайсики кўз учраган чеҳрага нафс билан бокса, зинкордир! Зинкор эса ҳечқачон ошиқ бўлмас, унга муҳаббат келмас, ИШҚ УНДАН ҲАЗАР ҚИЛГАЙ!

Бешинчи суҳбат

Ихлос

«Ихлос – халос!» дейди халқ. Халқнинг тилида ўлмаи келяптими, демак, бу сўзнинг тоши оғир. Бир кунига ярайдики, халқ бу зил юкни кўтариб юради. Биродар, сиз ҳам эгилинг-да, пойингизда сочилиб ётган халқнинг сўзларига меҳр билан кулоқ тутинг, мағзини туйинг ва амалиётингизда кўллаб кўринг – муаммоларингиз камайиб бораверади!

Ҳазрати Навоийда шундай мисралар бор:

*Ранж кўрмай киши топарму фароғ,
Кўнгли ўртанмайин ёнарму чароғ,*

*Тухум ерга кириб чечак бўлди,
Қурт жондин кечиб инак бўлди,
Лола тухмича ғайратинг йўқму,
Пилла қуртича ҳимматинг йўқму?*

Жонинг қийналмагунча фароғат йўқдир, демокда шоир. Жонингни қийновда ушлаб турган эса бу ўша ихлосдир! Ҳамма ҳунарманд, ҳамма истеъдодли ва ҳамма лаёқатли кишида ихлос бор деб бўлмас экан. Халқона айтганда, ўзига берилган неъматлардан барака топганлар ихлосманд кишилардир. Бундай инсонлар қўл урганки нарсалари ва юмушларига катта муҳаббат билан қарайдилар, атрофда не бўлса, барини мукофот деб биладилар, озгина қийналсам, шу нарса янада чиройли бўлиши мумкин дея, куймаланиб яшайдилар. Яшасин улар!

Гул бўлса-ю, ифори бўлмаса, бекор! Асал бўлса-ю, тахир бўлса, бекор! Нон бўлса-ю, куюк бўлса, тил бўлса-ю, дилни эрита билмаса, бекор! Шакл билан мазмунни монанд этиш учун эса ИХЛОС керак. Ихлос аралашган жойдагина афзаллик муқимлашади. Чироғ ёнаётган юраги, кўнгли унинг пилигидир. Юрагинга ўт тушса, яъни оловдай гуриллаб бир ишга киришсангина муродинга етасан. Мана, чироғнинг ихлоси жонини ўртади, аммо атрофни нурафшон қилди. Бу нурафшонлик ичра аввало ўзининг гўзал туришини қаранг, парвона унга жисмини қурбон қилаётир, инсонлар теграсига интилаётир, ошиқлар суйганларини «чироғим» деб унга менгзаётирлар! Асл фароғат – шу!

Ихлос – бу астойдиллик, диққатни, сабрни, кучни бир нуқтага тўплаш, шайтонни нари итариш, кўтаринкилик, меҳнатингнинг натижасига ишонишдир. Кўрганларимдан бир мисол айтай: умр йўлдошим осмондаги ой эмас, чигилингизни ёзадиган ширин лаҳжаси ҳам йўқ. Аммо зимдан бу кишига тан бераман. Ўйлайманки, бу одамнинг Аллоҳ олдида юзи ёруғ – у ўзидаги имконларни ҳеч қачон чанг бостириб қўймаган ва унга берилган умрдан тинмай самар олгани олган. У асли меъмор, иши лойиҳа, қоғоз билан ишлаш. Аммо қачон қараманг, арра-ранда, темир-терсак ичида. Дастлаб ертўланинг дарчасига ром созлади, ўхшади! Кейин ўша ерга эшикка уринди, бинойидек чиқди.

Сўнгра айвонга ром ясади, аста уйларга эшик ясашга ўтди... Қарабсизки, янги уйнинг жами ёғоч ишларини ўзи уддалади. Унга чой ташиб, нон ташиб юриб укаларимнинг кўзи пишди. Ўзларига уй солиш навбати келганда, деярли ўзлари тиккаладилар. Оёғининг тагида уймалашиб юриб, ўғилларим ҳам ҳунарманд бўлиб кетдилар. Кулганлар ҳам бўлди, «жонингиз қийналиб кетди-ю, шугинага қўл қўйиб юборсангиз, иморатингизнинг камини тиккалашиб юбораман» дейдиган «уддабуронлар» ҳам бўлди. У эса ихлосдан чекинмади. Янгидан-янги ишларни топаверди, тиришиб-тирмашаверди. Қарангки, киши эринмай, ихлос билан яхши ишга чоғланаверса, Худо уни йўл-йўлакай ярлақаб, яъни ақлини чархлаб, ишнинг кўзини биладиган қилиб, бировга зорикмайдиган даражага етказар экан. Бир сўз билан айтганда, уни керакли бўлишга сайлар экан. Илоҳим, ҳар бир инсонни атрофга керакли этсин! Энг катта мартаба шу!

Ихлос билан иш бошлаётган одам, Яратганга таваккал қилиб турган кишидир. Яратганининг унга берган жисмоний ва маънавий имконларига суяниб турган кишидир. Бундайларга мукофотим кўпдир, дейилади Қуръони каримда. Дунёнинг етти мўъжизаси саналган энг буюк ихтиролар, Регистон, Улугбек абсерваторияси, Оқсарой,... ватанимизнинг айрим жойларида учрайдиган, бир неча аср муқаддам бино бўлган, ҳали-хануз зилол сувларини сақлаб келаётган қудуқларгача ИХЛОС билан қилинган меҳнат ҳосиласидир. Ўлмай келаётган китоб, куй, суврат, ҳунармандлик буюмларининг узун умрига сабаб бўлаётган фақат ИХЛОСДИР! Сиз «йўқ, бу Худо юқтирган истеъдоддир» демоқчи бўларсиз. Нотўғри айтасиз! Не-не баланд истеъдодлар эгасининг шахсияти кичиклигидан юзага чиқмай, яъни элга наъф бермай ўтади.

Ихлоснинг яна бир маъноси – одамларни рози қилиш демакдир. Истеъдоди бўла туриб, ундоқ «изм», бундоқ «изм» ларга шўнғиб кетган, халқчил услубга беписанд қараган, «мени ҳамма тушуниши шарт эмас, санъат санъат учун» дейдиганлар ҳам бор. Элга ёқиш – нинанинг устида юриб меҳнат қилиш, тоққа тирноқ билан тирмашиб чиқиш дегани. Ана шу меҳнатдан қочганлар, ихлос билан истеъдодини элга етказишга эринганлар юқоридаги гапни

айтгувчилардир. Эсимизда туриши керакки, бизга берилган истеъдод инсонларга хизмат қилиш учун аталгандир, бу омонатни эгасига ихлос билан топширмас эканмиз, ўзимизга жабр – жавоби елкамиздадир!

Демак, ихлос – аввало инсонга муҳаббат, меҳнатга муҳаббат ва Аллоҳ сенга инъом этган ўзлигинга муҳаббатдир! Ва унинг қайтими ғоятда роҳатлидир – эшитяписизми, «тухум ерга кириб чечак бўлди, қурт жондин кечиби пак бўлди!»! Яхши она бўламан деб, навқиронлигингиз ўтиб кетса, маъкул фарзанд бўламан деб, бирингиз икки бўлмаган бўлса, чекингизга тушган тирикчилик юмушини ихлос-ла яъни мукамал ва ҳалоллик билан адо этаман деб, карвондан ортдароқ қолаётган бўлсангиз, асло хомуш тортмангиз. Эртага ҳамманинг боласи райҳон бўлса, сизнинг болаларингиз анвойи гуллар бўлгай! Ота-онангизнинг ризолиги туфайли болаларингиз сизни бошларига қўйгайлар! Ишингиздаги ҳалоллигингиз фарзандларингизни жинойтдан, бало-қазолардан асрагай! Берсин, берсин роҳатни, қарсиллаб турганингда эмас, илигингдан қувват кетганда берсин!

*Лола тухмича ғайратинг йўқму,
Пилла қуртича ҳимматинг йўқму?*

Юрагингнинг ўртасига тегади бу хитоб! Болалигимдаги маҳалламизда Ҳалима опоқи исмли қўшнимиз бор эдилар. Кексайиб қолган бўлсалар ҳам, ҳамиша чаккалари таралган, қўйлаклари дазмолланган, қошларига ўсма тортиглик бўларди. Шу опоқининг бир гапини бот-бот эслайман: «Фалончи барака топадиган қиз бўлибди-да! Қараб турсам, наमतларни қайириб, тағларигача супурыпти, ошхонадаги челақларида аксингиз кўринади-я!» Опоқининг ўзлари ҳам ихлос билан рўзғор юритардилар. Ихлос бор жойда шаклланган шахсият мавжуд экан. Бу бутунлик демакдир. Бундай одамлар ишни катта-кичикка ажратмайдилар, оддий пиёла ювишдан тортиб, қўйлакка тугма қадашгача улар учун муҳим иш. Энг қора ишларни ҳам сесканмай, берилиб бажариш ўзни ҳокисор яъни тупроқ ичра тутмакдир. Ва бу қаҳрамонлик эмас, инсоннинг ҳар доимги феъли шундай бўлиши керак. Лола тухмики қора тупроққа юкиниб, гулга

айланияптими, инсон бундан катта орият туймоғи, толеи сари гайрат билан интилмоғи шарт дейди шоир! Қуртки ипакка дўниб турса, яъни астойдил меҳнати билан ўлмасликка сайланиб турса, эй Ҳазрати инсон, тезроқ ҳимматларингни атрофга сочишга туш ва сени кутаётган улкан мукофотларга етиши йўлини қисқартир дея дилингизни уйғотади шоир.

Олтинчи суҳбат

Ҳар бир инсон—бир неъмат

Ҳазратнинг бир байтлари диққатимни тортди: «Сарву гулу лола харидори бор, ўтиннинг доғи бозори бор». Доноларнинг гапи дори, оғриб турган жойингни тузатади... Бир қаламқаш ўзининг янги чиққан китобини танишига бераётиб: «Ўқиб кўрингчи, Фалончининг китоби зўрми, бу зўрми?» дермиш. Эҳ, эсиз! Шу гапни айтган заҳоти унинг бозори косод бўлди деяверинг. Сабаби, ҳасад туғилди. Ҳасад туғилганки жой нурашга тушади. Ҳасадни пайдо қиладиган кибрдир. Ҳаволаниб юрадиган киши ўзида йўқ имконни бировда учратса, гаши келдими, кибрлангани шу! Кибр кишидаги бор истеъдодни ҳам сўнишга олиб келади. Нафсламрини айтганда, ижодкор юрагида пишган истеъдод мевасини қоғозга тушираётганда ўтни ушлаб турган каби ўзи билан ўзи банд бўлади. Бировга ўзини солиштириш, фалончидан ўтқазиб ёзаман дейиш қаёқда! Чўғимни ўчирмай қоғозга кўчирсам бўлди, деб жони ҳалқумида туради. Бундай мўъжизали дақиқалар Худо буюрганга насиб этади! Бу муяссарликка етган кишиларда эса ҳеч қачон ҳасад бўлмайди.

«Хамса»ни ёзиб тугатган Навоий ҳазратларини султон Ҳусайн Байқоро ўз отига миндириб, отнинг жловини тутган ҳолда халойиқ қошида айлантриб, шоирни кўз-кўз этгани ёдингиздами? Келинг, шу воқеани таҳлил қилайлик: биринчидан, Ҳусайн Байқоро шоҳ сифатида миллатпарварлик, ватанпарварлик кўрсатмоқда – у туркий тилнинг шу асар, шу замондоши туфайли жаҳон саҳнасига чиққанидан беҳад шод! Иккинчидан, шу аснода у миллатнинг обрўсини кўтарган шоирни ўзидан юқори ўтқизиб, гоят гўзал

шарқона лутфни намоиш этмоқда ва бу билан у адабиётга, жами ижод аҳлига рағбат бермоқда. Учинчидан, Худонинг яна бир мўъжиза-мукофотини Навоийда кўриб, Яратганга ҳамду сано изҳор қилмоқда ва унинг ризолиги учун, у азиз қилган кишини эъзозламоқда. Тўртинчидан, у ўзи ҳам катта шоир ва руҳиятшунос эди, олтин ерда қолмаслигини, эртага «Хамса»дай гўзал яралма албатта баҳосини олажагини билиб турди ва Навоийни ғолиблик эгарига ўз қўли билан ўтқизди. Навоий миниб турган от султоннинг оти эди, рамзий тарзда айтиш мумкинки, Навоийни ғазал мулкининг султони этиб сайлаган дастлаб Ҳусайн Байқоро бўлди. Шох уни отига ўтқизмаса ҳам, шоирнинг манглайига шу бахт ёзиглиқ экан, аммо Ҳусайн Байқоронинг замондошлари олқишига сазовор бўлгани, дуо олгани қолди!

Аммо дунёда ҳамма Ой билан Кун эмас, ким баланд, ким қуйи! Ким эпли, ким мундоғрок! Лекин ҳамманинг ўз ўрни бор – чумолининг ишини фил эволюмайди! Сизнинг ишингизни эса мен! Инсон қай ҳолатда бўлишидан қатъий назар, яхшими, ёмонми, барибир Яратгanning бетакрор ижодидир. У ўзидаги бориға шукр қилишни, ўзидан яйрашни билмаяптими, унинг устига бировга ҳавас эмас, ҳасад қияптими, билингки, ношукр ва у ҳали-вери ўсиб-унмагай! Фалончининг ютуғи менда бўлиши керак деб туришининг ўзи НАФС! Инсонга жами фалокатни етаклаб келадиган шу бадкирдор нафс!

Бу ёруғ оламини мўътабар этган унинг рангдорлигидир! Бизнинг атрофимизда неки бўлса, у неъмат. Ҳар неъмат бир воқелиқдир – ўзининг моҳияти, яшаш фалсафаси ва ўзига хосликларга эга. «Сарви гулу лола харидори бор» – гул кўзни яшнатади, унинг мубталоси кўп, одамзод бутун умрини гулга буркагиси келади, нени севса гулга киёс этади ва ҳ.к... Аммо «ўтиннинг доғи бозори бор»! Бу турфа дунёдир! Қанча инсон бўлса, диди, эҳтиёжи ўшанчи хилдир. Мавжудликки бор – албатта унинг харидори бор. Бу дунёда кераксиз нарса йўқ, атрофингиздаги, оёғингиз остидаги жами нарсанинг талабгори, қидириб келгувчиси бордир! Гул нега гўддайиши керак, қачонки у ўтиннинг ўрнини боса олмаса! Гул димоғингизни яйратиб, кайфиятингизни кўтаради холос. Ўтин эса уйингизни иситади, қозонингизни қайнатади, демак, ўрни келса, у жон сақлагичдир. Гулни

хавасманд одамгина излайди, ўтиннинг қошига эса ҳамма ёппа боради. «Ўтинман» деб ўксиманг, биродар, ёки «Ўтинсан!» деб бировни ҳам камситманг, ки шоир айтганидай, ўтиннинг-да ўз бозори ва харидори бордир. Кимдир Алпомишдай ўғиллари билан фахрланади. Кимдир биргина, у ҳам бўлса ногирон боласининг баҳосини бу дунёдан ортик кўяди, ҳар «болам» деганда кўзидан шукронаси ўтдай чакнайди!

Инсоннинг ёшига ёш қўшилган сари тафаккури тобланиб, дунё ҳақидаги тўхтамлари, ҳатто диди ҳам ўзгариб боради. Кеча ялпизни хуш кўрган кишига эртага жамбил маъкул кўриниши мумкин. Бу билан ялпизнинг баҳоси камайиб қолмайди, унинг яна ихлосмандлари топилаверади, излаб келаверади, бу – Ҳақнинг чеварлиги!

Инсонни томир-томиригача эритиб, яйратадиган БАХТИЁРЛИК нима? У қачон содир бўлади? Пулинг кўпайгандами ё молинг кўпайгандами? Ёйинки шону шуҳратга эришгандами? Йўқ! Яқинда бир кекса ўзбеккойим гапининг ичида «инсончилик – нуқсончилик» деган иборани ишлатганди: одамнинг иқлими бетизгин! Бўлган сари бўлгиси келаверади. Талпиниб етишган гулу лолангиз қай муддатда сўлиса, эришган ютуғингиз туфайли туйган бахтиёрлигингиз ҳам ўшанча давом этади, атрофингиз чандон тиллолансин, кўзингиз аста зерика бошлайди. Унинг устига, ақлга ақл қўшилган сари жисми жонингизда янгидан янги руҳий ва маънавий эҳтиёжлар бино бўлаверади. Ҳар истагингиз ушалганда бир бахтиёрлик туяверасиз. Демак, бахтнинг, бахтиёрликнинг сон-санови, эрта-кечи йўқ! Неча ёшда бўлишингиздан қатъий назар, иншааллох, ҳали кўрасиз, ҳаётингизда бахтнинг минг бир чечаклари очилгай!...

Олма дарахти қай даврда бино бўлган бўлса, шундан бери аслига ўхшаб яшайди: олмачасига барг чиқариб, олмачасига гуллайди ва тарам-тарам рангли олма бўлиб пишади. Бир жумла билан айтганда, у олма бўлиб, олмаликка кўниб яшайди! Унинг ютуғи шунда, шунинг учун харидори тирбанд! Ўригу гилос ва бошқа-бошқалар... ҳам шундай. Сиз ҳам шундай, биродар, бир боғдирсиз – фақат сиздагина унадиган неъматлар сонсиз, келаётган харидорларингиз ундан-да сонсиздир!

*Еттинчи суҳбат**Ва гар осон тутар осон!*

Ҳазрати Навоий қошида ҳамиша ўзимни шифо илинжида турган бир бемордай сезаман. Унинг ҳамма ёзганларини албатта уқишим керак деб бетоқат бўламан. Уққан сарим, албатта, тугунимга ечим бўлади, руҳимнинг очиққан жойлари қониқади деб ишонаман. Ва юрагимга битиб юраман: Навоийни варақма-варақ ўқиб улгуролмасам ва уқиб улгуролмасам, бу дунёдан қашшоқ кетишим шудир!

Гоҳида дарс ўтар эканман, шоирнинг битта шоҳ байтини тўқсон минут давомида шарҳласанг ҳам, ичида яна гавҳарлари қолиб кетаётгандай бўлаверади. Бу дарсларни тингловчилар учун эмас, ўзимнинг роҳатим учун ўтаётганимни сезиб қоламан. Сўзлар қатига кирганим сари қулфи дилим очилаётганини, руҳим қанот ёзаётганини туяман. Тингловчиларнинг ҳам кўзларидаги маънолар ўзгариб боради. Навоийнинг тафти уларга ўтаётганини кўриб тураман.

*Эй Навоий дардлиг назмингни дард аҳли билур,
Дардсиз доғи бўлур они ўқуғоч аҳли дард,*

дейди шоир. Ўқиган нарсангдан сенга “дард иниши” кўзингнинг ўзингга тушишидир. Ўзингдаги дил, жон жуда нозик ва ширин неъмат эканлигини бирдан билиб қоласан! Юрагингга қамалган булбулни топиб оласан! Ана энди унинг нолонлари билан дардлашиш бошланади! Бу ўз-ўзини кашф этишидир!

*Навоий ўзни хуш тутким, кишига даҳр иши бордир,
Агар мушкул тутар-мушкул, ва гар осон тутар-осон,*

дейди яна. Бу байтни руҳимга бамисли асо қилиб олганман. Неча суҳбатдошни ҳам шу мисраларнинг талқини билан қаддини тиклагандай бўламан. Жами бечораликнинг чораси Яратганнинг қўлида. Ўзига таваккал қил ва ихлос билан юкун! Ихлос билан ҳаракат олиб бор. “Ва гар осон тутар-осон” — Ўзига ишон, мушқулингни ўзи осон қилади. “Агар

мушкул тутар-мушкул” – борди-ю гингиллайверсанг, бесабр ва ношукур бўлсанг, осонингни ҳам мушкул қилиб юборади. Ёки “йиги йигини келтиради” дегани, ёки “торга тор, кенгга кенг дунё” дегани шудир!

Гунчадек бўл қон ютиб кулмакка монанд, эй кунгил.

Шу гунчадек қудратим бўлса, дунё юки менга ўйинчоқ эди, дейман ўзим ўзимга. Қонга тўлган бағир билан кулиб тура олишнинг номи – ИРОДА, САБОТ. Аммо иродали, саботли бўлиш ҳаргиз хусн ёки фазл эмас, БУРЧДИР. Боиси, Яратганнинг ҳукми билан дилинг доғ бўлди. Забунликнинг ўзи сенга бесабаб келмас. Бу экканларингнинг меваси. Ишора борким, Аллоҳнинг жавобини очиқ чехра билан кутиб ол, балки унинг ҳиммати билан керагидан енгилроқ жазо олаётгандирсан. Агар уни шукрона билан қарши олмасанг, бундан баттарроғи келиши мумкин!

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий “Ҳадис. Ал-Жомийъ Ас-Саҳиҳ” 4 жилдли. Қомуслар бош таҳририяти. Тошкент, 1991-1996.
2. Муҳаммад пайгамбар қиссаси. Ҳадислар. Билкиз Аладдин. (Инглиз тилидан Жамол Камол таржимаси). Тошкент. “Камалак”. 1991.

<i>Ношир:</i>	Тўлқин Нурмуҳаммад
<i>Муҳаррир:</i>	Гулбаҳор Абуллоҳ қизи
<i>Мусаҳҳиҳалар:</i>	Машкура Абдумўмин-ҳожи қизи
<i>Компьютерда саҳиловчи:</i>	Ирина Гончарова
<i>Дизайнер:</i>	Ольга Осипова
<i>Техник муҳаррир:</i>	Ўткир Каримжон ўғли

Китобларини нашр, чоп этиш истагида бўлганлар учун ношир
Тўлқин Нурмуҳаммад ва “Ofset print” босмахонаси ҳамisha
хизматингизга тайёр.

Босишга 12.01.2004 рухсат этилди.
Шартли босма табағи 10,0. Адади 5000 нусха.
Баҳоси келишилган нарҳда. Буюртма №76

«OFSET – PRINT» босмахонаси.
Чўпонота кўчаси «М» мавзеси. «Ўзқишлоқлойиҳа» ОТАҲ.